

PROJEKTU UN KVALITĀTES VADĪBA

**PĒTĪJUMS PAR LAULĪBU NEREĢISTRĒŠANAS
PROBLEMĀTIKU**

GALA ZIŅOJUMS

Autori: Aivita Putniņa
Kristīne Dupate
Ilze Mileiko
Māris Brants

Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs

Rīga, 2015.gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

Saīsinājumi	6
Pētījuma anotācija	7
Pētījuma mērķis	7
Pētījuma saturs	7
Annotation	8
The aims of research report	8
Summary	8
Ievads	9
Pētījuma metodoloģija	10
Zinātniskās literatūras izpēte	10
Statistikas izpēte	11
Tiesību aktu analīze	11
Iepriekš veikto pētījumu datu sekundāra analīze	12
Padziļinātas intervijas	13
Ekspertu interviju raksturojums	13
Pāru interviju raksturojums	15
Datū apstrāde un analīze	17
Aptauja	18
1. Pārskats par līdzšinējiem pētījumiem	22
1.1. Ārvalstīs veiktie pētījumi	22
1.2. Latvijā veiktie pētījumi	24
2. Kopdzīves organizācija	28
2.1. Latvijas ģimenes un laulība	28

2.2.	Laulības un neregistrētas kopdzīves formu mijiedarbe	35
2.2.1.	Priekšstati par laulību, laulības un kopdzīves saistību	36
2.2.2.	Vērtību orientācija un ģimenes organizācija.....	40
	Kopsavilkums	49
3.	Laulību nozīmes un funkciju maiņa	50
3.1.	Dati par laulību slēgšanas un šķiršanās dinamiku	50
3.2.	Laulību noslēgšanu ietekmējošie faktori	54
3.3.	Laulību neslēgšanu ietekmējoši faktori	58
	Kopsavilkums	64
4.	Neregistrētas kopdzīves nozīme un kopdzīves funkciju maiņa	65
4.1.	Neregistrētā kopdzīvē dzīvojošu personu portrets	65
4.2.	Neregistrētas kopdzīves uzsākšanas iemesli	67
4.3.	Neregistrētas kopdzīves cikls un problemātika	70
4.3.1.	Attiecības kļūst „nopietnas”	70
4.3.2.	Kopdzīves uzsākšana	70
4.3.3.	Bērnu radīšana un audzināšana	71
4.3.4.	Pāra pienākumu sadalījums ģimenē	71
4.3.5.	Pāra mantiskais ieguldījums kopdzīvē	72
4.3.6.	Kopdzīves laikā uzņemtās kredītsaistības	72
4.3.7.	Attiecību šķiršana.....	73
4.4.	Kopdzīves funkcijas	76
4.5.	Iekšējie (pāra) drošības mehānismi kopdzīvē un laulībā, to atšķirības	77
	Kopsavilkums	79
5.	Valsts atbalsta ietekme uz kopdzīves organizāciju	80
5.1.	Atbalsts laulātajiem un neregistrētas kopdzīves partneriem	80
5.2.	Neregistrētas kopdzīves radītie riski	81
5.2.1.	Kopmantas statusa trūkums neregistrētas kopdzīves laikā uzkrātai mantai.	81
5.2.2.	Uzticēšanās kā risks	82
5.2.3.	Aizsardzība pret trešo pušu interesēm	83

5.2.4.	Faktiskā bērnu audzināšana bez atbilstoša statusa	83
5.2.5.	Adopcija	84
5.2.6.	Paternitātes noteikšana nav automātiska.....	85
5.2.7.	Partnera veselības un rīcībspējas problēmas un lēmumi par partnera veselību	85
5.2.8.	Sociālā riska jeb disfunkcionālas ģimenes:	86
5.3.	Riska novēršanas mehānismi	86
5.3.1.	Faktiskās kopdzīves atzīšana.	86
5.3.2.	Kopmantas statusa regulējums.....	87
5.3.3.	Nodrošināšanās pret trešajām personām iespējama ar testamenta palīdzību	87
5.3.4.	Informēšana un izglītošana	88
5.3.5.	Atvieglojumu piešķiršana.	88
5.3.6.	Partnerattiecību institūta ieviešana	89
5.3.7.	Veselības aprūpes lēmumi	89
5.3.8.	Kontaktpersonu nozīmēšana	90
5.3.9.	Sociālais darbs ar riska ģimenēm.	90
	Kopsavilkums	90
6.	Valsts atbalsta politika	91
6.1.	Pārskats par tiesisko regulējumu	91
6.1.1.	Starptautiskās saistības attiecībā uz pienākumu tiesiski regulēt <i>de facto</i> partnerattiecības un to izpilde	91
6.1.2.	Latvijas nacionāla tiesiskā regulējuma problemātika	93
6.1.3.	<i>De facto</i> partneriem piešķiramais tiesību apjoms un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas veids	97
6.2.	Neregistrēta kopdzīve un ģimenes atbalsta politika	99
6.2.1.	Ģimenes politikas sākotnējais posms (2004.–2011.gads)	100
6.2.2.	Ģimenes politika 2011.–2013.gadā	101
6.2.3.	Jaunākā posma valsts ģimenes politika 2015	103
6.2.4.	Politikas veidošanas process	103
6.3.	Pieeja kopdzīves atbalsta politikai	103
	Secinājumi	105
	Ģimenes modeļa maiņa.....	105
	Identificētās problēmas.....	107
	Ieteikumi	109

Izmantotā literatūra	112
Juridiskā literatūra	112
Tiesību avoti.....	112
Plānošanas dokumenti	113
Statistikas dati.....	114
Ārvalstīs veiktie pētījumi.....	115
Latvijā veiktie pētījumi	116

SAĪSINĀJUMI

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

CSDD – Ceļu satiksmes drošības direkcija

CSP – Centrālās statistikas pārvalde

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

EK – Eiropas Komisija

ES – Eiropas Savienība

ESF – Eiropas Sociālais fonds

KFA – Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze, Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs, 2015. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa

LM – Labklājības ministrija

NA – nav atbildes

NVO – nevalstiskā organizācija

PAPI metode –tiešās intervijas, izmantojot papīra anketas (*paper assisted personal interviews*)

RCS – Resursu centrs sievietēm

SIA – Sabiedrība ar ierobežotu atbildību

SPSS – statistiskā datu apstrādes programma (*Statistical Package for the Social Sciences*)

TC – Teritoriālie centri

TFA – Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte

TM – Tieslietu ministrija

VBTAI – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija

PĒTĪJUMA ANOTĀCIJA

Gads: 2015

Pētījuma veicējs: SIA „Projektu un kvalitātes vadība”

Pētījuma pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs

Autori: Aivita Putniņa, Kristīne Dupate, Māris Brants, Ilze Mileiko

Valoda: latviešu

PĒTĪJUMA MĒRĶIS

Pētījuma **mērķis** ir apzināt laulības neregistrēšanas iemeslus, identificēt ar laulības neregistrēšanu saistītus riskus ikdienas dzīvē un no tiem izrietošos tiesiskā regulējuma problēmjautājumus, novērtēt to izplatības biežumu un ietekmi uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

PĒTĪJUMA SATURS

Pētījuma veikšanā tika savstarpēji integrētas kvalitatīvās un kvantitatīvās pētījuma pieejas, aplūkojot dažādus kopdzīves modeļus – pētot dažādās iespējamās kopdzīves izvēles un identificējot dažādus riskus, ko šīs izvēles var radīt.

Pētījumā tiek padziļināti raksturots kopdzīves modelis Latvijā un aprakstīta tā maiņa. Dati ļauj secināt, ka sabiedrības attieksme pret laulību un neregistrētu kopdzīvi ir neviennozīmīga, jo pieņemti tiek abi modeļi, kas skatīti drīzāk kā formas, kas viena otru neizslēdz. Tika identificētas viedokļu atšķirības latviešu un krievu tautības pētījuma dalībnieku attieksmē pret kopdzīvi, attiecības neregistrējot. Kā rāda pētījums un statistikas datu analīze, krievu tautības respondenti ir konservatīvāki savā attieksmē un uzvedībā un vairāk atbalsta oficiālu attiecību noformēšanu.

Pētījumā analizēta arī laulību slēgšanas dinamika, aplūkojot faktorus, kas sekmē vai kavē laulību noslēgšanu, kā arī skatīta kopdzīve attiecības neregistrējot, aplūkojot dažādus attiecību posmus un identificējot radītos riskus. Pētījums neatklāj vienotus iemeslus, kāpēc tiek izvēlēta viena vai otra kopdzīves forma, tomēr norāda, ka pāra attiecību kvalitāte cilvēkiem šķiet svarīgāka par attiecību reģistrācijas faktu un tieši tāpēc laulības slēgšana kļūst par sekundāru jautājumu. Aptuveni trešdaļai pāru bērnu piedzimšana var kļūt par iemeslu attiecības reģistrēt.

Pētījumā tiek skatīti arī esošie ģimenes politikas un tiesiskā regulējuma risinājumi. Visbiežāk pētījuma dalībnieki no valsts sagaida faktiskās kopdzīves atzīšanu un neredz nepieciešamību pēc atsevišķa partnerattiecību regulējuma. Vienlaikus, neatzīstot kopdzīves tendenču maiņu un ģimeņu faktiskās vajadzības, valsts nespēj atbildēt uz būtiskām iedzīvotāju vajadzībām mantisko attiecību regulējumā, aizsardzībā pret trešajām personām, veselības aprūpes u.c. jomās.

Pētījumā norādīts, ka pašreizējais tiesiskais risinājums neatbilst starptautisko tiesību tendencēm, kas Latvijai uzliek par pienākumu sekot tam, lai tiesiskais regulējums ģimenes dzīves aizsardzības jomā atbilstu sabiedrības vajadzībām.

ANNOTATION

Year: 2015

Conducted by: SIA „Projektu un kvalitātes vadība”

Commissioned by: Pārresoru koordinācijas centrs

Authors: Aivita Putniņa, Kristīne Dupate, Māris Brants, Ilze Mileiko

Language: Latvian

THE AIMS OF RESEARCH REPORT

The study aims at the reasons why couples fail to register their cohabitation as marriage as well as identifying risks it creates for the couples and problems for current legal regulation. It assesses the prevalence rate of unregistered cohabitation and its impact on the quality of life.

SUMMARY

The research integrates qualitative and quantitative approaches to looking at the different models of cohabitation – studying the various cohabitation choices and identifying the risks that these choices could generate.

The study in depth describes the cohabitation models in Latvia and describes their change. The data suggests that social attitudes towards marriage and unregistered cohabitation are ambiguous because both models are accepted and regarded as not mutually exclusive. Differences in public opinion between the Latvians and Russians were identified in relation to unregistered cohabitation. As shown by the study and statistical analysis, Russian respondents are more conservative in their attitudes and behaviour, and give more support to official registration of their relationships.

The study also analyzed the dynamics of marriage, looking at the factors that facilitate or hinder the marriage, as well as looks into different stages of cohabitation and identifies potential risks. The study does not reveal common reasons why partners choose one or the other form of cohabitation, but it proves that the quality of couple's relationship is more important than the fact of registration of that relationship and therefore marriage becomes a secondary issue. About one third of couples could get married when their child has been born.

The study reviews the existing family policy and legal regulation of cohabitation models. Most often the participants of research expect that the public authorities would respect and recognize their fact of cohabitation but not see the need for a separate partnership regulation. At the same time, failing to recognize changes in cohabitation patterns and the real needs of families, the state is unable to respond to essential needs of its population in areas of property regulation, in protection against third parties, in health care, etc.

The study indicates that the current legal solutions do not comply with developments in international law which Latvia is obliged to follow in order to protect the family life of its citizens and comply with the needs of society.

IEVADS

Pētījuma **mērķis** ir apzināt laulības neregistrēšanas iemeslus, identificēt ar laulības neregistrēšanu saistītus riskus ikdienas dzīvē un no tiem izrietošos tiesiskā regulējuma problēmjautājumus, novērtēt to izplatības biežumu un ietekmi uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Pētījuma pasūtītājs ir Pārresoru koordinācijas centrs.

Pētījumā ir apzināta kopdzīves, neregistrējot laulību, izplatības dinamika Latvijā, raksturots tiesiskais regulējums, kā arī apkopota informācija par sabiedrības uztveres izmaiņām pētījuma tēmas kontekstā. Veiktas iedzīvotāju aptaujas dzīvesvietās ar 848 personām, kas vismaz gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē vai pēdējo 5 gadu laikā dzīvojušas, un 1132 personām, kas ietilpst vecumgrupā 18–64 gadi, bet pēdējo 5 gadu laikā neregistrētā kopdzīvē gadu nav dzīvojušas. Daļa jautājumu uzdoti intervijas formā, bet sensitīvākie atbildēti pašreizpildes anketu formā. 314 intervijas no minētajām veiktas ar abiem no pāra, kuri dzīvo neregistrētā kopdzīvē (aptaujāti 157 pāri).

Kvalitatīvajā pētījuma daļā apzināti desmit ekspertu viedokļi par riskiem dzīves kvalitātei, ko rada kopdzīve, neregistrējot laulību, partneriem un ar šīm attiecībām saistītiem bērniem, kā arī novērtēta nepieciešamība uzlabot esošo tiesisko regulējumu. Papildus padziļinātajās intervijās ar pētījuma mērķgrupu – intervijas brīdī neregistrētā kopdzīvē vismaz vienu gadu dzīvojošiem pāriem vai pēdējo piecu gadu laikā neregistrētā kopdzīvē vismaz vienu gadu dzīvojušiem pāriem, kopumā 12 –identificētas kopdzīves, neregistrējot laulību, jomā pastāvošās problēmas un iespējamie to risinājumi, izzināti galvenie iemesli, kāpēc laulība netiek (nav tikusi) reģistrēta, un iespējamā motivācija laulības reģistrēšanai. Tāpat izmantoti citu pētījumu – gan kvantitatīvu, gan kvalitatīvu – datu sekundāru datu analīze.

Atskaitē pēc pētījuma metodoloģijas un citu analīzē izmantoto pētījumu raksturojuma padziļināti tiek raksturots kopdzīves modelis Latvijā un aprakstīta tā maiņa. Sabiedrības attieksme pret laulību un neregistrētu kopdzīvi ir duāla – tiek atbalstīti abu veida modeļi.

Nākamajā sadaļā raksturota laulību slēgšanas dinamika un analizēti faktori, kas sekmē vai kavē laulību noslēgšanu. Tiek secināts, ka arī laulība kā institūcija mainās, arvien biežāk kļūstot par kopdzīves posmu.

Atsevišķi padziļināti analizēta neregistrēta kopdzīve, izmantojot gan kvalitatīvos, gan kvantitatīvos datus. Pētījums neatklāj būtiskus iemeslus, kāpēc tiek izvēlēta viena vai otra kopdzīves forma, taču atklāj, ka pāra attiecību kvalitāte cilvēkiem šķiet svarīgāka par attiecību reģistrācijas faktu, laulībai arvien biežāk kļūstot par piedevu kopdzīvei, nevis tās priekšnosacījumu.

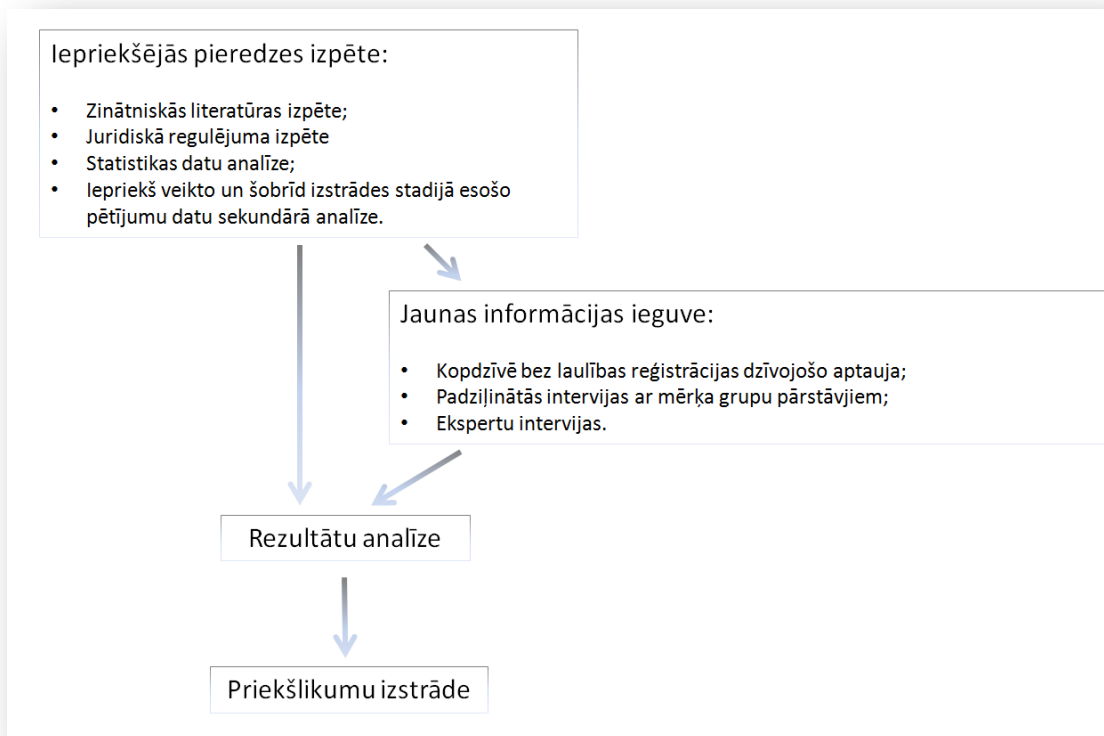
Pētījuma ziņojuma nobeigumā izvērtēti pastāvošie ģimenes politikas modeļi un tiesiskais regulējums un to atbilstība mūsdienu sabiedrības vajadzībām.

Izvērtējuma rezultātā tiek ieteikti risinājumi politikas un tiesiskā regulējuma pilnveidei. Pētījuma dalībnieki, kuri dzīvoja neregistrētā kopdzīvē, visbiežāk sagaidīja, ka apkārtējie un valsts viņu attiecības respektēs, šādi visbiežāk atbalstot faktiskās kopdzīves atzīšanu un nesaskatot partnerattiecību atsevišķa regulējuma nepieciešamību, ja vien tas nav alternatīvs regulējums laulībai, kurš apver viendzimuma pārus.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījuma veikšanā var izdalīt vairākus posmus, kas atspoguļoti 1.attēlā, bet atsevišķi pa punktiem apskatīti tālākajās metodoloģijas daļas apakšnodaļās:

ATTĒLS 1. PĒTĪJUMA POSMI

Dažādos pētījuma posmos izmantots plašs zinātnisko metožu klāsts:

1. zinātniskās literatūras izpēte;
2. statistikas datu izpēte;
3. tiesību aktu analīze;
4. iepriekš veikto pētījumu un to datu sekundāra analīze;
5. padziļinātās intervijas;
6. aptauja.

ZINĀTNISKĀS LITERATŪRAS IZPĒTE

Esošo pētījumu analīze tika veikta ar mērķi identificēt uz pierādījumiem balstītus pasākumus, kas ietekmē laulību reģistrāciju. Pētījuma gaitā tika aplūkoti virkne ārvalstīs, kā arī 12 Latvijā no 2000. līdz 2012. gadam veikti pētījumi par kopdzīvi un laulību slēgšanu. Esošo pētījumu izpēte tika ņemta vērā, izstrādājot pētījuma metodoloģiju un veicot datu analīzi.

STATISTIKAS IZPĒTE

Pētījuma vajadzībām veikta arī statistikas datu izpēte par laulību noslēgšanu un šķiršanu, bērnu dzimstību un pastāvīgo iedzīvotāju ģimenes stāvokli. Pētījumā izmantoti jaunākie pieejamie dati no Centrālās statistikas pārvaldes datubāzēm. Statistikas datu izpēte izmantota, lai izdarītu secinājumus par situāciju kopumā un iegūtu nepieciešamo fona informāciju par pētāmās problēmas izplatību.

Noformējot atbilstošu pieprasījumu, no CSP iegūti dati par sievietes vecumu, stājoties pirmajā laulībā, laika posmā no 1965.līdz 1989.gadam. saņemti no CSP. Daļā šo gadu informācija bija pieejama vienīgi par laulātību 5 un pat 10 gadu vecumgrupās, tāpēc veikti atbilstoši pārrēķini, balstoties pieņēmumos, kas izrietēja no vidējā laulību noslēgšanas vecuma gados, par kuriem pieejamāki precīzāki dati. Tomēr, ņemot vērā šos pieņēmumus, rezultāti var nebūtiski atšķirties no tiem, ko, veicot līdzīgus pārrēķinus, iegūtu citi pētnieki. Tomēr tas nekādā veidā nevar ietekmēt konstatēto kopējo tendenci.

TIESĪBU AKTU ANALĪZE

Pētījuma gaitā tika analizēts nacionālais un Latvijai saistošais starptautisko tiesiskais regulējums:

1. pirmkārt, nolūkā identificēt Latvijas starptautiskos pienākumus *de facto* partnerattiecību regulēšanā un šo saistību izpildi;
2. otrkārt, nolūkā izvērtēt nacionālo tiesisko regulējumu un tā problemātiku,

kas uzliek kādas tiesības vai pienākumus laulātajiem, lai izvērtētu, vai tādas pašas vai cita apjoma tiesības un pienākumus varētu noteikt arī partnerattiecībās (respektīvi, kopdzīvē, neregistrējot laulību). Analizējamie normatīvie akti aptver gandrīz visu Latvijas tiesību sistēmu, jo attiecas gan uz materiāltiesisko, gan procesuālo tiesību regulējumu, turklāt regulējošās normas atrodas visās tiesību apakšnozarēs – konstitucionālajās, starptautiskajās, publiskajās un privāttiesībās. Līdz ar to analīze attiecās uz daudz uz dažādus dzīves jautājumus regulējošajiem dažādu tiesību apakšnozaru normatīvajiem aktiem:

1. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju;
2. Civillikumu;
3. Ārstniecības likumu;
4. Pacientu tiesību likumu;
5. Krimināllikumu;
6. Kriminālprocesa likumu;
7. Civilprocesa likumu;
8. Imigrācijas likumu;
9. Publisko iepirkumu likumu;
10. citiem normatīvajiem aktiem.

IEPRIEKŠ VEIKTO PĒTĪJUMU DATU SEKUNDĀRA ANALĪZE

Pētījuma laikā tika veikta trīs pētījumu datu sekundāra analīze:

1. **Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze.** Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja: Pārsla Eglīte. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf Pētījumā norādīts datu izmantojums, turpmāk lietojot saīsinājumu TFA.
2. **Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze.** Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs, 2015. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa. http://www.antropologija.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/antropologija/zinas/Petijums_kopdzive-2015.pdf. Pētījumā norādīts datu izmantojums, turpmāk lietojot saīsinājumu KFA.
3. **Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā.** Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008. Projekta vadītāja Ieva Strode. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf.

No pētījuma TFA tika atkārtoti analizētas 38 daļēji strukturētas intervijas ar vecākiem (27 ar sievietēm, 7 ar vīriešiem un 4 kopīgas), kam ir nepilngadīgi bērni, jaunākais vecumā līdz 4 gadiem. Interviju mērķis bija iegūtu datus, kas ļauj spriest par reāliem, jau pieņemtiem lēmumiem radīt bērnus un to ietekmējošiem faktoriem. Pētījumam informanti tika rekrutēti, diferencējot pēc vecumgrupām, reģioniem un bērnu skaita. Atkārtoti tika veikta satura analīze jautājumu blokiem par partnerattiecībām un ģimenes plānošanu, padziļināti pievēršot uzmanību, kā attiecību statuss tiek saistīts ar bērnu plānošanu un kā tiek pamatots savas attiecības reģistrēt vai, tieši otrādi, to nedarīt. Pētījuma dati izmantoti, saskaņojot ar pētījuma pasūtītāju Valsts kanceleju¹.

Atkārtoti tika analizēta arī 41 intervija (28 intervijas ar sievietēm un 13 vīriešiem) no pētījuma KFA (Putniņa u.c., 2015). Tās ir intervijas, kas veiktas ar informantiem, kuri šķīruši gan reģistrētas, gan neregistrētas attiecības, turklāt informantu atlasē bija nozīmīgi, ka attiecību šķiršana ir bijusi relatīvi nesena, kā arī šajās attiecībās radušies bērni. Pētījuma dalībniekus atlasīja, rekrutēja un pēc tam laikā no 2015. gada 15. marta līdz 6. maijam intervēja 11 studenti un to mācībspēki Kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju kursa „Praktiskā pētniecība” ietvaros. Pētījuma dalībnieki tika meklēti privātu kontaktu veidā un publisku sociālo portālu tīklos. Pētījuma dati izmantoti ar pētījuma autoru mutisku atļauju. Pētījuma instrumentārijs sastāv no pieciem blokiem: (1) kopdzīves uzsākšana; (2) kopdzīves praktiskā puse; (3) sabiedrības spiediens un atbalsts; (4) šķiršanās un attiecību kvalitāte; (5) pārdomas par laulību, ideālā laulība un drošība.

No pētījuma „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā” tika izmantoti trīs apgalvojumi, attieksme pret kuriem atkārtoti mērīta arī mūsu aptaujā, konstatējot notikušo izmaiņu raksturu:

1. Laulība ir novecojusi institūcija;

¹Pētījuma „Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte” izstrāde finansēta no 2007.–2013.gada Eiropas Sociālā fonda darbības programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” 1.5.1.1.apakšaktivitātes „Atbalsts strukturēto reformu īstenošanai un analītisko spēju stiprināšanai valsts pārvaldē” projekta 1DP/1.5.1.1/10/IPIA/CFLA/004/002 „Atbalsts strukturēto reformu ieviešanai valsts pārvaldē” līdzekļiem, kur 100% no projekta kopējā apjoma finansējusi Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību. Aktivitāti administrēja Finanšu ministrija sadarbībā ar Centrālo finanšu un līgumu aģentūru, projektu īstenoja Valsts kanceleja.

2. Ja ir nepilngadīgi bērni, tad vecākiem bērnu dēļ jāpaliek laulībā, arī tad, ja kopdzīve nav izdevusies;
3. Partneru kopdzīve bez laulības ir pieņemama.

Tā kā pētījuma mērķgrupa nedaudz atšķīrās (respondentu vecums bija 15–74 gadi, kamēr mūsu aptaujā – 18–64 gadi), nebija iespējams izmantot pētījuma atskaitē atspoguļoto informāciju, bet no pētījuma veicēja SKDS tika saņemts pētījuma datu fails. No datu faila analīzei tika atlasīti to 1702 respondentu atbildes, kas atbilda mūsu pētījuma vecumu robežām. Tā kā tika mainīts respondentu loks uz kuriem attiecināma informācija, 2008.gada datiem tika aprēķināti un piemēroti jauni svāri pēc trim pazīmēm – vecuma, dzimuma un statistiskā reģiona.

PADZIĻINĀTAS INTERVIJAS

Ekspertu interviju raksturojums

Pētījumam veiktas 10 intervijas ar ekspertiem, kas savā ikdienas darbībā saskaras ar jautājumiem par laulību un kopdzīvi, attiecības neregistrējot. Ekspertu saraksts aplūkojams 1.tabulā, kur norādītas arī katra informanta ekspertīzes jomas un intervijas garums. Intervijas veiktas laika posmā no 19.06.2015 līdz 21.08.2015. Ekspertu izvēle pētījumam notika saskaņā ar pasūtītāja ieteikumiem.

TABULA 1. EKSPERTU SARAKSTS UN EKSPERTĪZES TĒMA

Intervijas kods	Eksperts	Ekspertīzes jomas	Intervijas garums/ datums
S1	Asociācija “Ģimene” pārstāve Ilona Reinholde	Esošās rīcībpolitikas novērtējums un rekomendācijas	45:55 3.07.15
S2	Bāriņtiesas speciāliste- vēlas palikt anonīma	Riski bērniem	1:16:52 29.06.15
S3	Slimnīcas speciāliste – vēlas palikt anonīma	Informācijas pieejamība medicīnas iestādē	1:02:07 6.08.15
S4	LM Bērnu un ģimenes politikas departamenta direktore Līvija Liepiņa	Finansiālie un tiesiskie riski un to risinājumi Riski bērniem Esošās rīcībpolitikas novērtējums un rekomendācijas	53:50 17.06.15

Intervijas kods	Eksperts	Ekspertīzes jomas	Intervijas garums/ datums
S5	Resursu centrs sievietēm „Marta” juriste Zane Zvirgzdiņa	Finansiālie un tiesiskie riski un to risinājumi (mantas dalīšana, šķiroties; uzturlīdzekļi; aizgādības tiesības; mantošana; nomas tiesības u.c.) Esošās rīcībpolitikas novērtējums un rekomendācijas Riski bērniem	52:55 26.06.15
S6	VBTAI Bērnu tiesību aizsardzības departamenta direktore Inga Millere	Riski bērniem	1:03:33 19.06.15
S7	TM Dzimtsarakstu departamenta direktore Solvita Saukuma- Laimere	Finansiālie un tiesiskie riski un to risinājumi (mantas dalīšana, šķiroties; uzturlīdzekļi; aizgādības tiesības; mantošana; nomas tiesības u.c.) Informācijas pieejamība medicīnas iestādē Esošās rīcībpolitikas novērtējums un rekomendācijas	53:25 14.08.15
S8	Notāre Sandra Stīpniece	Finansiālie un tiesiskie riski un to risinājumi (mantas dalīšana, šķiroties; uzturlīdzekļi; aizgādības tiesības; mantošana; nomas tiesības u.c.)	1:16:17 30.06.15
S9	Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas tiesnese Elita Stelte–Auziņa	Tiesu prakse, tiesiskie riski(mantiskās attiecības; mantošana; aizsardzība pret trešajām personām u.c.) un to risinājumi	51:31 20.08.15
S10	Rīgas Sociālā dienesta Avotu TC sociālā darbiniece Sandra Darkēviča	Neregistrētas kopdzīves problēmas un riski sociālajā darbā, risinājumi	43:21 21.08.15

Daļēji strukturēto interviju vadlīnijas tika veidotas, saskaņojot ar pētījuma pasūtītāju, un ietver šādus jautājumu blokus: (1) ievads, (2) problēmsituācija, (3) dzīves kvalitāte bērniem, (4) fiziskais un institucionālais atbalsts, (5) risinājumi, (6) noslēgums. Interviju gaitā vadlīnijas tika pielāgotas atbilstoši katra eksperta zināšanām, papildus uzdodot jautājumus, kas skar viņu kompetenci. Interviju garums variēja no 43 minūtēm līdz 76 minūtēm, kas saistīts ar ekspertu dažādo runas veidu un vēlmi izteikt savu viedokli par konkrēto jautājumu. Tā kā pētījuma dalībniekiem netika garantēta anonimitāte, daļu no iegūtās informācijas pētnieki fiksēja interviju pierakstos, kas nav iekļauti pasūtītājam iesniegtos transkriptos, bet ir kodēti un izmantoti analizē, sniedzot vērtīgu kontekstu analīzei. Visu ekspertu interviju kopējais garums: 575 min.

Pāru interviju raksturojums

Pētījumam veiktas 12 intervijas ar pāriem, kas dzīvo vai ir dzīvojuši ilgstošā kopdzīvē, attiecības neregistrējot. To raksturojums aplūkojams 2.tabulā. Sākotnēji pāri izvēlēti, lai tie atšķirtos: būti no atšķirīgiem reģioniem, ar atšķirīgu bērnu skaitu, tautību un kopdzīves ilgumu. Atšķirīgie pāru kritēriji izvēlēti, lai iegūtu dažādas kopdzīves pieredzes. Sākotnēji tika veiktas 10 pāru intervijas, taču dažas intervijas bija īsākas, nekā pasūtītāja izvirzītajos kritērijos definēts (vismaz stunda), jo pētījumā tika identificēta specifiska grupa, kas nespēj reflektēt par savu kopdzīves pieredzi (sociālā riska grupas). Līdz ar to papildus tika veiktas vēl 2 intervijas – P11 un P12, kas ļauj iegūt vairāk informācijas par pētāmo jautājumu, nodrošinot arī atbilstošu kopējo interviju garumu.

TABULA2. PĒTĪJUMA DALĪBNIEKU SARAKSTS UN RAKSTUROJUMS

Reģions/ Int nr.	Pāra apraksts	Tautība	Kopdzīves ilgums	Intervijas garums/datums
Kurzeme P1	Kopā bija aptuveni 20 gadus un tad apprecējās (nu jau 10 gadu precēti), kad ņēma māju kredītā. Pārim ir 1 kopējs bērns, vēl 2 vīrietim no pirmās laulības un 1 sievietei no pirmās laulības. Jaunākajam bērnam pašlaik ir 25 gadi. Paši aptuveni 60 gadus veci.	Jaukts, krievvalodīgs (gruzīnu/latviešu)	20 (vēl 10 gadi laulībā)	1:35:29 08.08.15
Kurzeme P2	Kopā ir 4 gadus, dzīvo kopā aptuveni gadu. Bērnu nav. Sieviete – 24gadi, vīrietis – 25 gadi.	Latviešu	1 gadu	1:13:06 16.08.15
Latgale P3	Kopā aptuveni 15 gadus. Sieviete gribētu apprecēties. Ir divi kopīgi bērni (3 un 9 gadus veci). Vīrietim trīs bērni no pirmās laulības (25, 18 un 16 gadus veci). Vīrietim 50 gadi, sieviete jaunāka – ap 40.	Latviešu	15 gadi	37:21 23.07.15

Reģions/ Int nr.	Pāra apraksts	Tautība	Kopdzīves ilgums	Intervijas garums/datums
Latgale P4	Kopdzīve ilgst sešus gadus. Ir pieaudzis bērns sievietei – studē ārzemēs. Vīrietim ir arī pieaugusi meita Krievijā, kas ar viņu nekomunicē. Vīrietim 54 gadi, sievietei – 46.	Jaukta (latgaļu/krievu)	6 gadi	45:52 23.07.15
Rīga P5	Kopā ir 8 ar pusi gadus, viens kopīgs bērns – 7 gadi. Intervijas laikā sola apprecēties. Sieviete 33 gadi, vīrietim – 32 gadi.	Krievu	8 gadi	2:22:01 27.07.15
Rīga P6	Dzīvo kopā 30 gadus. Sieviete ir divi bērni no iepriekšējām attiecībām, arī mazbērni, bija kopīgs bērns, kurš gāja bojā autoavārijā. Tāpēc intervijā jautājumi par bērniem tiek izlaisti. Vīrietim 54 gadi, sievietei – 63.	Latviešu	30 gadi	49:16 30.07.15
Rīga P7	Kopā 16 gadus. Pieci kopīgi bērni, vīrietim – divi, sievietei viens no iepriekšējās laulības. Neizslēdz apprecēšanos, bet tā nav prioritāte. Vīrietim – 51 gads, sievietei – 43.	Latviešu	16 gadi	1:08:16 22.07.15
Vidzeme P8	Kopā piecpadsmit gadus, ir viens kopīgs bērns – 5 gadi. Sieviete 35 gadi, vīrietim – 38.	Latviešu	15 gadi	1:09:57 13.08.15
Zemgale P9	Ir kopā 8 gadus. Divi kopīgi bērni – 5 un 3 gadus veci. Vīrietim pirms tam bijušas ilgstošas attiecības, kurās audzinājis trīs ne savus bērnus, kas nu jau ir pieauguši. Sieviete ir 37 gadus veca, vīrietis – 44 gadus vecs.	Latviešu	8 gadi	1:43:03 4.08.15
Zemgale P10	Kopā 14 gadus, no tiem 4 precējušies. Ir kopīgi divi bērni – 4 un 10 gadus veci. Vecākajam dēlam slēpj, ka viņš nav dzimis laulībā. Abiem 34 gadi.	Krievu	10 (vēl 4 gadi laulībā)	55:47 17.08.15
Rīga P11	Kopā aptuveni 2 gadus. Bērnu nav. Nākotnē domā par adopciju. Bija kopīgs suns, ko jau vecu paņēma no patversmes, tas nesen miris. Sieviete 27 gadi, vīrietim 34 gadi.	Latviešu	2 gadi	1:02:25 09.09.15

Reģions/ Int nr.	Pāra apraksts	Tautība	Kopdzīves ilgums	Intervijas garums/datums
Rīga P12	Kopā 13 gadus. Kopīgu bērnu nav, bet katram ir trīs no iepriekšējās laulības. Sieviete 49 gadi un vīrietim 56 gadi.	Latviešu	13 gadi	1:40:25 08.09.15.

Rezultātā pētījumam izvēlēti 8 latviešu pāri un 4 krievvalodīgi pāri. Viens no grūtākajiem uzdevumiem lauka darbā bija krievu pāru rekrutācija. Pētījumam tika uzrunāti daudzi krievu pāri, izmantojot gan privātos kontaktus, gan mazākumtautību NVO. Taču krievvalodīgie pētījuma dalībnieki biežāk atteicās runāt par šo tēmu ar svešiem cilvēkiem, pamatojot to ar kaunu vai vienkārši nevēlēšanos. Savukārt uzrunājot vairākas mazākumtautību NVO – Olainē, Jelgavā un Rīgā – rekrutējot informantus, tika norādīts, ka pie „*mums nekā tāds nenotiek*”, apgalvojot, ka neregistrēta kopdzīve ir nepiedienīga. Vairākās neformālās sarunās, meklējot krievvalodīgos pētījuma dalībniekus caur paziņu tīklu, tika norādīta laulību īpašā nozīme, izmantojot krievu valodā apzīmējumu „*замужем*” kā cita statusa un drošības apzīmējumu sievietei. Par kopdzīves neviennozīmīgo vērtējumu liecina arī neitrāla apzīmējuma neesamība krievu valodā. Piemēram, apzīmējumam „*сожительство*” tiek norādīta negatīva, piedauzīga nokrāsa, tāpēc informanti nevēlējās lietot šo apzīmējumu intervijās, paši vairāk izmantojot „*гражданский брак*”, tomēr pēdējais apzīmējums nav korekts, jo kopdzīve, attiecības neregistrējot, nav civillaulība (respektīvi, tā nav laulība, kas reģistrēta civiltiesiskā kārtā, nevis baznīcā). Latviešu tautības pētījuma dalībniekus rekrutējot, šādi sarežģījumi netika identificēti.

Interviju garums variēja no 37 minūtēm līdz 142minūtēm. Katras intervijas garums atkarīgs no situācijas, kādā intervija veikta, pāra vēlmes sniegt informāciju un spējas runāt par savu pieredzi. Visu pāru interviju kopējais garums ir 901,38 minūtes.

Datu apstrāde un analīze

Visas intervijas tika ierakstītas diktofonā, pirms tam par to vienojoties ar pētījuma dalībnieku un sniedzot informāciju par pētījuma mērķiem. Ekspertiem anonimitāte netika solīta, izņemot dažus gadījumus, kad pētījuma dalībnieki lūdza viņu vārdus nenorādīt. Savukārt pāriem tika solīta pilnīga anonimitāte un norādīts, ka intervija tiks izmantota tikai pētnieciskiem mērķiem. Pāru interviju transkriptos vārdi, uzvārdi un adreses mainītas, lai nodrošinātu anonimitāti.

Visas intervijas tika transkribētas atbilstoši informantu runai. Pētnieki pārbaudīja interviju audio ierakstu atbilstību transkriptam. Tālāk intervijas tika kodētas kvalitatīvās informācijas datu apstrādes programmā Atlas.ti. Datu analīze veidota, vadoties pēc identificēto tēmu satura atbilstoši pētījuma vadlīnijām. Dažādie dati analīzes procesā integrēti, papildinot un salīdzinot iegūto informāciju ar citiem informācijas avotiem.

Pirmajā analīzes stadijā analīzes kodi veidoti atbilstoši izvirzītajiem pētnieciskajiem mērķiem, otrajā analīzes stadijā kodi grupēti, veidojot kodu ģimenes. Kodu grupēšana ļauj skaidrāk izprast saikni starp

identificētajām tēmām un padara datu interpretāciju skaidrāku un vieglāk uztveramu. Trešajā analīzes stadijā iegūtie dati un to savstarpējās attiecības interpretētas un skaidrotas. Kvalitatīvie dati savstarpēji integrēti analīzes un interpretācijas posmā.

APTAUJA

Pētījuma ietvaros veikta 18 līdz 64 gadus vecu Latvijas iedzīvotāju aptauja, kuri dzīvo kopā bez laulības reģistrācijas vismaz 12 mēnešus vai kuriem pēdējo 5 gadu laikā bijusi šāda neregistrēta kopdzīve vismaz 12 mēnešus. Papildus tam tika veikta 18–64 gadus vecu iedzīvotāju aptauja, kas pie minētās mērķgrupas nepieder. Aptaujas metode bija tiešās (*face to face*) intervijas respondentu dzīvesvietās, izmantojot papīra anketas (PAPI metode). Aptaujas valodas – latviešu un krievu. Lauka darba laiks – no 2015.gada 17.augusta līdz 17.septembrim. Aptauju veica SIA „Aptauju centrs” intervētāji. Aptauja ir nacionāli reprezentatīva attiecībā pret 18–64 gadus veciem iedzīvotājiem.

Sasniegtās izlases apjoms bija 848 intervijas ar mērķgrupas pārstāvjiem un 1132 intervijas ar personām, kas pie mērķgrupas nepieder. Aptaujātie mērķgrupas pārstāvji sīkāk iedalāmi šādi:

1. 571 persona, kas šobrīd jau vismaz gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē;
2. 155 personas, kas neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojušas pēdējo 5 gadu laikā, tomēr šobrīd šī kopdzīve pārtraukta;
3. 100 personas, kas neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojušas pēdējo 5 gadu laikā, bet šobrīd apprecējušas un dzīvo kopā ar savu partneri;
4. 22 personas, kas neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojušas pēdējo 5 gadu laikā, pēc tam ar šo partneri apprecējušas, bet nu jau ir šķīrušas.

Tai skaitā veiktas 157 diāžu intervijas, t.i., 314 no aptaujātajiem mērķgrupas pārstāvjiem tika aptaujāti kopā ar saviem partneriem (134 pāri, kas šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē, un 23 pāri, kas šobrīd precējušies pēc neregistrētas kopdzīves). Sīkāk respondences rādītāji atspoguļoti 3.tabulā.

Izlases veidošanai tika izmantota vairākpakāpju stratificētā nejaušā gadījumu izlases metode. Mājsaimniecību atlase tika veikta pēc nejaušā maršruta metodes, stratificējot starta adreses pēc teritoriālās pazīmes. Vienā maršrutā ietilpa ne vairāk kā 10 derīgas intervijas. Intervētāju skaits visā Latvijā bija 40, aptaujas punktu skaits – 85.

Respondentu atlase intervijai mājsaimniecības ietvaros notika atkarībā no tā, vai tur bija mērķgrupas pārstāvji:

1. ja mērķgrupas pārstāvju nebija, aptaujāta (veicot nepilno interviju) tika persona, ar kuru bija pirmais kontakts, ja tā piekrita intervijai un ietilpa vecumgrupā 18–64 gadi;
2. ja bija viens mērķgrupas pārstāvis un viņš piekrita intervijai, tika aptaujāts šis mērķgrupas pārstāvis;
3. ja bija vairāki mērķgrupas pārstāvji, taču ne savstarpējā neregistrētā kopdzīvē esoši, respondents tika izvēlēts pēc jaunākā vīrieša principa;

4. ja bija vairāki mērķgrupas pārstāvji, tai skaitā savstarpējā neregistrētā kopdzīvē esoši, intervētājs mēģināja vienoties par diādes tipa intervijām;
5. ja tas izdevās, tiks veiktas diādes tipa intervijas; ja vienā adresē bija vairāki šādi pāri, kas piekrita intervijai, tika intervēti jaunākie; ja bija vairāki šādi pāri, taču piekrita tikai viens, tika intervēts pāris, kurš piekrita;
6. ja tas neizdevās, respondents tika izvēlēts pēc jaunākā vīrieša principa.

TABULA 3. RESPONDENCES RĀDĪTĀJI (PERSONU SKAITS)

Nebija kontakta	
Ne ar vienu attiecīgajā adresē sakontaktēties neizdevās.	2150
Atteikums	
Atteikums. Rekrutācijas anketa nav pabeigta. Personu vecums nav pietiekami droši identificējams.	441
Atteikums. Rekrutācijas anketa nav pabeigta. Ļoti augsta varbūtība, ka mājoklī dzīvo vismaz viena persona vecumā no 18 līdz 64 gadiem	381
Pabeigta rekrutācijas anketa (t.sk. veikta intervija, bet anketa brāķēta)	
Pabeigta rekrutācijas anketa. Mājoklī nedzīvo neviens, kurš pēc vecuma atbilstu mērķa grupai (18–64 gadi).	508
Pabeigta rekrutācijas anketa. Mājoklī ir personas, kas atbilst pēc vecuma, taču nav tādu, kas dzīvotu vai būtu dzīvojušas neregistrētā kopdzīvē pēdējo 5 gadu laikā. Nepilno interviju veikt nav izdevies.	173
Pabeigta rekrutācijas anketa. Mājoklī ir personas, kas atbilst pēc vecuma un dzīvo vai ir dzīvojušas neregistrētā kopdzīvē pēdējo 5 gadu laikā. Bija jāveic pilnā intervija, tomēr neizdevās veikt pat nepilno.	65
Veikta nepilnā intervija	
Veikta nepilnā intervija, jo mājoklī nebija neviena, kas atbilst pēc vecuma un dzīvo vai ir dzīvojis neregistrētā kopdzīvē pēdējo 5 gadu laikā.	1056
Veikta nepilnā intervija. Lai arī mājoklī ir personas, kas atbilst pēc vecuma un dzīvo vai ir dzīvojušas neregistrētā kopdzīvē pēdējo 5 gadu laikā, tās atteica interviju. Intervija veikta ar citu personu, kas atbilst pēc vecuma.	38
Veikta nepilnā intervija. Mājoklī ir personas, kas atbilst pēc vecuma un dzīvo vai ir dzīvojušas neregistrētā kopdzīvē pēdējo 5 gadu laikā, taču izdevās ar kādu no viņām veikt tikai nepilno interviju.	38
Veikta pilnā intervija ar vienu personu	
Veikta pilnā intervija ar vienu personu, kas šobrīd (vismaz gadu) dzīvo neregistrētā kopdzīvē. Intervija ar otru personu no šī pāra nebija iespējama.	303
Veikta pilnā intervija ar vienu personu, kas šobrīd nedzīvo neregistrētā kopdzīvē, taču dzīvojusi vismaz gadu pēdējo 5 gadu laikā un pēc tam kopdzīve pārtraukta.	155
Veikta pilnā intervija ar vienu personu, kas šobrīd nedzīvo neregistrētā kopdzīvē, taču dzīvojusi vismaz gadu pēdējo 5 gadu laikā un pēc tam noslēgta laulība.	76
Veiktas diāžu intervijas	
Veiktas divas pilnās intervijas ar personām no viena pāra, kas dzīvo neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu un abām vecums atbilst mērķgrupai.	314

Tā kā izlases nosacījumi noteica, ka vismaz 1/3 mērķgrupas interviju jānotiek diāžu formā, bet ar stratificētās nejaušās izlases palīdzību minētā proporcija netika sasniegta, pēc pamataptaujas beigām tika papildus veiktas diāžu intervijas.

Lai arī aptauja sākotnēji bija iecerēta kā instruments mērķgrupas proporciju noteikšanai kopējā pētāmajā vecumgrupā (18–64 gadi), noslēdzot aptauju, pētnieki secināja, ka nepieciešams precizēt respondentu proporcijas. Līdz ar to SIA „SKDS” ikmēneša aptaujā tika iekļauts jautājums „Sakiet, lūdzu, vai Jums šobrīd vai pēdējo 5 gadu laikā ir bijusi situācija, kad vismaz 12 mēnešus Jūs nodzīvojāt kopā ar partneri bez laulības reģistrācijas?” ar šādiem atbilžu variantiem:

1. šāda situācija ir šobrīd;
2. šāda situācija ir bijusi pēdējo 5 gadu laikā, bet ne šobrīd;
3. šādas situācijas pēdējo 5 gadu laikā nav bijis;
4. grūti pateikt.

Aptaujas rezultātā tika iegūtas 817 atbildes (t.sk. 762 derīgas atbildes, t.i., tādas, kas nebija „grūti pateikt”). Datiem tika piemēroti svāri pēc teritoriālās pazīmes, dzimuma un vecuma (maksimālais svārs vienam gadījumam 1,62), bet iegūtais sadalījums izmantots svāru ģenerēšanai pētījuma datu failam.

Pētījuma datu fails tika svērts pēc atbildes uz jautājumu par neregistrētas kopdzīves pieredzi, kā arī pēc vecuma, dzimuma un teritoriālās pazīmes (maksimālais svārs vienam gadījumam bija 3,24). Izlases kopuma sadalījums pirms un pēc svēršanas atspoguļots 4.tabulā.

TABULA 4. IZLASES KOPUMA SADALĪJUMS PIRMS UN PĒC SVĀRU PIELIETOŠANAS

Kategorija	Pirms svēršanas	Pēc svēršanas
Šobrīd vismaz jau gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē	29%	19%
Šobrīd nedzīvo neregistrētā kopdzīvē, bet pēdējo 5 gadu laikā vismaz gadu dzīvojis	14%	16%
Neatbilst augstākminētajām kategorijām	57%	65%

Atsevišķi svāri tika piemēroti pāru datu failam ar diāžu intervijām, nodrošinot datu reprezentativitāti attiecībā pret 18–64 gadus veciem Latvijas iedzīvotājiem, kas atbilst vienam no šiem nosacījumiem:

1. šobrīd vismaz gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē;
2. pēdējo 5 gadu laikā bijusi vismaz gadu ilga neregistrēta kopdzīve ar partneri, ar kuru šobrīd precējušies un dzīvo kopā.

Atšķirīgs instrumentārijs izmantots katrai no šādām respondentu kategorijām:

1. šobrīd jau vismaz gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē;
2. neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojuši pēdējo 5 gadu laikā, tomēr šobrīd šī kopdzīve pārtraukta;
3. neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojuši pēdējo 5 gadu laikā, bet šobrīd apprecējušies un dzīvo kopā ar savu partneri;

4. neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu dzīvojuši pēdējo 5 gadu laikā, pēc tam ar šo partneri apprecējušies, bet nu jau ir šķīrušies;
5. neatbilst augstākminētajām kategorijām.

1. PĀRSKATS PAR LĪDŽINĒJIEM PĒTĪJUMIEM

1.1. ĀRVALSTĪS VEIKTIE PĒTĪJUMI

Eiropas valstu akadēmiskajos socioloģiskajos un antropoloģiskajos pētījumos dominē vēsturiska pieeja ģimenes modeļa maiņai, kas pašreizējo ģimenes un kopdzīves modeļa maiņu saista ar modernitāti un tās tālākajiem risinājumiem². Entonijs Gidenss, kurš ir viens no biežāk citētajiem autoriem, izmanto³ “tīru attiecību”(pure relationship) jēdzienu, lai apzīmētu “situāciju, kad sociālās attiecības tiek uzsāktas šo pašu attiecību labad” un turpinās tiktāl, cik sniedz pietiekamu apmierinājumu katram individuam, kas tajās paliek. Gidenss norāda, ka, ja agrāk mīlestība un seksualitāte tika saistīta ar laulību, tad tagad daļai sabiedrības tās arvien vairāk kļūst par “tīrām attiecībām”. Arvien biežāk radniecība kļūst par attiecībām, kas tiek apzināti veidotas un vairs nav iepriekš dotas. Piemēram, vecāku lomu var uzņemt audžuvecāki, šādi saskatot “tīro attiecību” sfēras paplašināšanos uz vecāku–bērnu attiecībām un radnieku tīklu⁴.

Eiropas valstu demogrāfiskie dati rāda stabilu laulības popularitātes kritumu un šķiršanās īpatsvara palielināšanos visā Eiropā. Kā skaidro Eurostat⁵, ģimenes vienības jēdziens ir kļuvis mainīgs un nav iespējams tam atrast vienotu definīciju. Eiropā sastopamas tādas laulībai alternatīvas kopdzīves organizācijas formas kā, piemēram, reģistrētas partnerattiecības. Papildus tam ES dalībvalstīs arvien biežāk piešķirt tiesības nelaulātiem un viendzimuma pāriem. Līdz ar to kopdzīves analīze kļūst sarežģīta, un ar līdzīgām problēmām pētījuma veicēji ir saskārušies arī šajā pētījumā, padarot neiespējamu neregistrētas kopdzīves un laulības kā divu atsevišķu un alternatīvu kopdzīves formu analīzi. Eiropas Komisijas Demogrāfijas ziņojums⁶ norāda uz metodoloģiskajām grūtībām salīdzinošai statistiskai analīzes veikšanai, jo ES dalībvalstīs atrodas dažādās pārmaiņu pakāpēs un dažādi risina ģimenes veidošanās un iziršanas modeļa maiņas. Laulību noslēgšana un šķiršana vairs nav jēdzieni, kas spēj salīdzinoši atspoguļot un analizēt kopdzīves situāciju dinamiku laikā un telpā. Turklāt, piemēram, Sandra Makginisa ievieš vēl vienu

²Goody, Jack. The Development of the Family and Marriage in Europe Cambridge University Press, 1983.

McFarlane, Alan. Marriage and Love in England: Modes of Reproduction 1300–1840. Blackwell publications, 1986.

McFarlane, Alan. Mating patterns – a historical perspective. In Human Mating Patterns, eds. C. G. N. Mascie-Taylor and A.J. Boyce. Cambridge University Press, 1988.

Giddens, Anthony. The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies. Cambridge: Polity Press, 1992.

³Giddens, Anthony. The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies. Cambridge: Polity Press, 1992. P.58.

⁴Turpat, p.97.

⁵Eurostat. Marriage and divorce statistics. 2015.

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

⁶ European Commission. Demographic Report 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6917833/KE-BM-15-003-EN-N.pdf/76dac490-9176-47bc-80d9-029e1d967af6>

mainīgo – “nopietnas attiecības” (*steady noncohabiting relationships*)⁷, kas nav saistītas ar kopdzīvi, bet stabilām pāra attiecībām bez kopdzīves izveides.

Jautājums, vai šo attiecību modeļu maiņu ir iespējams mainīt politikas instrumentiem, veicinot laulātību, pētnieku vidū nerod viennozīmīgu atbildi. Politikas analīzes kontekstā plašāk debatēta ir ASV prezidenta Džordža Buša⁸ 2006.gadā autorizētā programma⁹, kas atsevišķiem štatiem ļāva atbalstīt laulību un divu vecāku ģimenes. Mūsu pētījuma ietvaros intervēto speciālistu teiktais attiecībā uz sociālā un ekonomiskā riska ģimeņu stabilizēšanu ar laulību palīdzību daļēji sakrīt ar šīs programmas loģiku, kas balstās principos, ka:

1. bērniem ir labvēlīgāk augt divu bioloģisko vecāku ģimenē;
2. programmas autori zina, kā panākt veselīgu laulību zema ienākuma līmeņa ģimenēs;
3. valdībai ir leģitīma loma iejaukties vecāku laulību uzvedībā¹⁰.

Endrjū Čerlins kritizē šādas pieejas efektivitāti un dzīves kvalitātes uzlabošanu bērniem, norādot, ka veselīga laulība ir problemātisks jēdziens, laulības atbalsta politika atbalsta laulību kopumā, un visas laulības nav bērniem labvēlīgas, īpaši programmas mērķa grupā, kas aptver, piemēram, vientuļās mātes, kuru sociāli ekonomisko situāciju programma risina ar atbalstu laulībai¹¹. Proti, Čerlins¹²aicina jautājumu skatīt plašāk, norādot, ka pro–laulību risinājumu pamatā ir morāli pieņēmumi.

Statistikas dati rāda, ka laulība kopumā ir saistīta ar augstāku bērnu skaitu, taču nav vienošanās, vai šī saikne ir kauzāla. Frenks Furstenbergs konstatē, ka iepriekš minētie rezultāti saistās ar stabilām attiecībām, kur bērnus audzina viņu bioloģiskie vecāki¹³. Tāpat būtiskāks faktors nekā laulība ir pāra attiecību kvalitāte pirms laulības. Furstenbergs norāda, ka drīzāk investīcijas nabadzīgo bērnu izglītībā nākotnē varētu veicināt ģimeņu ekonomisko stabilitāti un tad radīt stabilas un laulībā balstītas attiecības. Gregorijs Ekss¹⁴ analizē laulības un bērna labklājības saikni ar vecāku laulību, izmantojot ASV longitūdinālos pētījumu datus. Saskaņā ar tiem, lai arī pastāv saikne, ka bērna dzīves kvalitāte ir augstāka, ja vecāki ir stabilā laulībā, tomēr pētījumi nedod pietiekamus pierādījumus apgalvot, ka to var vispārināt un ka atšķirības, ko veido laulība, ir būtiskas. Ekss sniedz pārskatu par jomas pētījumiem un analizē datus,

⁷McGinnis Sandra L. Cohabiting, Dating, and Perceived Costs of Marriage: A Model of Marriage Entry / Journal of Marriage and Family, Vol. 65, No. 1 (Feb., 2003), pp. 105–116.

⁸Šeit un turpmāk – ASV 43.prezidents Džordžs Volkers Bušs (amatā no 2001.līdz 2009.gadam).

⁹ASV Kongress 2005.gadā pieņēma „Deficit Reduction Act of 2005”, kas autorizēja „The Temporary Assistance to Needy Families program”. Prezidents Džordžs Bušs to parakstīja 2006.gadā.

¹⁰McLanahan, Sara. Should Government Promote Marriage? In Journal of Policy Analysis and Management, Vol. 26, No. 4 (Autumn, 2007).

¹¹Cherlin, Andrew J. Should the government promote marriage? / Contexts, Vol. 2, No. 4 (Fall, 2003), pp. 22–29.

¹²Turpat, pp.28–29.

¹³Furstenberg Frank F. Should Government Promote Marriage? / Journal of Policy Analysis and Management.Vol. 26, No.4 (Autumn, 2007), p.957.

¹⁴Acs, Gregory. Can We Promote Child Well-Being by Promoting Marriage? / Journal of Marriage and Family.Vol. 69, No.5 (Dec., 2007), p.1326.

norādot, ka bērna labklājību nosaka plašāks faktoru loks, piemēram, vecāku attiecību kvalitāte, attiecību posms un bērna attīstības posmi.

Eiropas valstu (tagad arī ASV) politika ir vērsta uz ģimenes dažādības atbalstu. Mazāka mēroga politikas instrumenti ir izmantoti, piemēram, Austrijā. Wolfgang Frimmels un viņa kolēģi analizējuši Austrijas valdības laulības atbalsta politiku, piešķirot pabalstu tiem pāriem, kas laulājās¹⁵. Šī politika par 350% paaugstinājusi noslēgto laulību skaitu mērķgrupā, tomēr autori secina, ka šī instrumenta dēļ noslēgtās laulības ir tikpat stipras kā laulības vidēji, bet tajās ir mazāk bērnu, un bērni dzimst vēlākā vecumā. Lai arī pabalsta instruments ir cēlis laulātību, autori apšaubā finansiālā ieguldījuma lietderību, aicinot koncentrēties uz laulāto attiecību stabilitātes mehānismiem.

Mūsu pētījumā autori dziļāk analizējuši kopdzīves organizāciju Latvijā, ņemot vērā Eiropas kontekstu un faktu, ka ar kopdzīves organizāciju, pāra attiecību un ģimenes veidošanu saistītās pārmaiņas notiek ilgākā laikā posmā un nav saistītas ar pēkšņu vērtību deficītu un tam sekojošu uzvedības maiņu Latvijā. Līdzīgi Latvijas tiesību aktu un politikas tendenču analīze veikta, raugoties Eiropā notiekošajos procesos, kas pieaugoši vērsta uz jauno kopdzīves formu atzīšanu un legalizāciju.

1.2. LATVIJĀ VEIKTIE PĒTĪJUMI

Laika posmā no 2000. līdz 2015.gadam Latvijā ir veikti vismaz 12 pētījumi, kur dažādos kontekstos skatīta laulātība un neregistrētas kopdzīves problemātika.

Gandrīz visos pētījumos, pamatojot to nepieciešamību, sniegtas atsauces uz statistikas datiem, izceļot pieaugošu ārliulībā dzimušo bērnu īpatsvaru. Esošajos pētījumos var identificēt tādas tēmas kā:

1. ģimenes vērtības;
2. attiecību statusu un tā vērtējumu;
3. kopdzīves pieredzi;
4. bērnu plānošanas un audzināšanas prakses;
5. šķiršanās un nepilnās ģimenes;
6. pienākumu sadali attiecībās;
7. tiesisko regulējumu u.c.

Pētījumā „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja”¹⁶ aplūkoti gan jautājumi par ģimenes vērtībām un to popularizēšanu, gan bērnu plānošanu saiknē ar attiecību statusu, gan šķiršanos, nepilnajām ģimenēm un valsts atbalstu, gan darba un pienākumu dalīšanu bērnu aprūpē un māsaimniecībā, gan arī laulību reģistrāciju.

¹⁵Frimmel, Wolfgang. Halla, Martin. Winter-Ebmer, Rudolf. Can Pro-Marriage Policies Work? An Analysis of Marginal Marriages. IZA Discussion Paper No. 6704, July, 2012.

¹⁶ Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008. Projekta vadītāja Ieva Strode. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf

Savukārt, pētījumā „Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze”¹⁷ sniegtas zināšanas par bērnu plānošanas saikni ar attiecību juridisko statusu, kā arī vientuļo vecāku situācijām, kas saistītas ar trūcīgumu, norādot uz nepieciešamību sniegt valsts atbalstu.

Arī pētījumā „Trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem raksturojums”¹⁸ aplūkoti nabadzības jautājumi.

Savukārt pētījumā „Neregistrēto laulību ģimeņu, kurās ir bērni, skaita pieauguma cēloņi un sekas”¹⁹ skatīti laulību neregistrēšanas cēloņi (laulību atlikšana uz vēlāku laiku; attiecību nestabilitāte; sabiedrības negatīvā attieksme pret konkrēto divu cilvēku attiecībām, kas mudina tās nenoformēt oficiāli; pateicība, ka partneris pieņem bērnu no iepriekšējām attiecībām, liek samierināties ar attiecībām bez laulības; nav šķirta iepriekšējā laulība; iepriekšējās laulība negatīva pieredze; negatīva attieksme pret laulību; ja nav kopīgu bērnu, nav motīvu precēties), kā arī aplūkots bērna uzvārda jautājums un aspekti, kas skar bērna labklājību.

Jautājumi par kopdzīves un laulības cēloņiem skatīti arī pētījumā „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”²⁰ un pētījumā „Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte”²¹. Pēdējā no tiem iekļauts stigmatizējošs secinājums, kurā bērnu radīšana ārpus laulības skatīta kā sabiedrības veselības problēma. Pētījumā izdarīti arī vairāki secinājumi par laulības un kopdzīves, laulību neregistrējot, pamatojumiem un šķiršanās cēloņiem.

Pētījumā „Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze”²² (mūsu pētījumā izmantots kā sekundāro datu avots) iekļautas tādas tēmas kā laulības simboliskā un funkcionālā nozīme, faktori attiecību reģistrācijai, pāra attiecību regulācija un partneru aizsardzība pēc kopdzīves izbeigšanas. Tā kā pētījuma mērķgrupa ir cilvēki, kas savas attiecības šķirušī, tad tajā ir iekļauta arī informācija, par riskiem kas rodas gan oficiāli reģistrētām, gan neregistrētām attiecībām izjūkot.

¹⁷ Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf

¹⁸ Trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem raksturojums. Sākotnējais izvērtējums GFK, 2013. http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/izvertejums_trucigas.pdf

¹⁹ Neregistrēto laulību ģimeņu, kurās ir bērni, skaita pieauguma cēloņi un sekas, Rīgas Stradiņa universitāte, Eiropas Integrācijas institūta Socioloģijas katedra. Projekta vadītājas Ritma Rungule un Taņa Lāce. Publiski pieejams tikai pētījuma kopsavilkums izdevumā „Labklājības ministrijas sociālās politikas pētījumu rezultāti 2000.gadā”. http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/lm_soc_polit_petijums2000g.pdf

²⁰ Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte. Bērnu un ģimenes lietu sekretariāts un Centrs pret vardarbību “Dardedze”, 2004. Autori: Sandra Sebre, Laura Ļebedeva, Ilze Trapenciere. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/petijums_veicinosi_faktori.pdf

²¹ Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte. LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija un Latvijas Ģimenes terapeitu biedrība, 2005. Autori: Guna Berga, Inta Tiltiņa, Ilona Buša, Sandis Dūšelis. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/petijums_lauiliba.pdf

²² Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze, Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs, 2015. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa. http://www.antropologija.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/antropologija/zinas/Petijums_kopdzive-2015.pdf

Divos pētījumos padziļināti skatīti laulību neregistrēšanas tiesiskie aspekti – tie ir pētījums „Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”²³ un Olgas Beinarovičas promocijas darbs „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”²⁴. Tajos piedāvāti dažādi tiesiski risinājumi neregistrētām attiecībām.

Laulību neregistrēšana pētījumos²⁵ saistīta ar ģimenes modeļa maiņu vai vērtību maiņu sabiedrībā. Vienlaikus vairāki pētījumi ir norādījuši pretrunas, kas liecina, ka laulības tiek vērtētas kā nozīmīgas, tomēr praksē izvēle ir neregistrēta kopdzīve. Pētījumos identificētas arī atšķirības skatījumos uz laulības nozīmi gan atkarībā no pētījuma dalībnieku dzimuma, gan attiecību pieredzes. Atšķirīgās nozīmes, ko dažādas grupas piešķir laulībai, skatītas arī kā attiecību reģistrēšanas un neregistrēšanas cēloņi, piemēram, laulība apliecina mīlestību vai laulība ir formāla procedūra.

Būtisks secinājums identificēts pētījumā „Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011”²⁶, kur norādīts, ka jauniešiem ir atbalstošāka attieksme pret kopdzīvi un laulību, bet šī grupa biežāk nekā pārējās izvēlas kopdzīvi, attiecības neregistrējot.

Savukārt Laura Šeine bakalaura darbā „Dzimumlomu sadalījums Jauniešu kopdzīvē”²⁷ secinājusi, ka jaunieši kopdzīvi vērtē kā pozitīvu notikumu, kas skatīts kā romantisko attiecību turpinājums. Identificētas arī problēmas, kopdzīvi uzsākot, sadzīviski strīdi, problēmas savienot atšķirīgus dzīvesveidus. Kopdzīvi jaunieši skata arī kā kļūšanu par pieaugušajiem, jo tas liek uzņemties pieaugušo atbildību. Pētījumā identificētas dzimumu atšķirības gan attiecībā uz darbu dalījumu, gan arī uz finansiālo vienlīdzību.

Kā viens no lielākajiem riskiem neatkarīgi no attiecību statusa minēts risks kļūt par vientuļo vecāku. Vientuļie vecāki ir viena no visvairāk nabadzības riskam pakļautajām ģimeņu grupām. Tomēr paralēli tiek pieminēti arī jautājumi, kas skar mantošanas un īpašuma sadalīšanas problēmas, kā arī bērnu aizgādniecības problemātiku. Pētījumā „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja”

²³Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Zvērinātu advokātu birojs Eversheds Bitāns, 2008. https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_Viriesa_un_sievietes_nereg_partneratt.doc

²⁴Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs, 2014.

²⁵ Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008. Projekta vadītāja Ieva Strode. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf

Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf

Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011. Papardes Zieds, 2011. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa <http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivva-veseliba-Parskats-par-situaciju-2003-2011#scribd>

²⁶Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011. Papardes Zieds, 2011. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa <http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivva-veseliba-Parskats-par-situaciju-2003-2011#scribd>

²⁷Dzimumlomu sadalījums Jauniešu kopdzīvē. Laura Šeine, LU bakalaura darbs Sociālo zinātņu fakultātē, 2012.

²⁸secināts, ka bērnu radīšana pasliktina dzīves kvalitāti un palielina nabadzības risku, īpašu uzmanību pievēršot sievietes iespējām darba tirgū. Uzsvērts, ka sievietes bērna radīšana ietekmē vairāk, kas saistīts ar aspektu, ka rūpes par bērniem galvenokārt uzņemas sievietes. Šķiršanās gadījumā bērns/bērni visbiežāk paliek sievietes aizgādībā. Iespēju nevienlīdzība, kas saistīta ar mātes kā galvenās bērnu aprūpētājas lomu, veicina ievērojamu nabadzības risku šķiroties.

To apliecina arī pētījums „Trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem raksturojums”²⁹, kurā norādīts: „*trūcīgās mājsaimniecības, kurās bērnu audzina viens vecāks, kurš nestrādā, ir lielākā trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem grupa (39% no visām trūcīgajām mājsaimniecībām)*”. Šajā grupā ir vairāk tādu mājsaimniecību, kurās dzīvo viens pieaugušais un viens bērns. Savukārt, trūcīgas mājsaimniecības, kurās bērnu audzina viens vecāks, kurš strādā, norādīta kā otra lielākā trūcīgo mājsaimniecību grupa ar bērniem (19,4% no visām trūcīgajām mājsaimniecībām). Šeit vairāk ir mājsaimniecības, kur dzīvo trīs cilvēki, bet divi no tiem ir bērni. Pētījumā ir pieejama informācija par pabalstu veidiem, ko šī grupa saņem, izglītības iestādēm, ko apmeklē, izmantotajām brīvā laika pavadīšanas aktivitātēm u.c.

Pētījumā „Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze”³⁰ identificēts, ka vislielāko atbalstu vientuļiem vecāki sniedz tuvinieki –mātes, tēvi, vai nākamie partneri, palīdzot apmaksāt bērnu vajadzības. Vientuļajiem vecākiem īpaši svarīgs ir arī darba devēju atbalsts, kas ļauj bērnu audzināšanu savienot ar darbu. Risinājumi nepieciešami arī vientuļajiem vecākiem krīzes situācijās.

²⁸Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008. Projekta vadītāja Ieva Strode.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf

²⁹Trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem raksturojums. Sākotnējais izvērtējums GFK, 2013.
http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/izvertejums_trucigas.pdf

³⁰ Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf

2. KOPDZĪVES ORGANIZĀCIJA

Mūsu pētījums uz laulību skatās plašākā kontekstā, ņemot vērā pārmaiņas un iedzīvotāju uzvedību, organizējot pāra kopdzīvi. Pētījums atklāj divus paralēlus un sabiedrībai pieņemamus kopdzīves organizēšanas veidus – laulību un neregistrētu kopdzīvi. Par abu veidu līdzāspastāvēšanu liecina zemāk izklāstītais salīdzinoši plašais sabiedrības atbalsts abām kopdzīves formām. Sadaļas sākumā aprakstītas statistiskajos datos novērojamās un aptaujā fiksētās ģimenes dzīves tendences. Tam seko iedzīvotāju aptaujā un kvalitatīvos pētījumos paustais viedoklis. Kvalitatīvā pieeja pētnieciskajam jautājumam ļauj saprast, kāpēc lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju vienlaicīgi atbalsta abas kopdzīves formas, kā arī ļauj dziļāk analizēt abu kopdzīves formu mijiedarbi.

Nereti Latvijas politikas dokumenti (sk.6.nodaļu) neregistrētu kopdzīvi neskata kā vēlamu, cenšoties veicināt ģimeņu stabilitāti ar laulību palīdzību. Pētījums rāda, ka šādai pieejai nav empīriskā pamata. Ir salīdzinoši maza to iedzīvotāju daļa – aptuveni ¼ daļa, kuriem laulību noslēgšana kādā noteiktā attiecību posmā ir ārējs vērtību jautājums un kuri to darītu vērtību orientācijas dēļ. Atbalsts laulību noslēgšanai palielinās ar katru nākamo pāra dzīves attīstības posmu, sasniedzot augstāko punktu brīdī pēc bērna piedzimšanas, taču tas vairs nav vienīgais pieņemamais rīcības modelis šajā situācijā. Lielākajai daļai respondentu būtiskāks faktors par attiecību statusu ir to kvalitāte. Laulība nav pretrunā ar neregistrētu kopdzīvi un pāris jebkurā attiecību posmā var to noslēgt, ja pāra iekšējā attiecību dinamika un vērtību orientācija to atļauj. To iedzīvotāju īpatsvars, kas principā neatbalsta laulību, ir salīdzinoši zems.

2.1. LATVIJAS ĢIMENES UN LAULĪBA

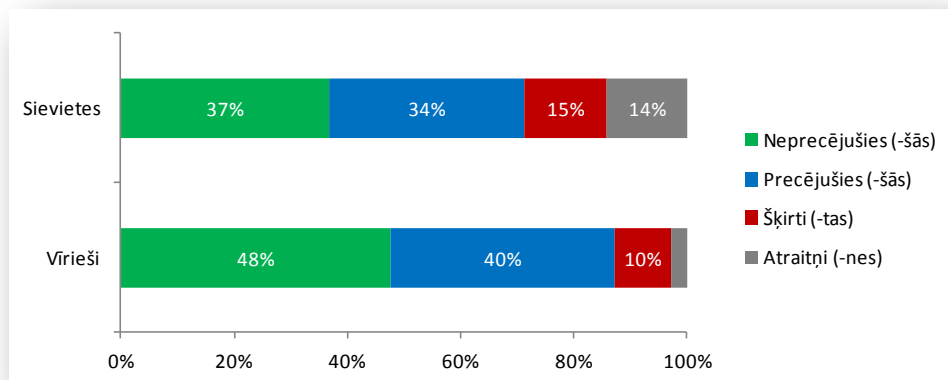
2015.gadā sākumā (sk.2.attēlu) Latvijā precējušies bija 40% vīriešu un 34% sieviešu. Jebkad bijuši precējušies 52% vīriešu un 63% sieviešu. Dzimumu atšķirības šajā gadījumā skaidrojamas ne tikai ar faktu, ka sievietes laulībām piešķir augstāku simbolisko nozīmi, bet arī ar sieviešu augstāko dzīves ilgumu – proti, sieviešu vidū ir daudz augstāks vecākās paaudzes īpatsvars.

Izvairoties no atšķirīgās dzimumu vecumstruktūras, 3.attēlā atsevišķi apskatīta iedzīvotāju vecumgrupa 20–44 gadi, kur vecumstruktūra starp dzimumiem ir aptuveni līdzīga. Turklāt šis saskaņā ar statistikas datiem ir aktīvais laulību slēgšanas vecums. Šajā vecumgrupā precējušies ir 34% vīriešu un 41% sieviešu, bet jebkad bijuši precējušies – 41% vīriešu un 52% sieviešu. Pieņemot, ka vairākums no to 66% vīriešu un 59% sieviešu, kas vecumgrupā no 20 līdz 44 gadiem ir neprecējušies, šķīrušies vai atraitņi un nedzīvo vieni, jau no statistikas datiem nolasāms, ka kopdzīve, neregistrējot laulību, attiecas uz ievērojamu Latvijas iedzīvotāju daļu. Aptauju dati sniedz jau precīzāku informāciju (skatīt 42.attēlu).

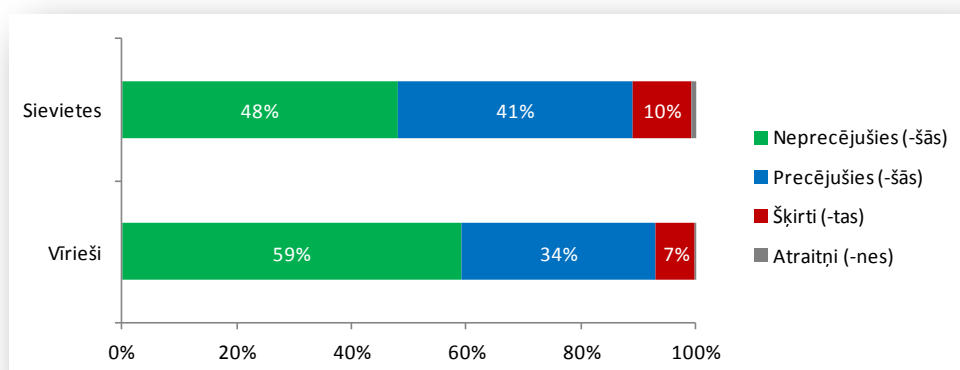
Statistikas dati kopš 2011.gada tautas skaitīšanas ļauj laulātību skatīt arī dinamikā – redzam visai pārlicinošu tendenci, kas atspoguļota 4. un 5.attēlā. Precēto vīriešu īpatsvars kopš 2011.gada samazinājies par procentu, bet sieviešu – par 0,8 procentiem. Sieviešu gadījumā tas ir noticis galvenokārt uz šķiršanās rēķina, bet vīriešu – uz neprecēšanās rēķina. Jāņem vērā, ka šķirto sieviešu īpatsvara pieaugumu galvenokārt veido 45 gadus vecās un vecākās sievietes – tiek šķirtas laulības, kas ilgušas

daudzus gadus, un sievietēm virs 44 ir grūti atkārtoti apprecēties, jo vīrieši izvēlas jaunākas sievietes, kā arī pašu vīriešu proporcionāli kļūst mazāk atšķirīgā dzīves ilguma dēļ (proti, ja laulība vispirms šķirta, bet pēc tam šķirtais vīrs miris, sievietes statuss būs „šķirta”, nevis „atraitne”).

ATTĒLS 2. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU LAULĪTĪBA 2015.GADA SĀKUMĀ DZIMUMU GRIEZUMĀ³¹

ATTĒLS 3. 20–44 GADUS VECO LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU LAULĪTĪBA 2015.GADA SĀKUMĀ DZIMUMU GRIEZUMĀ³²

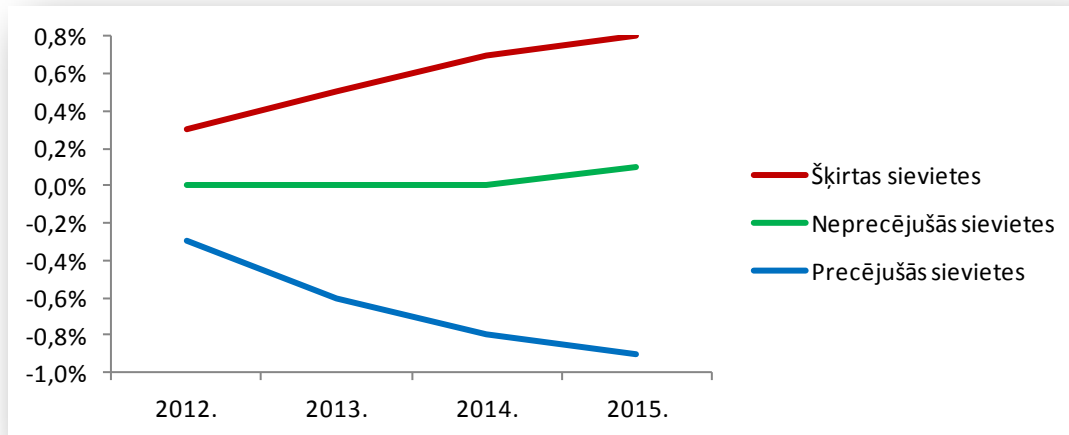
Vecumu disproporcijas noslēgtajās laulībās atspoguļo 6. un 7.attēls. Redzam, ka sievietes 20–24 gadu vecumā visbiežāk slēdz laulības ar gados vecāku vīrieti, 25–34 gadu vecumā pārsvarā ar savas paudzes, tomēr tāpat ļoti bieži – ar vecāku, bet pēc 35 gadiem un jo īpaši pēc 40 noslēgto laulību īpatsvars sarūk kā tāds – un te vairs nav tik būtiski, kādai vecumgrupai pieder partneris.

³¹Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē ISG11 pieejamajā informācijā.

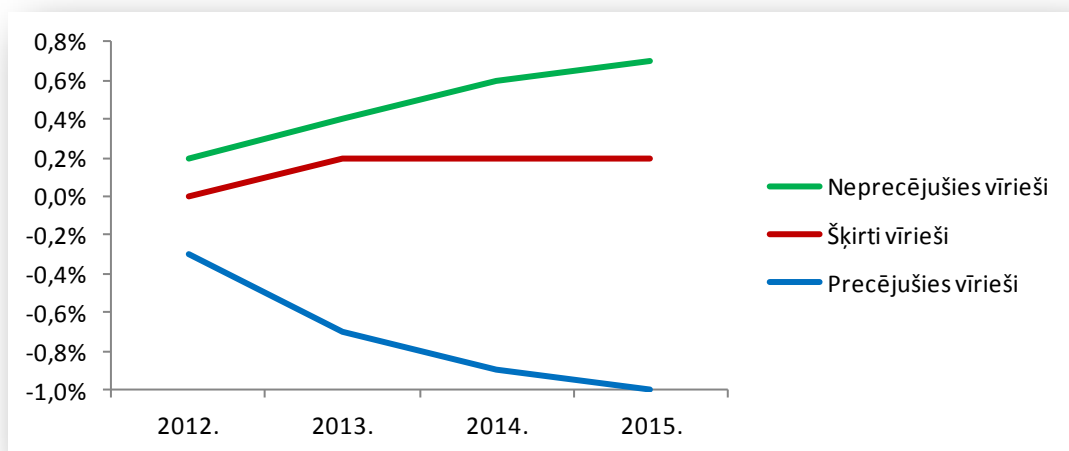
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale__ikgad__iedz__iedzskaits/ISO110.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

³²Turpat.

ATTĒLS 4. LATVIJAS SIEVIEŠU LAULĪTĪBAS IZMAIŅAS 2012.–2015.GADĀ PRET 2011.GADU³³

ATTĒLS 5. LATVIJAS VĪRIEŠU LAULĪTĪBAS IZMAIŅAS 2012.–2015.GADĀ PRET 2011.GADU³⁴

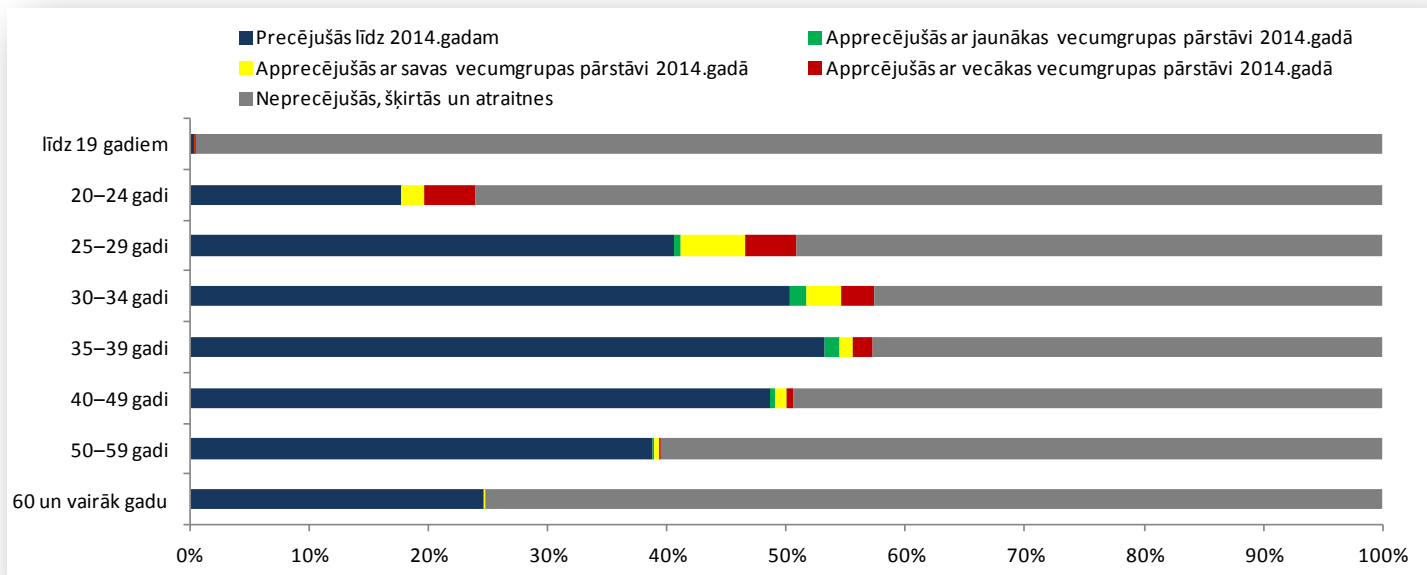
Vīriešiem pēc 30 gandrīz visās paaudzēs dominē tendence precēties ar jaunākām partnerēm (izņēmums ir pati vecākā vecumgrupa, kur dominē laulības savas vecumgrupas ietvaros tomēr jāņem vērā šīs vecumgrupas plašums – arī laulība starp 80 gadus vecu vīrieti un 65 gadus vecu sievieti te būs savas vecumgrupas ietvaros). Un, ja, piemēram, paaudzē 25–29 gadi 2014.gadā apprecējušies 6,40% vīriešu un 8,72% sieviešu, tad pēc 40 situācija būtiski mainās uz pretējo pusi – gada laikā apprecējušies 3,22% 40–49 gadus veco vīriešu un tikai 2,31% sieviešu. Nākamajās vecumgrupās situācija vēl būtiskāk izmainās par labu vīriešiem – tā vecākajā vecumgrupā 2014.gada laikā apprecējušies 1,09% vīriešu un tikai 0,17% sieviešu.

³³Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē ISG11 pieejamajā informācijā.

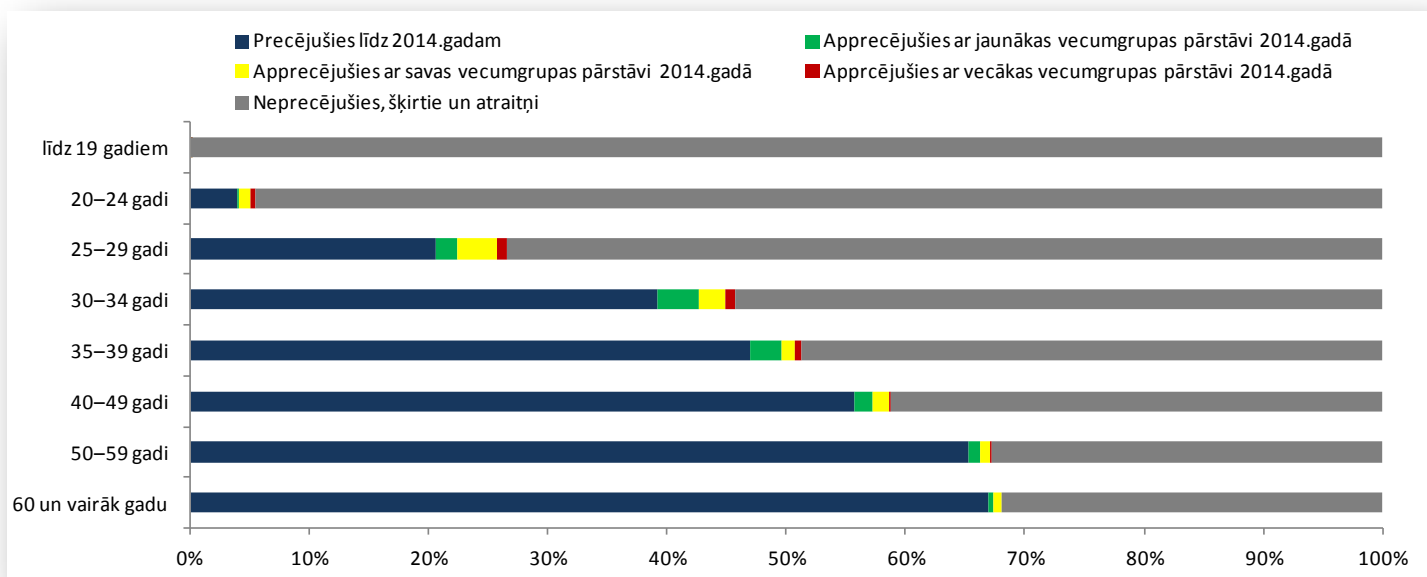
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale__ikgad__iedz__iedzskaits/ISO110.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

³⁴Turpat.

ATTĒLS 6. LATVIJAS SIEVIEŠU LAULĀTĪBA 2014.GADĀ DALĪJUMĀ PA VECUMGRUPĀM³⁵

ATTĒLS 7. LATVIJAS VĪRIEŠU LAULĀTĪBA 2014.GADĀ DALĪJUMĀ PA VECUMGRUPĀM³⁶

³⁵Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzēs ISG11 un ILG04 pieejamajā informācijā.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0110.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__laulibas/IL0040.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

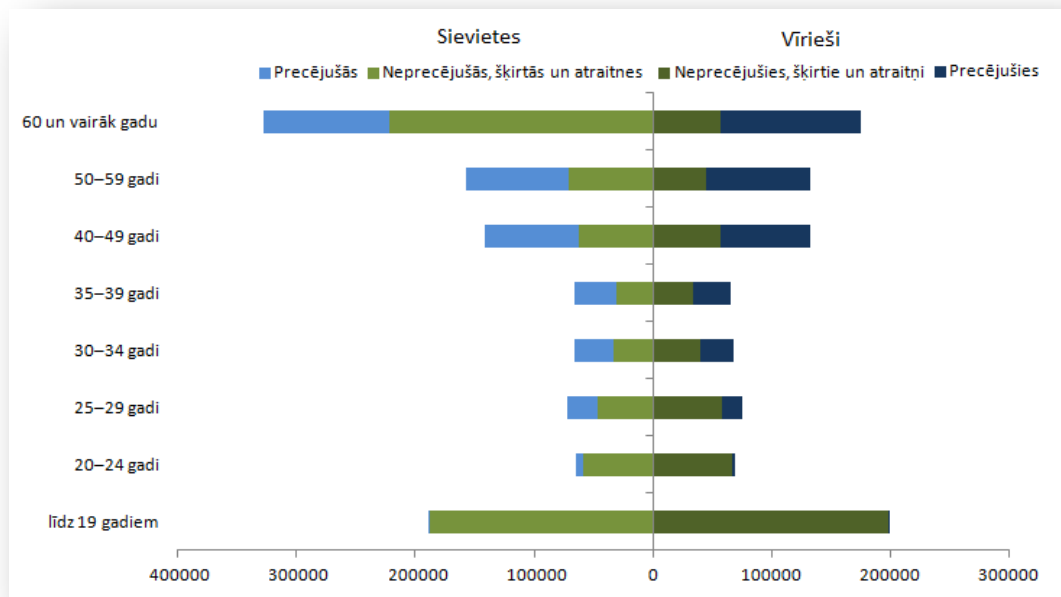
Tā kā attēls atspoguļo laulību noslēgšanas tendences, šeit nav atspoguļota laulību izbeigšana (to šķiršanas vai laulāto nāves rezultātā) 2014.gadā. Tāpat aprēķinos nav ņemta vērā dzimstība, migrācija un novecošanās (t.i., pāreja uz nākamo vecumgrupu) 2014.gada laikā.

³⁶Turpat. Tie paši nosacījumi, kas iepriekšējā attēlā.

Disproporcijas pamatā vispirmām kārtām ir atšķirīgais dzīves ilgums dzimumu starpā. Tas, iekļaujot dalījumu pēc laulātības, atspoguļots 8.attēlā.

Tur uzskatāmi redzams gan tas, ka vīrieši precas vēlāk, nekā sievietes (jaunākajās vecumgrupās), gan tas, ka situācija izlīdzinās vidējās vecumgrupās, gan arī tas, ka vecākajās grupās pieaug to sieviešu īpatsvars, kuras nav precējušās.

ATTĒLS 8. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU LAULĀTĪBA 2014.GADĀ DALĪJUMĀ PA DZIMUMIEM UN VECUMGRUPĀM³⁷

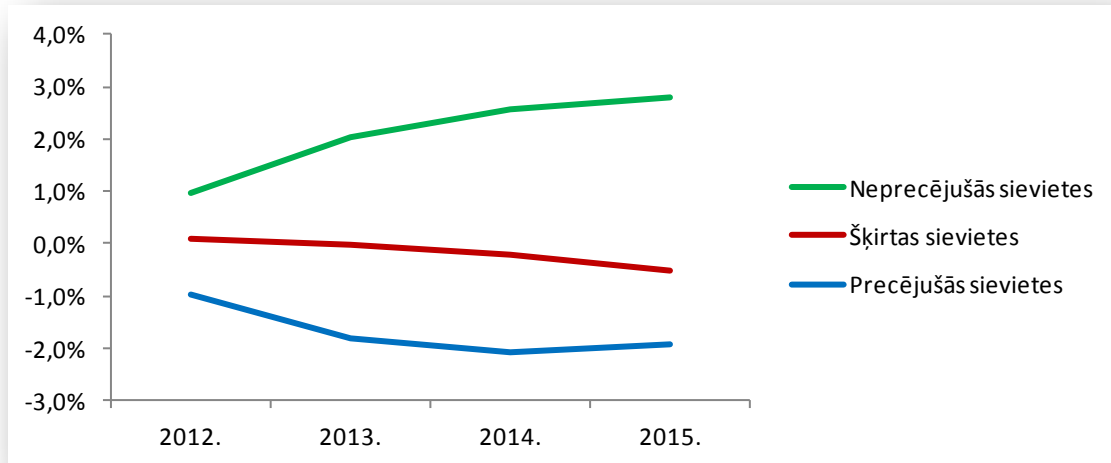

Lai izvairītos no atšķirīgās dzimumu vecumstruktūras ietekmes uz analīzi, arī šajā gadījumā apskatīsim vecumgrupu 20-44 gadi. 9. un 10. attēlā redzams, ka šķirto personu īpatsvars abiem dzimumiem samazinājies, tieši tāpat kā samazinājies laulāto personu īpatsvars, taču ievērojami pieaudzis neprecēto īpatsvars.

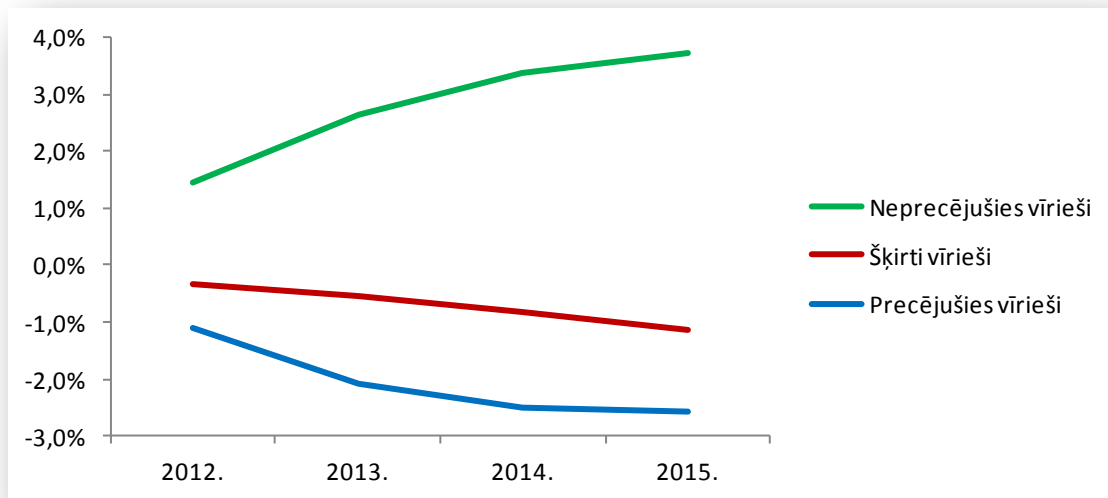
Minēto izmaiņu mērogs ievērojami atšķiras no 4. un 5.attēlā atspoguļotajām izmaiņām - šeit novērojams neprecēto īpatsvara pieaugums par 3,7% vīriešu vidū un par 2,8% - sieviešu vidū. Dzimumu atšķirības laulības popularitātes izmaiņās gan ir novērojamas, bet tās izpaužas vienīgi tādējādi, ka sievietes lēnāk, tomēr tāpat ļoti strauji, pieņem tādu ģimenes modeli, kas nesaistās ar laulību vai vismaz neparedz to kā ļoti būtisku kopdzīves priekšnoteikumu. Tāpat jāņem vērā, ka laulība arvien biežāk tiek atlikta uz vēlāku laiku, kas nebūt nenozīmē arī kopdzīves atlikšanu.

³⁷Turpat.

ATTĒLS 9. LATVIJAS 20–44 GADUS VECO SIEVIĒŠU LAULĀTĪBAS IZMAIŅAS 2012.–2015.GADĀ PRET 2011.GADU³⁸

ATTĒLS 10. LATVIJAS 20–44 GADUS VECO VĪRIEŠU LAULĀTĪBAS IZMAIŅAS 2012.–2015.GADĀ PRET 2011.GADU³⁹

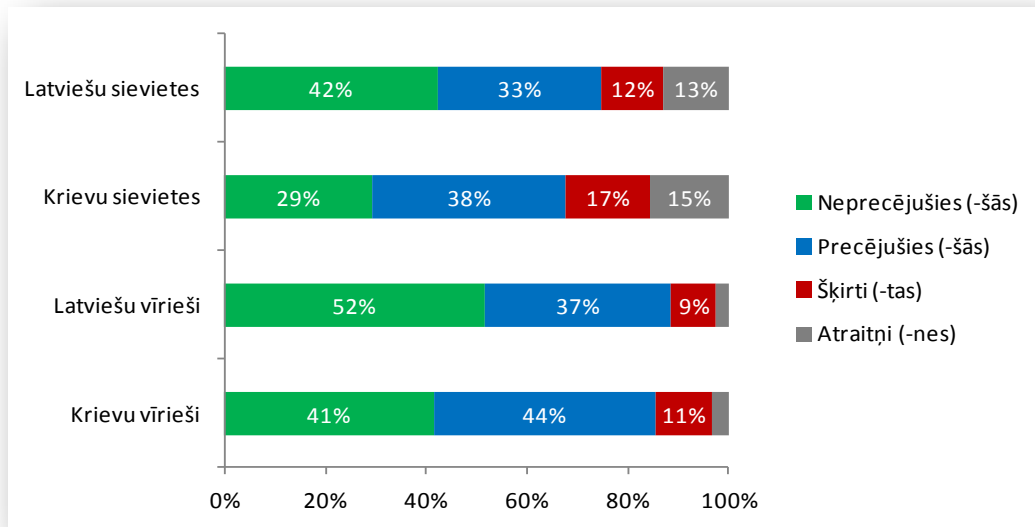
Visas sabiedrības grupas nav viendabīgas – būtiskas atšķirības laulātības struktūrā konstatējamas, salīdzinot, piemēram, latviešu un krievu tautību grupas. Diemžēl šie dati pieejami tikai no Tautas skaitīšanas – t.i., 2011.gada – tādēļ nav iespējas sniegt jaunāku informāciju un atspoguļot dinamiku. 11.attēlā redzam, ka laulība krievu tautības pārstāvju vidū ir izplatītāka nekā latviešu – precējušās ir 38% krievu sievietes, latviešu tikai 33%, bet jebkad bijušas precējušās – 70%, latviešu tikai 58%. Vīriešu vidū rādītāji arī būtiski atšķiras – precējušies ir 44% krievu vīriešu, latviešu tikai 37%, bet jebkad bijuši precējušies – 59% krievu un tikai 48% latviešu vīriešu. Par laulības institūta lielāku nozīmību krievu tautības pārstāvju vidū liecina arī tas, ka te ir augstāk izplatīts šķirtu personu īpatsvars – īpaši tas sakāms par

³⁸Turpat.

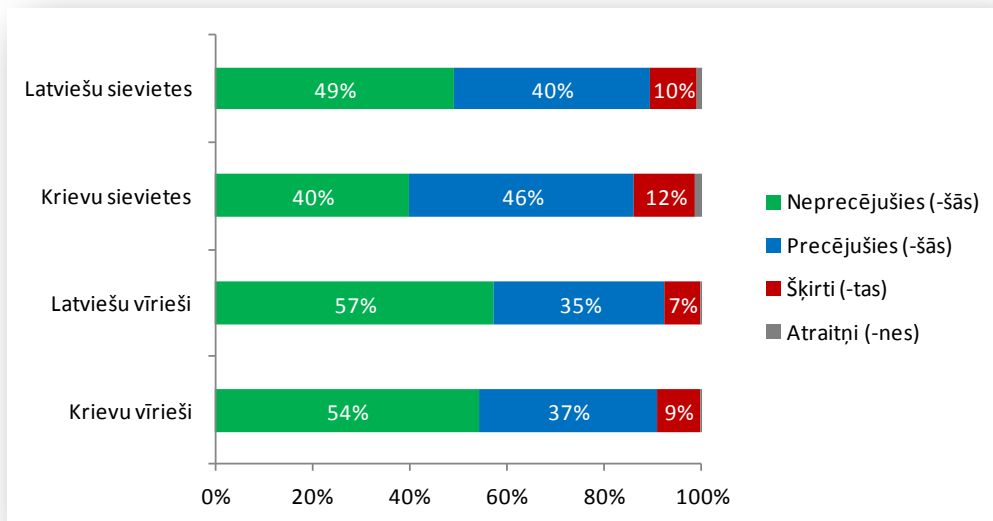
³⁹Turpat.

sievietēm. Proti, šajā etniskajā grupā būtiskāk ir attiecības noformēt, ne tikai tās uzsākot, bet arī pārtraucot.

ATTĒLS 11. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU LAULĀTĪBA 2011.GADĀ TAUTĪBU UN DZIMUMU GRIEZUMĀ⁴⁰

ATTĒLS 12. LATVIJAS 20–44 GADUS VECO IEDZĪVOTĀJU LAULĀTĪBA 2011.GADĀ TAUTĪBU UN DZIMUMU GRIEZUMĀ⁴¹

Ja apskatām uzvedības atšķirības starp dzimumiem un tautībām vecumgrupā 20–44 gadi, kas atspoguļotas 12.attēlā, sieviešu vidū varam novērot līdzīgas atšķirības kā 11.attēlā konstatētās – precējušās ir 46% krievu sieviešu, latviešu – tikai 40%, bet jebkad bijušas precējušās 60% krievu tautības sieviešu, latviešu – tikai 51%.

⁴⁰Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē TSG11–062 pieejamajā informācijā.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/tautassk_11/tautassk_11__tsk2011/TSG11-062.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁴¹Turpat.

Tomēr krievu vīriešu grupā vērojamas krasākas kopdzīves modeļa maiņas tendences, jaunās paaudzes krievu vīriešiem pieņemot liberālāku attieksmi pret laulību, kas vairāk raksturīga latviešiem – precējušies ir 37% krievu vīriešu (latviešu – 35%), bet jebkad bijuši precējušies – 46%, (latviešu – 43%), proti, rādītāji starp tautībām jaunākās paaudzes vīriešiem gan atšķiras, tomēr atšķirības ir daudz mazākas, nekā šīs pašas paaudzes sieviešu vidū.

2.2. LAULĪBAS UN NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES FORMU MIJIEDARBE

Pāru intervijas liecina, būtiskākais attiecību ietvars ir to kvalitāte, nevis oficiālais statuss. Daļa pāru par to runā kā par vērtību maiņu. Daži no tiem liberālāku attieksmi saista ar „Eiropas vērtībām”, lai arī nekāda tieša saikne uz to nenorāda.

Kopdzīvei nav arī nosaukuma, un viens šādā kopdzīvē dzīvojošs pāris intervijas laikā nespēj uztvert vārdu salikumu „neregistrēta kopdzīve”. Pāri sevi sauc par ģimenēm, attiecības pamato ar savstarpēju mīlestību un cieņu. Būtiski, ka krievu valodā nosaukuma atrašanās problēma kopdzīves apzīmējumam ir vēl izteiktāka, jo nav valodā ierasta neitrāla apzīmējuma.

S. Vienkārši dzīvojam kopā. Vienkārši nav tur man tāda vārda. Es nezinu, man liekas, ka agrāk tāda vārda – es pat pati nozīmi nedeju.

V. Nē, es to zināju, jā, es vienkārši nekad neafišēju un ko, es runāšu, ka neatzīstu vārdu „laulība” vai tur, es ne par to...P1

Uz apzīmējumu atšķirību latviešu un krievu valodās norāda arī sociālā darba speciāliste (S10), norādot, ka „precēšanās” ietver līdzvērtīgas attiecības, kamēr krievu valodā „замужем” nes līdzīgu citu kultūras nozīmi, ietverot vīrieša sniegto aizsardzību sievietei.

Lielākā daļa intervēto speciālistu personiski atbalsta laulības institūtu. Speciālistu pozīcijas intervijās dalās nosacīti divās grupās, izejot no pieejas. Viena no pieejām ir formāla un balstās pašreizējā juridiskā regulējumā:

Viss, kas ir ar juridisko bāzi nostiprināts, ir taisnīgi. Otrādāk, ja kāds cilvēks uzskata, ka tas ir taisnīgi, ja tas nav nostiprināts ar juridisko bāzi, tā nav. S9

Šī formālā pieeja tiek aprakstīta arī kā politiska un raksturo pašreizējo politikas procesu. Tāpēc daļa ekspertu, nesaskatot politiķu interesi situāciju mainīt, nebija gatavi šo jautājumu dziļi diskutēt. Divi eksperti neregistrētās kopdzīves regulējuma jautājumā problēmas nesaskatīja, uzskatot, ka kopdzīves forma ir indivīdu brīva izvēle. Vienā gadījumā speciālists, skaidrojot savu attieksmi pret kopdzīves neregistrēšanu, vilka paralēles ar vardarbību – ja partneris kopdzīvē pacieš vardarbību, tad tā ir šī cilvēka problēma.

Otra pieeja jautājumam balstās faktos un faktiskajā cilvēku dzīves pieredzē.

Nu, manuprāt, jā, arī politiķi diezgan sakāpināti varbūt uztver. Šādi te kopdzīve – neregistrēta – vienmēr, man liekas, ir pastāvējusi, vienmēr. Man liekas tikai tā ka [tagad] vairāk. Ir bijušas vairākas situācijas, kas ir īpaši varbūt sabiedrības arī politiķu acīs [...], nu, klaja netaisnība liekās,

ja! Ka cilvēks ir, ir, viņš varbūt tajā brīdī, viņam šī te juridiskā puse nav bijusi svarīga vai tā ir atlikta dažādu iemeslu pēc, ja. Vai tas ir kaut kādas finansiālas grūtības vai kaut kādas citas grūtības, ka šobrīd mēs nevaram to juridisko pusi sakārtot, ja. Protams, šajās situācijās, nu, pēc tam jau, kad mēs atskatāmies [...], liekas, ka cilvēkam šāda netaisnība nodarīta, ja, un tas, ka viņš nav padomājis, [...]vieglāku nepadara šo situāciju. S7

No šī skatupunkta speciālisti neregistrētu kopdzīvi galvenokārt skatīja kā potenciālu problēmu. Jāpiebilst, ka neregistrētās kopdzīves regulējums ir līdzvērtīgs jomās, kas saistītas ar bērna tiesībām bērnu un vecāku attiecībās un aizsardzībā pret vardarbību, kur ģimene jau tiek skatīta plašāk, nekā tikai laulātie un viņu bērni.

Daļa speciālistu apsvēra abas pieejas, norādot, ka, vērtējot ģimeņu formas, jāņem vērā visi apstākļi:

Vai tāpēc ģimene, kas dzīvo neregistrētā laulībā, ir sliktāka, nepilnvērtīgāka? Nu, es neuzdrošinātos neko tādu atbildēt. Jo nav nekāds noslēpums, ka mums netrūkst ģimeņu, kas dzīvo reģistrētā laulībā, bet kuru attiecības ir formālas, kuru vecākiem ir paralēla dzīve. Tas vien, ka laulība ir reģistrēta, mums nenodrošina pats par sevi veselīgu ģimeni. S6

Savukārt asociācijas ‘Ģimene’ pārstāve intervijā uzsvērti atzīmēja, ka neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri nav ģimene, biežāk gan atsaucoties uz darba pieredzi ar sociālā un ekonomiskā riska ģimenēm.

Būtiski atzīmēt, ka neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri aptver nosacīti divas atšķirīgas mērķgrupas. Vienu grupu veido pilnvērtīgi funkcionējošas ģimenes ar noturīgām attiecībām. Otru grupu veido ģimenes, kur attiecību nestabilitāte un ģimenes nefunkcionēšana ir primāra problēma attiecību neregistrēšanai. Šo ģimeņu pāri var būt arī laulāti, bet laulību statuss neatbilst faktiskajai personu kopdzīvei. Tāpat te ietilpst pāri, kas atrodas faktiskā kopdzīvē, bet, lai kvalificētos sociālai palīdzībai, šo faktu slēpj. Kvantitatīvā aptaujā šo mērķa grupu konstatēt ir problemātiski, taču kā būtisku mērķa grupu to skata ASV Džordža Buša perioda (2001.–2009) uz laulību vērstā ģimenes politika (skat. 1.nodaļu par ārvalstu literatūras pārskatu).

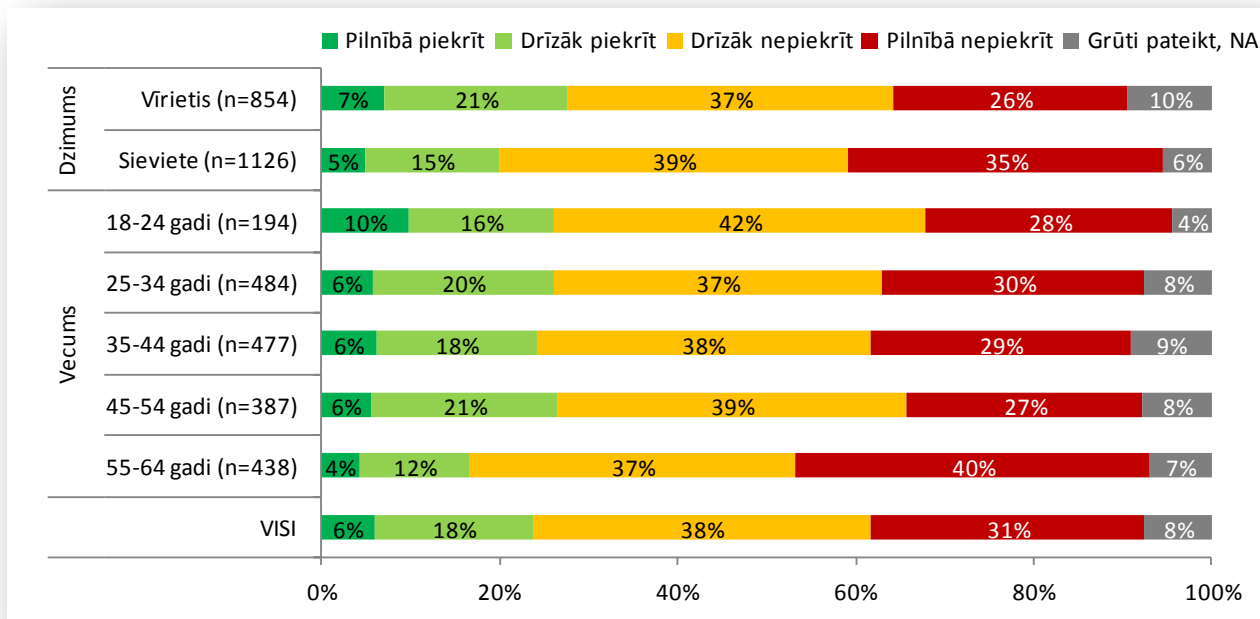
2.2.1.Priekšstati par laulību, laulības un kopdzīves saistību

Laulību par novecojušu institūciju atzīst 24% cilvēku vecumā no 18 līdz 64 gadiem – 28% vīriešu un 20% sieviešu(sk.13.attēlu). Te nav vērojamas viedokļa izmaiņas kopš 2008.gadā veiktās līdzīgās SKDS aptaujas⁴²– atbilžu sadalījums ir teju identisks (sk.14.attēlu).Taču laulību par novecojušu institūciju dēvē gandrīz divreiz vairāk neprecēto un šķirto respondentu, ja salīdzina ar tiem respondentiem, kas intervijas laikā bija precēti. Interesanti, ka tam, ka laulība būtu novecojusi institūcija, nepiekrīt arī 59% to respondentu, kas patlaban dzīvo neregistrētā kopdzīvē, kas rāda, ka kopdzīve bez laulības reģistrācijas nav pretstats laulībai un dzīve neregistrētā kopdzīvē var sakrist ar morālu atbalstu laulībai.

⁴²Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008.Projekta vadītāja Ieva Strode.

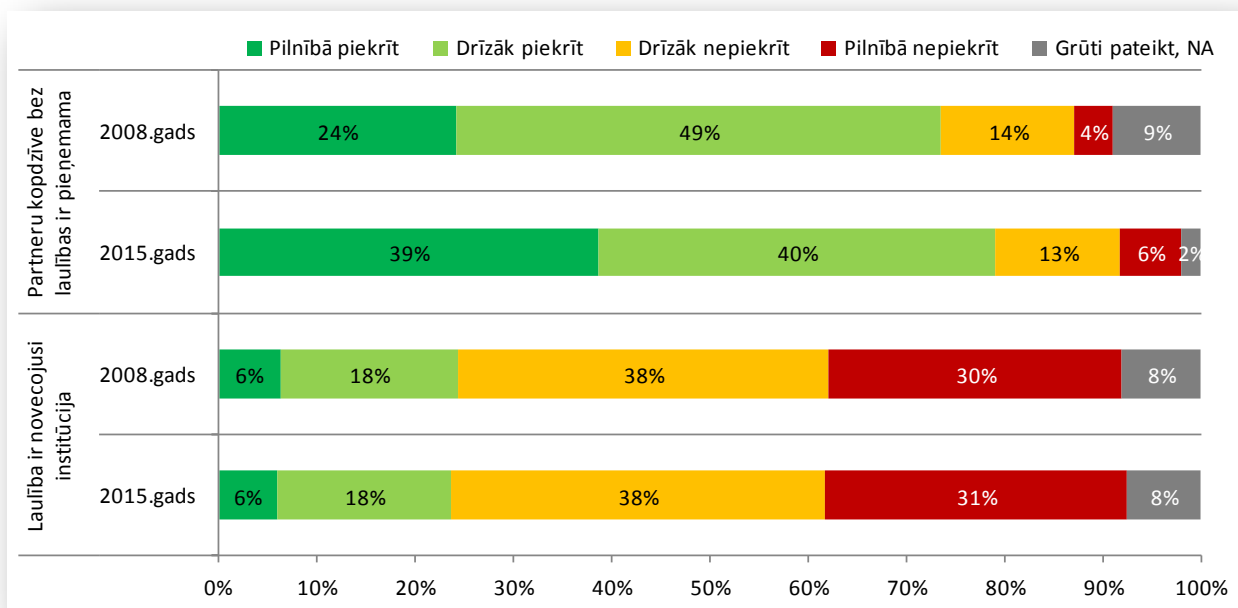
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf

ATTĒLS 13. LAULĪBA IR NOVECOJUSI INSTITŪCIJA

Bāze: visi

ATTĒLS 14. LŪDZU, NOVĒRTĒJIET KATRU NO APĢALVOJUMIEM, SAKOT, VAI PILNĪBĀ PIEKRĪTAT, DRĪZĀK PIEKRĪTAT, DRĪZĀK NEPIEKRĪTAT VAI ARĪ PILNĪBĀ NEPIEKRĪTAT

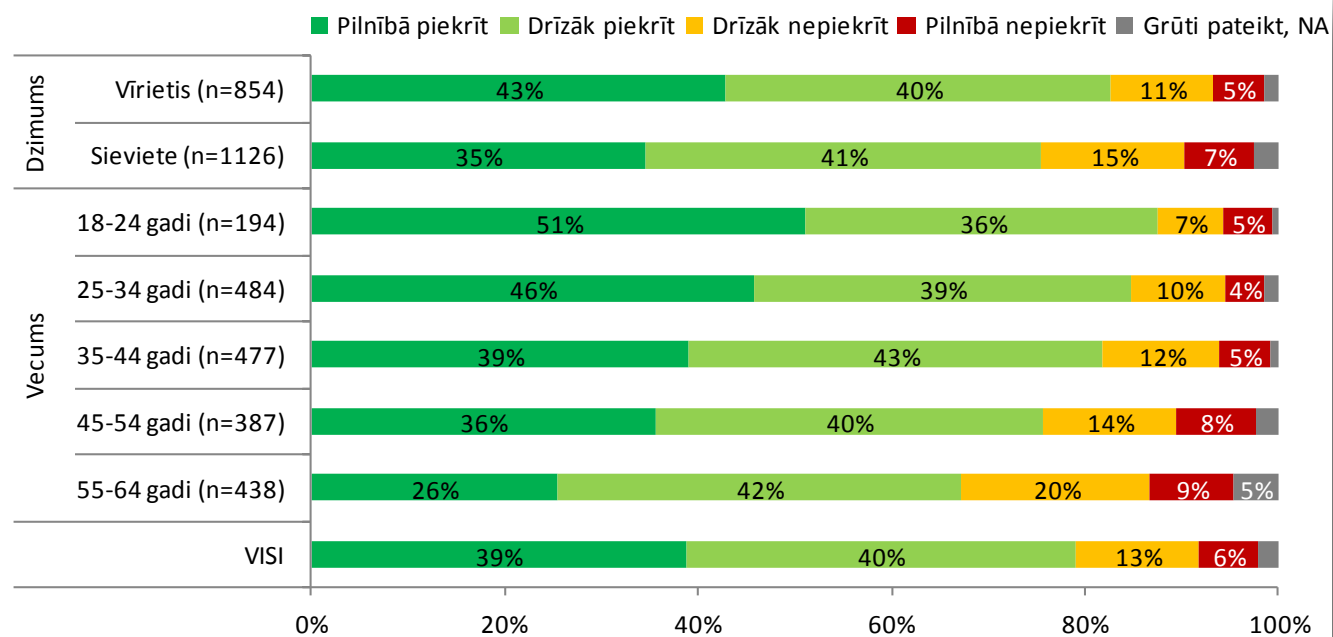

Bāze: visi

Tas, ka salīdzinoši augsts iedzīvotāju procents aptaujā nepiekrīt, ka laulība būtu novecojusi institūcija, nenozīmē, ka atbalsts ir principiāls un pretnostata laulības un reģistrētās kopdzīves formas kā savstarpēji izslēdzošas. Kopdzīvi bez laulības pilnībā un drīzāk aptaujā atbalsta vēl vairāk respondentu – 83% vīriešu

un 76% sieviešu (sk.15.attēlu). Biežāk atbalsts neregistrētai kopdzīvei vērojams jaunākajā vecuma grupā (18–24 gadi), kur kopdzīve bez laulības ir pilnībā vai drīzāk pieņemama 87% respondentu, kamēr vecākajā vecuma grupā atbalsts ir 68%. 2008. gadā veiktajā aptaujā partneru kopdzīve bez laulības ir pieņemama 73% respondentu. Tādējādi, lai arī laulību par novecojošu institūciju atzīst tikpat liela sabiedrības daļa, cik pirms 7 gadiem, kopš 2008. gada pieaudzis atbalsts partneru kopdzīvei bez laulības, un izteiktāk tas vērojams vīriešu kārtas respondentu grupā.

ATTĒLS 15. PARTNERU KOPDZĪVE BEZ LAULĪBAS IR PIEŅEMAMA

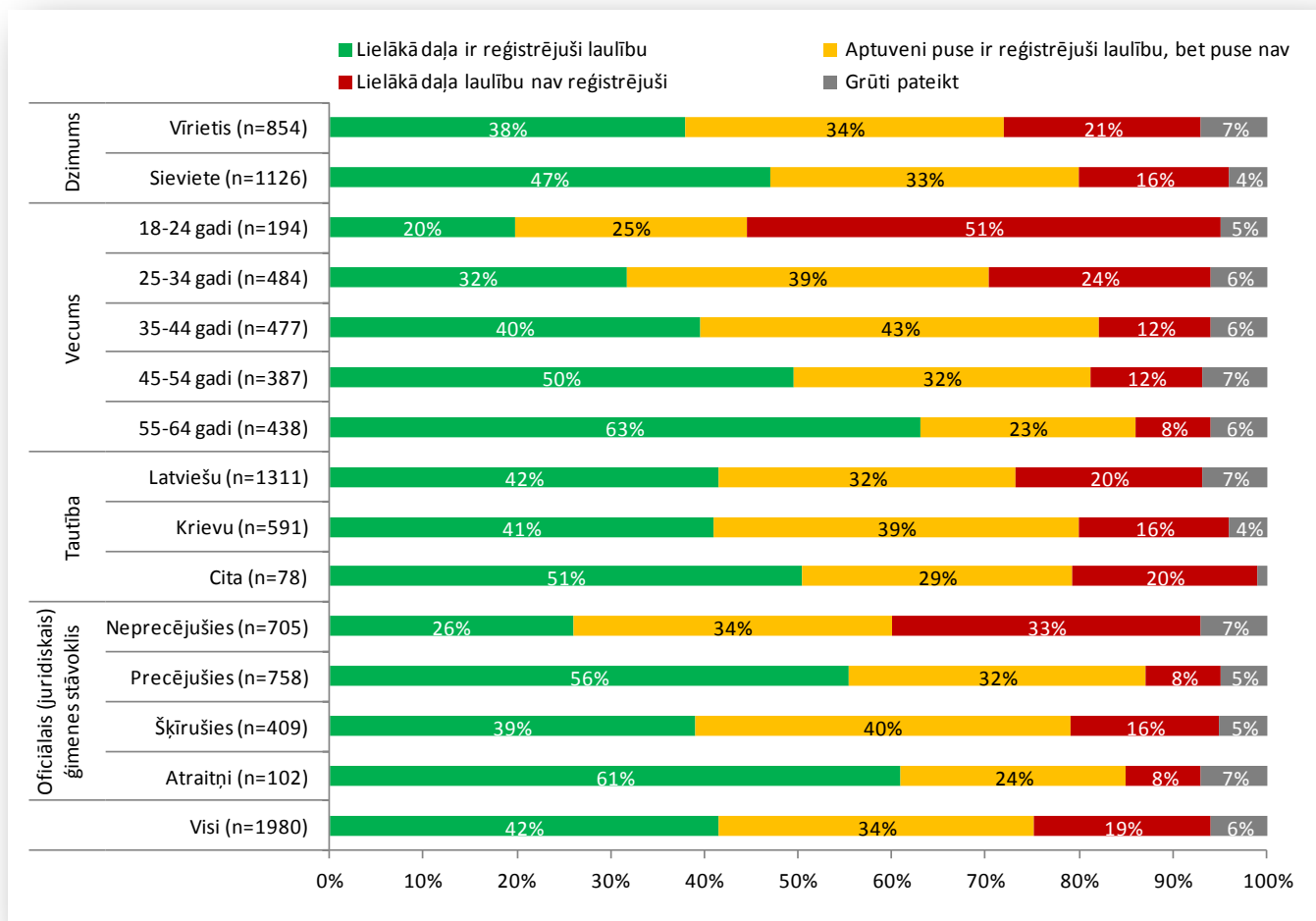

Bāze: visi

Būtisks rādītājs iedzīvotāju attieksmei pret laulību ir **respondentu subjektīvā izpratne par dzīves vidi sev apkārt**. Sievietes biežāk nekā vīrieši (47% pret 38% gadījumu) atzīmē, ka lielākā daļa personiski pazīstamo pāru ir reģistrējuši laulību. Savukārt vīrieši biežāk uzskata (21% pret 16%), ka lielākā daļa pazīstamo pāru laulību nav reģistrējuši (sk.16.attēlu).

Būtiskas atšķirības uztverē vērojamas atkarībā no personiskās laulātības pieredzes. 56% visu precēto respondentu atzīmē, ka viņu pazīstamie pāru lielākā daļa ir laulājusies, un tikai 8% atzīst, ka lielākā daļa paziņu pāru attiecības nav reģistrējuši. Šķirtajiem respondentiem 39% gadījumu lielākā daļa pazīstamo pāru ir precējusies, bet neprecēto respondentu vidū tādi ir 26%. Iepriekšējā šķiršanās pieredze ir būtisks faktors, kurš maina attieksmi pret laulību un subjektīvo laulātības uztveri. Atraitņu vidū, piemēram, 61% respondentu uzskatīja, ka lielākā daļa viņiem pazīstamo pāru ir laulāti. Raugoties reģionālā griezumā, vairāk laulātu pāru pazīstamo pāru vidū ir rīdziniekiem (50%), bet zemāks īpatsvars ir Latgalē (34%) vai laukos (36%).

ATTĒLS 16. VAI LIELĀKĀ DAĻA JUMS PERSONĪGI PAZĪSTAMO PĀRU, KAS DZĪVO KOPĀ, IR REĢISTRĒJUŠI LAULĪBU?

Bāze: visi

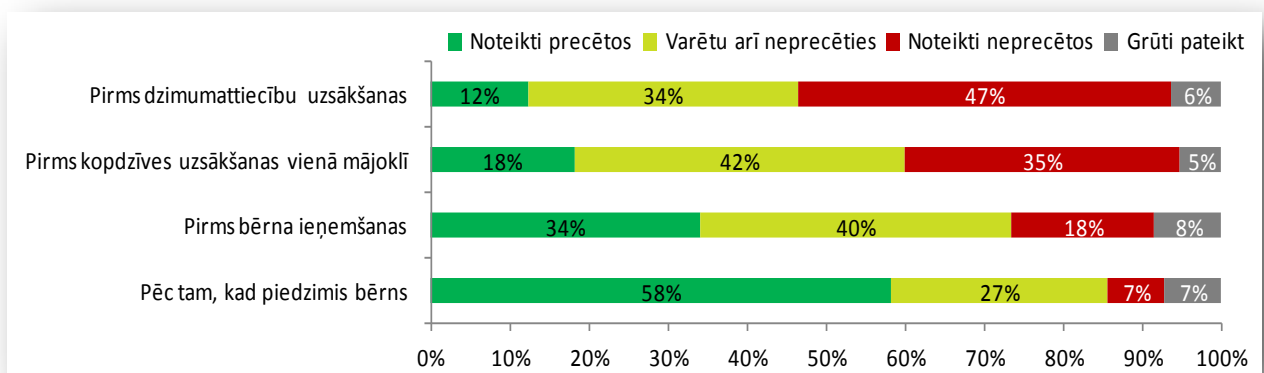
Kopumā tādējādi var secināt, ka neregistrēta kopdzīve kļūst pieņemamāka partnerattiecību forma, nemainoties laulībai piešķirtajai vērtībai. Joprojām vērojamas atšķirības sieviešu un vīriešu viedokļos, sievietēm biežāk atbalstot laulību un biežāk uzskatot kopdzīvi bez laulības kā nepieņemamu. Tāpat šķiršanās pieredze liek negatīvāk vērtēt laulību kā institūciju.

Pētījuma dati rāda, ka Rīgā attieksme pret visiem jautājumiem, kas saistīti ar laulību, ir konservatīvāki nekā citviet Latvijā, īpaši, salīdzinot ar situāciju Latvijas laukos, turklāt šāda situācija ir novērota arī iepriekš – piemēram, 2008.gadā SKDS pēc Bērnu un ģimenes lietu ministrijas pasūtījuma veiktajā pētījumā „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā”. Cēloņi visdrīzāk meklējami praksēs, ar kurām cilvēki ikdienā saskaras – laukos neregistrēta kopdzīve ir sastopama biežāk nekā Rīgā – tas saistīts galvenokārt ar finansiālo situāciju (laulību slēgšana nav gluži starp pirmajām tēriņu prioritātēm laukos gan tāpēc, ka līdzekļu vienkārši ir maz, gan tāpēc, ka nereti – īpaši Latgalē – esošās tradīcijas nedod iespēju kāzas svinēt lēti – respektīvi, izvēle ir tikai starp lieliem tēriņiem vai nelaulāšanos vispār). Cilvēki, kas ikdienā biežāk saskaras ar neregistrētu kopdzīvi, īpaši ja paši tādā dzīvo, to neizbēgami biežāk nekā Rīgā uzskata par normu vai arī to mazāk nosoda.

Aptaujā ir konstatētas atšķirības latviešu un krievu etnisko grupu attieksmēs, kas identificējas arī statistikas datos un pētījuma kvalitatīvajā daļā. Atšķirības aptaujas atbildēs izpaužas tādējādi, ka latvieši biežāk pauduši liberālāku attieksmi, bet retāk neitrālus un konservatīvus viedokļus, salīdzinot ar krievu tautības respondentiem.

Kopumā var secināt, ka laulība ciešāk tiek saistīta ar bērnu radīšanu, kamēr kopdzīve kā tāda ar laulību tik cieši saistīta netiek – tam, ka laulība jāreģistrē pirms radīt bērnus, piekrīt 54%, bet tam, ka tā jāreģistrē pirms kopdzīves uzsākšanas – 36% respondentu. Jautājumā par laulāšanās nepieciešamību pirms kopdzīves uzsākšanas jaunākās paaudzes viedoklis ir būtiski liberālāks, nekā vecākajai paaudzei, kamēr jautājumā par laulāšanās nepieciešamību pirms bērnu radīšanas jaunākās paaudzes atbildes būtiski neatšķiras no vecākās paaudzes sniegtajām (sk. 19. un 23.attēlu).

ATTĒLS 17. LŪDZU, PASAKIET, KĀDOS GADĪJUMOS JŪS NOTEIKTI PRECĒTOS

Bāze: visi

Gan tad, ja jautājumi tiek uzdoti vispārīgākā formā, gan tad, ja personiskākā („Kādos gadījumos jūs noteikti precētos” – sk. 17.attēlu), ļoti plašs ir nenoteikto atbilžu īpatsvars („drīzāk jā”, „drīzāk nē”, „grūti pateikt” vispārīgākajos jautājumos, „varētu arī neprecēties”, „grūti pateikt” personiskākajos). Viskonkrētākās atbildes ir uz jautājumu par to, vai respondents precētos pēc tam, kad piedzimis bērns (58% jā, 7% nē).

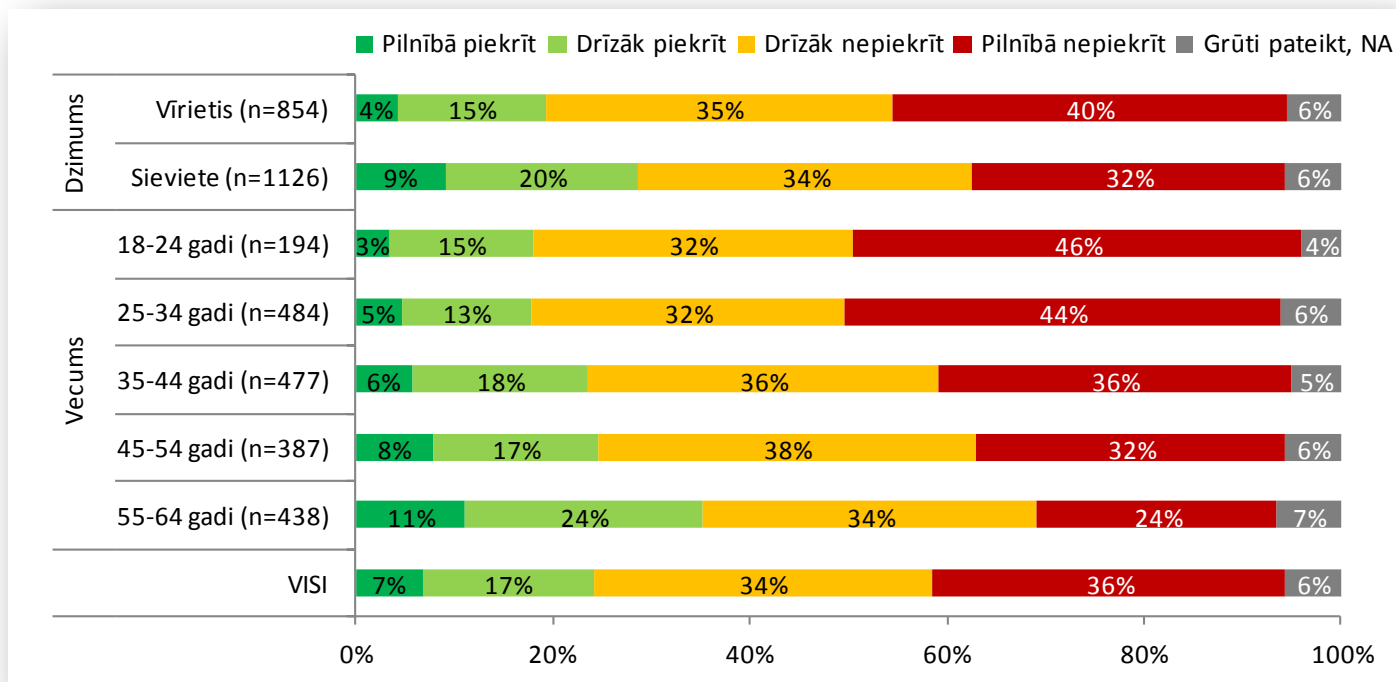
2.2.2. Vērtību orientācija un ģimenes organizācija

Lai analizētu augstākminēto attieksmju saikni ar citām ģimenes dzīves funkcijām un vērtībām, pētījuma dalībniekiem tika piedāvāts paust savu viedokli par virkni apgalvojumu, ko šeit apskatīsim septiņos tematiskajos blokos.

(1) TIKUMĪBA UN KOPDZĪVES UZSĀKŠANA

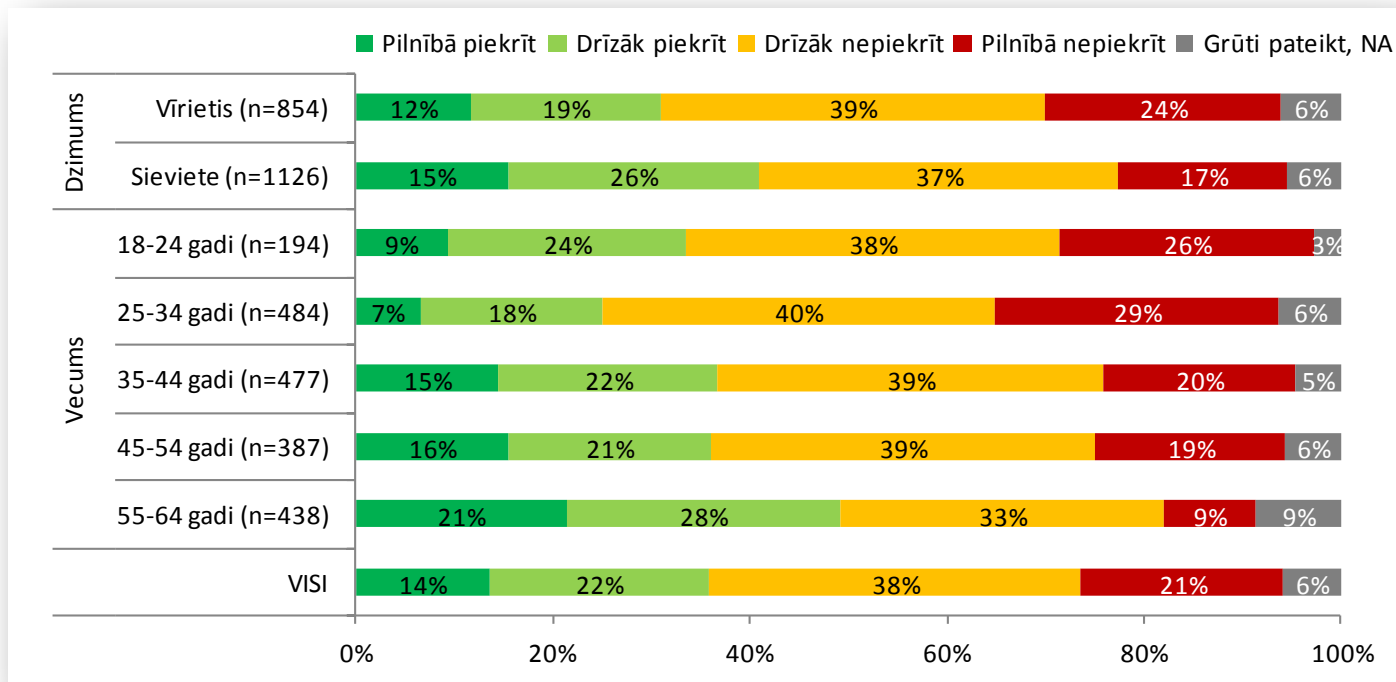
Aptaujas dati rāda, ka tikumība kā vērtību kategorija nenes būtisku attieksmju maiņu laulību saistītu jautājumu vērtēšanā. Kopdzīvi ārpus laulības par netikumīgu atzīst 24% respondentu – 19% vīriešu un 29% sieviešu (sk.18.attēlu), ja salīdzina ar 19% respondentu – 16% vīriešu un 22% sieviešu – kas drīzāk un pilnīgi nepiekrīt, ka kopdzīve bez laulības ir pieņemama (sk.15.attēlu).

ATTĒLS 18. DZĪVOT KOPĀ NELAULĀJOTIES IR NETIKUMĪGI

Bāze: visi

ATTĒLS 19. PIRMS UZSĀKT KOPDZĪVI, CILVĒKIEM BŪTU JĀREĢISTRĒ LAULĪBA

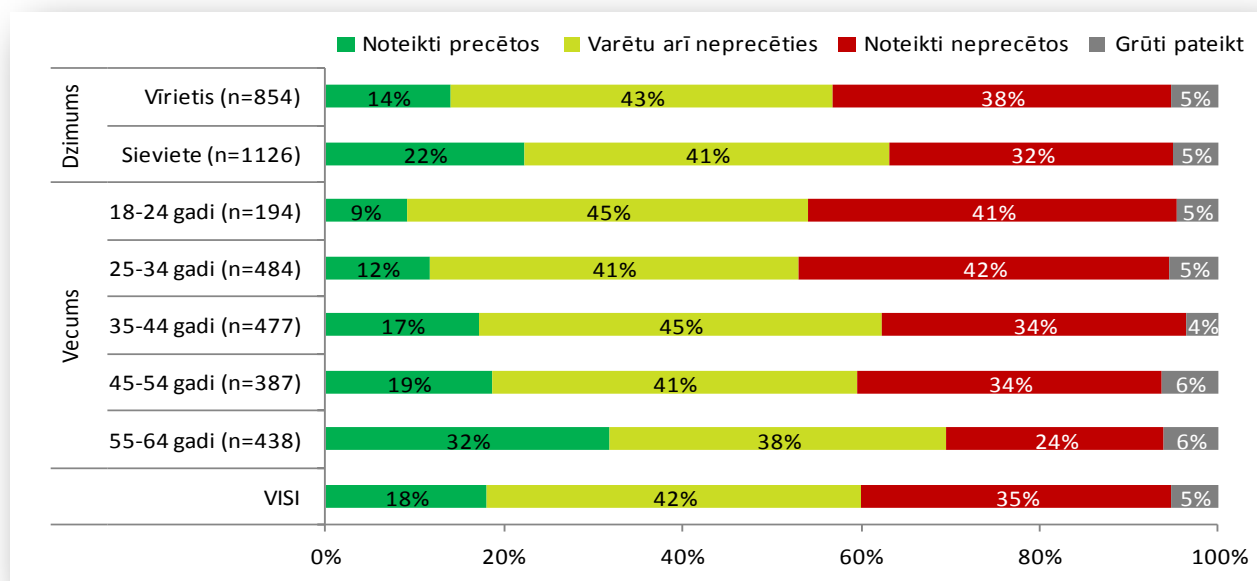

Bāze: visi

Viedokli ietekmē personiskā pieredze – kopdzīvi bez laulībām neatbalsta 14% neprecēto un 32% precēto respondentu, kamēr šķirto respondentu vidū to neatbalsta 22% respondentu. Tikai 9% respondentu, kuri aptaujas brīdī dzīvoja kopdzīvē bez laulības, uzskata šādu kopdzīves formu par netikumīgu. Šim faktoram nav būtiskas saiknes ar vecumu – tikai 55–65 vecuma grupā ir salīdzinoši augsts – 35% – atbalsts uzskatam, ka kopdzīve bez laulības ir netikumīga. Tikumību kā kategoriju biežāk lieto krievu valodā runājošie respondenti. Tam, ka dzīvot kopā nelaulājoties, ir netikumīgi, piekrīt 20% latviešu un 31% krievu tautības respondentu. Šim apgalvojumam nepiekrīt uz pusi vairāk latviešu respondentu (42%), kamēr krievu respondentu vidū tādu ir 24%. Tas, iespējams, norāda uz atšķirīgu retoriku krieviski runājošajā mediju telpā.

Laulības reģistrēšanu pirms kopdzīves uzsākšanas par nepieciešamu uzskata 36% respondentu (sk.19.attēlu), biežāk tam pilnībā un drīzāk piekrīt sievietes, gados vecāki un precēti respondenti. Šajā kategorijā atšķirības dažādu tautību respondentu viedoklī vērojamas liberālāk noskaņoto respondentu spektrā – uzskatu, ka laulība būtu jāreģistrē pirms kopdzīves uzsākšanas, pilnībā neatbalsta 24% latviešu un 15% krievu respondentu.

ATTĒLS 20. LŪDZU, PASAKIET, VAI JŪS NOTEIKTI PRECĒTOS PIRMS KOPDZĪVES UZSĀKŠANAS VIENĀ MĀJOKLĪ

Bāze: visi

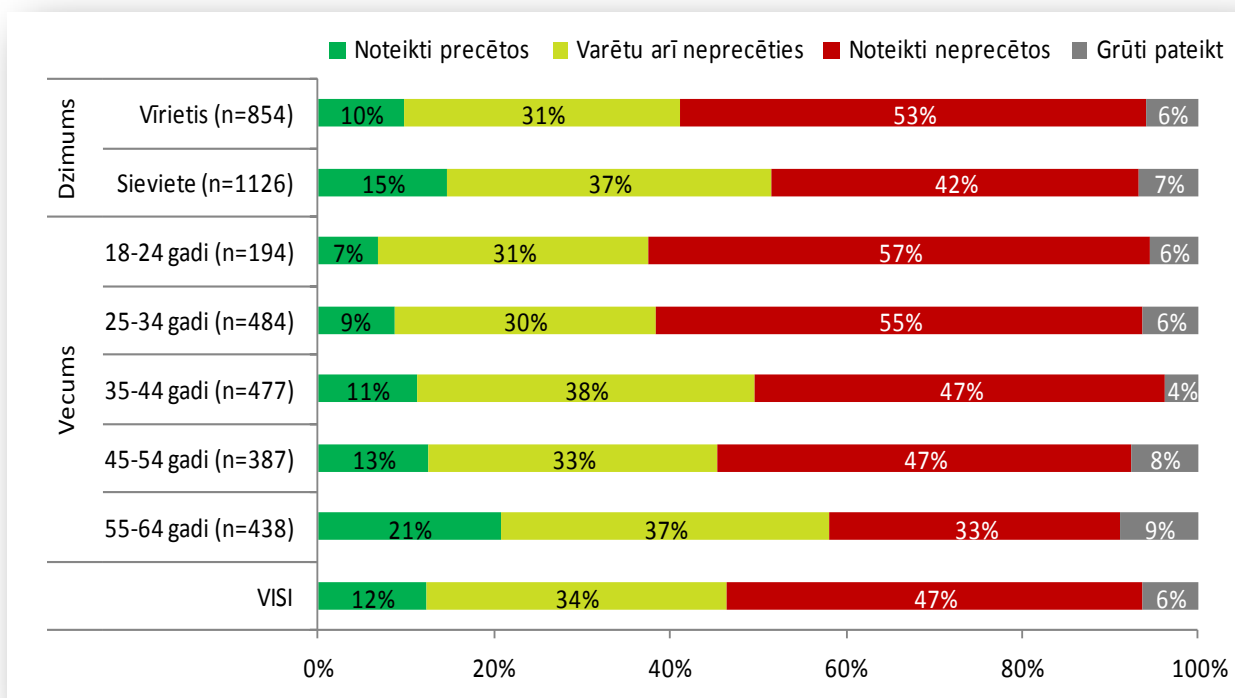
Jautājot par kopdzīves uzsākšanas posmu citā formā un attiecinot to uz individuālu izvēli šajā un citos jautājumos vērojama liberālāka attieksme – 38% vīriešu un 32% sieviešu atbildēs norāda, ka pirms kopdzīves uzsākšanas noteikti neprecētos un vēl attiecīgi 43% un 41% atzīmē, ka varētu arī neprecēties (sk.20.attēlu). Arī te vērojama liberālāka attieksme jaunākās vecuma grupas. Interesanti, ka krievu un latviešu respondentu grupās atbilžu sadalījums, atbildot par personisko izvēli, neatšķiras vairāk kā 4% robežās.

(2) DZIMUMATTIECĪBU UZSĀKŠANA

Pirms dzimumdzīves uzsākšanas noteikti precētos 12% respondentu, kamēr 47% noteikti neprecētos (sk.21.attēlu). Arī te vērojams, ka sievietēm ir nedaudz konservatīvāki uzskati, nekā vīriešiem, taču abu dzimumu uzskatos vērojama progresija dažādos pāra attiecību posmos, kur šis posms ir vērtēts kā salīdzinoši mazāku ietekmi atstājošs uz lēmumu par laulības noslēgšanu:

1. 10% vīriešu un 15% sieviešu noteiktu precētos pirms dzimumattiecību uzsākšanas;
2. 14% vīriešu un 22% sieviešu noteikti precētos pirms kopdzīves uzsākšanas vienā mājoklī;
3. 28% vīriešu un 40% sieviešu noteikti precētos pirms bērna ieņemšanas;
4. 54% vīriešu un 63% sieviešu noteikti precētos pēc bērna piedzimšanas.

ATTĒLS 21. LŪDZU, PASAKIET, VAI JŪS NOTEIKTI PRECĒTOS PIRMS DZIMUMATTIECĪBU UZSĀKŠANAS

Bāze: visi

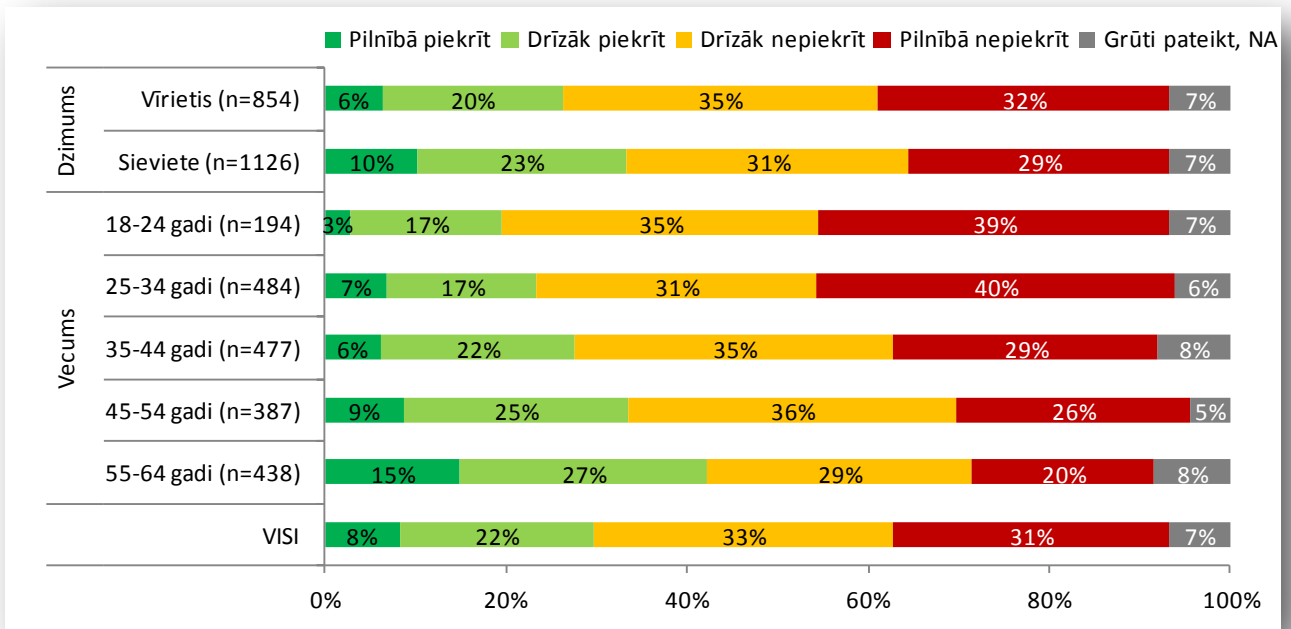
(3) BĒRNA IEŅEMŠANA

Bērnu radīšana ārpus laulības par netikumīgu atzīst 31% respondentu, bet 33% tam drīzāk vai pilnībā nepiekrīt (sk.22.attēlu). Biežāk uz netikumību šajā gadījumā norāda sievietes, precētie pāri un gados vecākie respondenti. Tikumības retorikā arī šajā jautājumā ir vērojamas atšķirības starp respondentiem ar latviešu un krievu dzimto valodu. Apgalvojumu pilnībā un daļēji atbalsta 25% latviešu un 38% krievu respondentu, kamēr pilnībā nepiekrīt attiecīgi 35% un 22% abu kategoriju respondentu.

Laulības reģistrēšanu pirms bērnu radīšanas kā vēlamu notikumu secību atbalsta kopumā 54% respondentu (sk.23.attēlu), biežāk sievietes, precētie un vecāka gadagājuma respondenti, kamēr tam drīzāk un pilnībā nepiekrīt 37% respondentu. Te ir mazāk izteiktas atbilstošas atšķirības tautību griezumā; tās

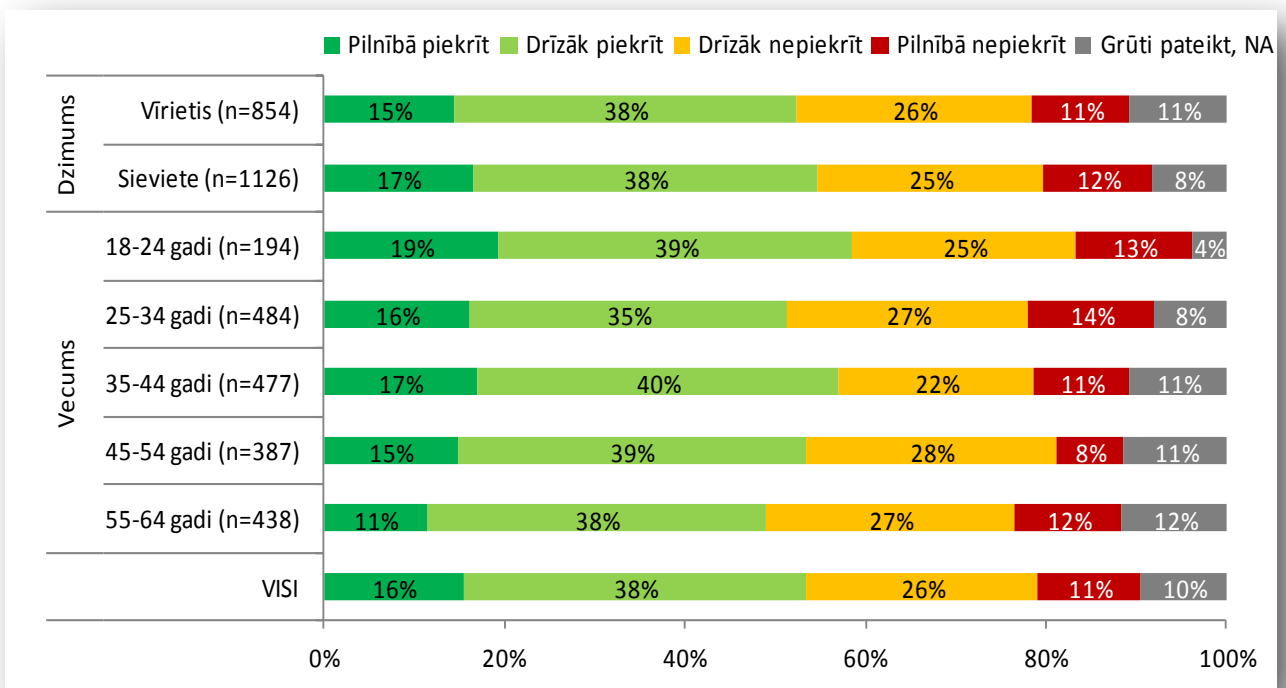
atšķiras liberālāk noskaņoto respondentu spektrā. Pilnībā apgalvojumam, ka nepieciešams reģistrēt laulību pirms bērna radīšanas, nepiekrīt 17% latviešu un 7% krievu respondentu.

ATTĒLS 22. RADĪT BĒRNUS ĀRPUS LAULĪBAS IR NETIKUMĪGI

Bāze: visi

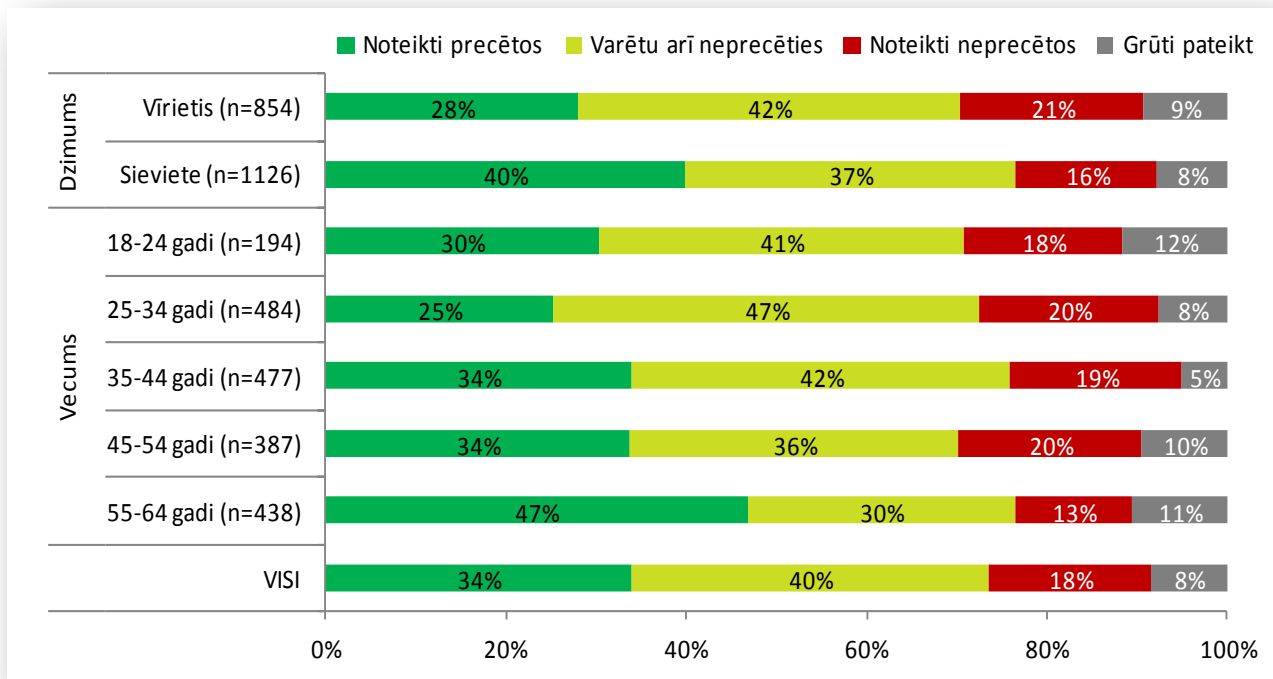
ATTĒLS 23. PIRMS RADĪT BĒRNUS, CILVĒKIEM BŪTU JĀREĢISTRĒ LAULĪBA

Bāze: visi

Uzdodot šo jautājumu personiskas izvēles formulējumā, proti, vai respondents pats noteikti precētos pirms bērna ieņemšanas, atkal novērojama nedaudz liberālāka attieksme – 21% vīriešu un 16% sieviešu to noteikti neizskatītu par iemeslu laulībai, bet pirms bērna ieņemšanas laulātos 40% sieviešu un tikai 28% vīriešu (sk.24.attēlu). Dažādās vecuma grupās, izņemot vecāko (55–64 gadi) nav vērojamas nozīmīgas viedokļa tendences un jaunākā respondentu grupa pat ir mazliet konservatīvāk noskaņota par vidējām vecuma grupām.

ATTĒLS 24. LŪDZU, PASAKIET, VAI JŪS NOTEIKTI PRECĒTOS PIRMS BĒRNA IEŅEMŠANAS

Bāze: visi

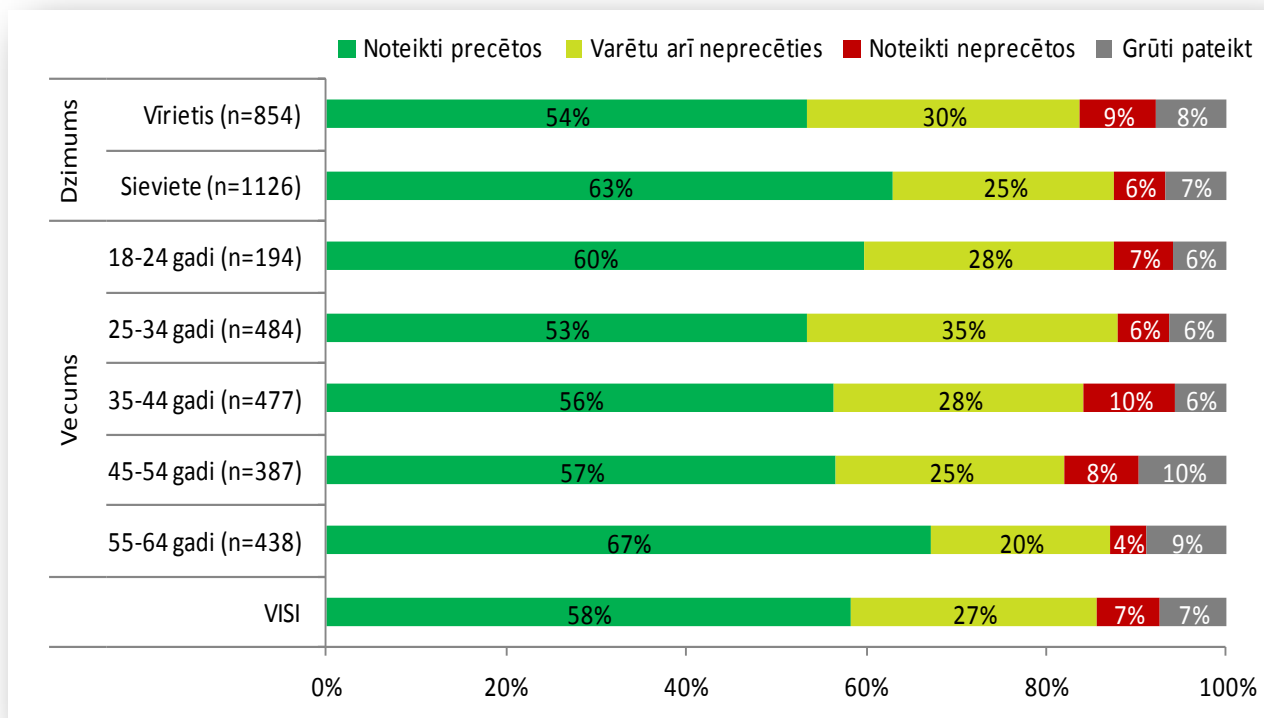
KFA pētījuma dati rāda, ka ar bērnu saistītie faktori lēmumā par attiecību reģistrāciju ir mazāk svarīgi nekā pāra paša attiecību kvalitāte. Pārliecība, ka attiecības ir drošas, tiek pamatota ar kopīgu pārbaudījumu atrisināšanu, arī bērna ienākšanu attiecībās. Lai arī vairākumā gadījumu bērna plānošana tiek saistīta ar drošību attiecībās, tomēr divos gadījumos sievietes norādīja, ka neatkarīgi no attiecību stabilitātes, vēlētos vēl vienu bērnu, ko būtu gatavas audzināt arī vienas.

(4) BĒRNA PIEDZIMŠANA

Bērna piedzimšana ir daudz būtiskāks sliekšnis attiecībā uz laulātību nekā tā ieņemšana. Lielākā daļa respondentu – 54% vīriešu un 63% sieviešu – apgalvo, ka noteikti precētos pēc bērna piedzimšanas (sk.25.attēlu).

Kā rāda TFA pētījums, cilvēki atzīst, ka bez attiecību reģistrācijas tie neradītu vairāk kā vienu bērnu. Arī kopumā precētie pētījuma dalībnieki reģistrētas attiecības vērtējuši kā drošākas, jo šķiršanās gadījumā tas vecāks, kas paliek ar bērnu un arī paši bērni ir labāk aizsargāti⁴³.

ATTĒLS 25. LŪDZU, PASAKIET, VAI JŪS NOTEIKTI PRECĒTOS PĒC TAM, KAD PIEDZIMIS BĒRNS

Bāze: visi

Vairākos gadījumos spriedze attiecībās, audzinot kopīgu bērnu, minēta arī kā iemesls attiecību izjukšanai, īpaši gadījumos, kad bērns dzimis jaunākiem cilvēkiem, līdz ar to laulība un pāra attiecību risināšana tiek skatīta drīzāk kā divi neatkarīgi un paralēli procesi.

(5) BĒRNU AUDZINĀŠANA

Šajā ģimenes dzīves posmā respondenti kļūst mazāk konservatīvi un biežāk pieļauj laulības izjukšanu. Kopumā 18% respondentu pilnībā vai drīzāk piekrīt, ka vecākiem ir jāsaglabā laulība, ja tā ir neizdevusies, bet tajā aug nepilngadīgi bērni (sk.26.attēlu). Te nav būtiskas viedokļa atšķirības vīriešu un sieviešu starpā, bet parādās atšķirības latviešu un krievu etnisko grupu starpā – tikai 15% latviešu pretstatā 25% krievu respondentu piekrīt, ka laulība jāsaglabā bērnu dēļ. Tā kā attieksme pret šo apgalvojumu mērīta arī 2008.gadā veiktajā pētījumā „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā”, datus iespējams apskatīt arī dinamikā. Ir vērojama viedokļa maiņa, samazinoties to cilvēku īpatsvaram, kuri atbalsta laulību saglabāšanu bērnu dēļ – 2008. gadā apgalvojumam piekrita 25% respondentu, bet šobrīd, kā jau minēts,

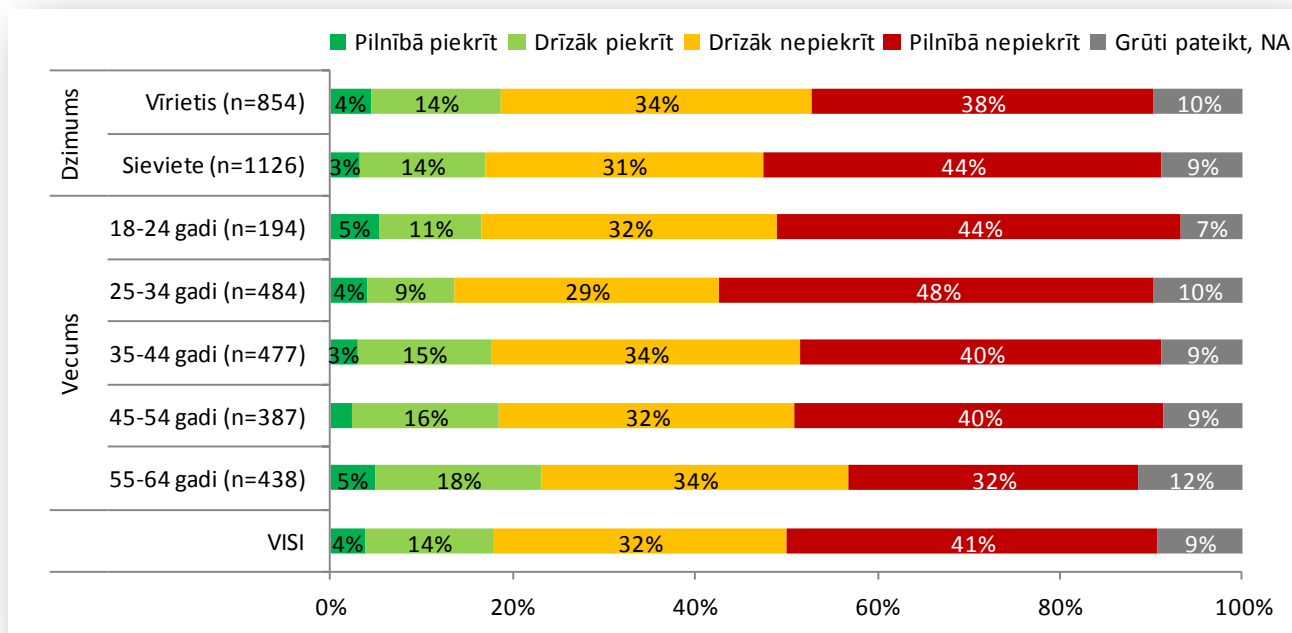
⁴³“Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte”. SIA „Projektu un kvalitātes vadība” pēc Valsts kancelejas pasūtījuma.

Autori: Pārsla Eglīte, Aivita Putniņa, Māris Brants, Ilze Mileiko, Māra Laizāne.

63.lpp.http://www.pkc.gov.lv/images/Tautas_ataudzi_ietekmejosie_faktori.pdf

18%. Arī 2008. gada aptauja uzrādīja krasu atšķirību, analizējot datus tautības griezumā – apgalvojumam pilnībā un daļēji piekrita 20% latviešu un 35% krievu tautības respondentu.

ATTĒLS 26. JA IR NEPILNGADĪGI BĒRNI, TAD VECĀKIEM BĒRNU DĒĻ JĀPALIEK LAULĪBĀ, ARĪ TAD, JA KOPDZĪVE NAV IZDEVUSIES

Bāze: visi

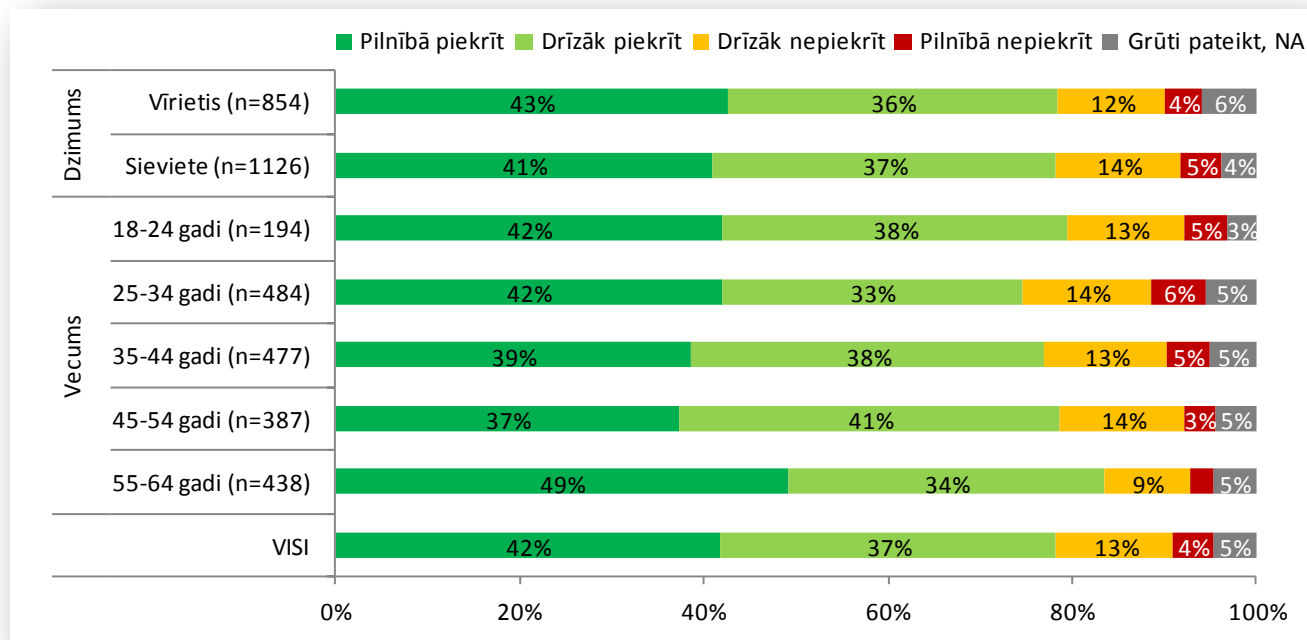
(6) DZIMTES LOMAS

Neskatoties uz kopumā liberālu lielākās respondentu daļas attieksmi pret kopdzīvi bez laulību reģistrācijas, absolūtais vairākums respondentu ir konservatīvi attiecībā uz dzimtes lomu dalījumu laulības kontekstā. Tā 79% respondentu uzskata, ka tieši vīrietim jāizsaka bīdinājums (sk.27.attēlu). Interesanti, ka te nav vērojamas atšķirības vīriešu un sieviešu respondentu atbildēs. Biežāk vīrieti kā bīdinātāju redz precētie respondenti, taču nav vērojama liberālāka attieksme jauniešu vidū, kas rāda, ka ar dzimtes lomām saistītās vērtības, mainoties paaudzēm, saglabājušās. Lai arī nedaudz konservatīvāka attieksme pašā vecākajā grupā tomēr ir novērojama, atšķirības nepārsniedz 8 procentu robežu.

Vienlaikus 53% respondentu pilnībā vai drīzāk piekrīt, ka sieviete var izteikt bīdinājumu, kamēr 37% tam daļēji vai pilnībā nepiekrīt. Latviešu tautības un jaunāki respondenti ir nedaudz elastīgāki atbildēs uz šo jautājumu, tomēr būtiskas viedokļu atšķirības atbilžu sadalījumā nav konstatējamas. Pētījuma TFA intervijas atklāja līdzīgas tendences – sievietes bieži gaidīja, ka viņu partneri tās bīdinās.

Paši pāri KFA un šī pētījuma intervijās daudzkārt norādīja, ka kopdzīve ir atkarīga vienīgi no attiecību kvalitātes, nevis formālā statusa, šādi norobežojoties no „tradicionālas” un rituālas izpratnes par laulību. Sieviešu biežāka vēlme slēgt laulību kombinācijā ar abu dzimumu konservatīvu izpratni dzimumu lomu dalījumu laulības ierosināšanā un paša pāra attiecību fokusēšanu uz praktisko attiecību kvalitāti laulību padara par pretrunīgu tēmu pāra attiecībās, ko dzimtes attiecības neļauj izrunāt, jo sievietes gods neļauj prasīt, lai vīrietis viņu apprec, ja vīrietis pats nav izrādījis šādu vēlmi.

ATTĒLS 27. TAM JĀBŪT TIEŠI VĪRIETIM, KURŠ IZSAKA BILDINĀJUMU

Bāze: visi

Savukārt KFA pētījums⁴⁴ liecina, ka ne vienmēr attiecību reģistrācija ir vēlama tieši sievietēm – lēmums reģistrēt laulību ir dinamisks un neviennozīmīgs, jo ir periodi, kad kāds no pāra vēlas laulību reģistrēt, bet otrs nē, tad šie periodi mainās, radot partneros aizvainojumu, ko dzimtes lomas ne vienmēr ļauj izrunāt. Nespēja izrunāt šo jautājumu identificēta arī vienā no pētījuma laikā veiktajām intervijām, kur vīrietis bija pārsteigts par sievietes vēlmi precēties, jo pirms tam viņa bija skaļi noliegusi šādu iespēju.

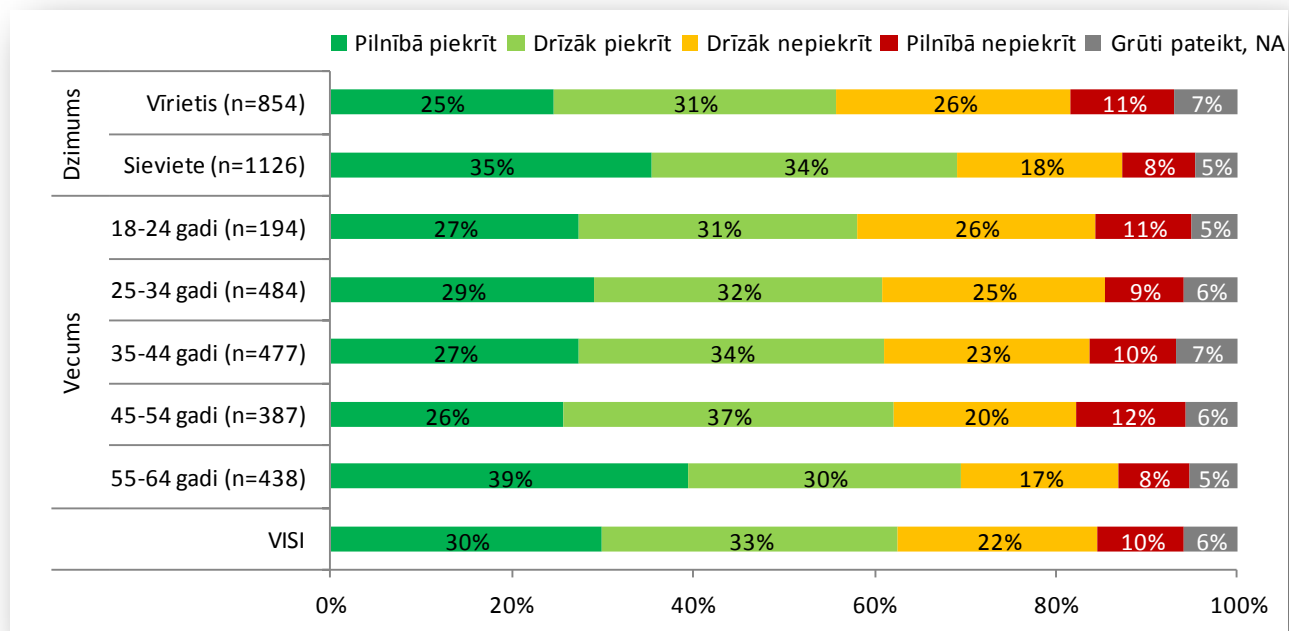
(7) STABILITĀTE ĢIMENĒ

56% vīriešu un 69% sieviešu pilnībā vai drīzāk piekrīt, ka laulība nodrošina stabilitāti ģimenē (sk.28.attēlu). Tiesa, 37% vīriešu un 26% sieviešu tam drīzāk vai pilnībā nepiekrīt. Būtiska ir arī respondenta personiskā laulātības pieredze – 40% neprecēto respondentu un tikai 19% precēto respondentu drīzāk vai pilnībā nepiekrīt izteikumam, ka laulība nodrošina stabilitāti. Visaugstākā pretestība šai tēzei ir šķirto respondentu vidū, kur 44% neatzīst, ka laulība ģimenei dotu stabilitāti. Interesanti, ka 26% krievu tautības respondentu un 36% latviešu tautības respondentu pilnībā piekrīt, ka laulība nodrošina stabilitāti ģimenē, tādējādi latvieši kritiskāk vērtē laulību lomu attiecību saglabāšanā.

⁴⁴ Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze, Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs, 2015. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa. 13.lpp.

http://www.antropologija.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/antropologija/zinas/Petijums_kopdzive-2015.pdf

ATTĒLS 28. LAULĪBA NODROŠINA STABILITĀTI ĢIMENĒ

Bāze: visi

KOPSAVILKUMS

Kopumā Latvijā vērojama ģimenes modeļa maiņa, kas dažādās iedzīvotāju grupās notiek atšķirīgā ātrumā, radot lielu uzvedības un rīcības dažādību. Interesanti, ka viedokļu polarizācija, kas nelielā mērā vērojama latviešu un krievu tautības respondentu starpā, atbildot uz vērtību jautājumiem, izlīdzinās, kad jautājumi vērsti uz individuālām izvēlēm, kas liecina, ka ar ģimenes dzīvi saistīto prakšu vērtējums Latvijas lielākajās etniskajās grupās ir izlīdzinājušās, bet atšķiras retorika šo prakšu raksturošanā. Piemēram, tikumības jēdziens ir daudz atpazīstamāks krievu tautības respondentiem, kamēr latviešiem tas nav būtisks vērtīborientieris. Tas nenozīmē, ka ģimenes dzīve nav saistīta ar vērtīborientāciju; tā arvien biežāk tiek saistīta ar individuālām vērtībām un pāra attiecību kvalitāti – mīlestību, uzticēšanos. Neskatoties uz ģimenes modeļa maiņu, dzimtes lomu dalījums tajās ir palicis nemainīgs, un dzimtes atšķirības ir būtiskas arī ar ģimeni saistītu apgalvojumu vērtēšanā.

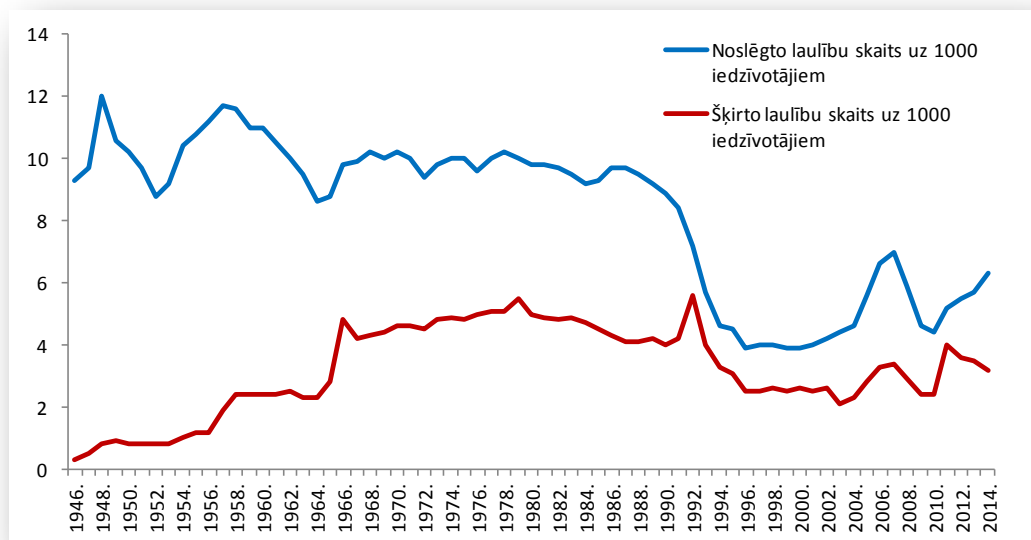
3. LAULĪBU NOZĪMES UN FUNKCIJU MAIŅA

3.1. DATI PAR LAULĪBU SLĒGŠANAS UN ŠĶIRŠANĀS DINAMIKU

Kopš 2011.gada, kad krīzes iespaidā mazinājās laulību īpatsvars, bet, kļūstot pieejamai atvieglotai šķiršanās procedūrai, palielinājās šķiršanās īpatsvars, laulību skaits uz 1000 cilvēkiem šobrīd atkal pieaug, bet šķiršanās skaits – sarūk (sk.29.attēlu).

Taču, interpretējot šos datus, jāņem vērā, ka noslēgto laulību dinamika neatspoguļo pretējo – t.i., nenoslēgto laulību skaitu situācijās, kad laulību varētu slēgt. Attēlā redzam, ka 20.gadsimta 40.gados uz 1000 iedzīvotājiem tika slēgts divas reizes vairāk laulību, nekā šobrīd. Turklāt arī tad ārlaulībā dzima piektā daļa bērnu.

ATTĒLS 29. NOSLĒGTO UN ŠĶIRTO LAULĪBU DINAMIKA LATVIJĀ NO 1946. LĪDZ 2014.GADAM⁴⁵

Noslēgto laulību dinamika neatspoguļo arī datus par to, ka laulības tiek arvien vairāk atliktas uz vēlāku laiku – t.i., šeit noslēgtās laulības nereti ir pēc ilgās neregistrētas kopdzīves vai ilgiem īstā dzīvesbiedra meklējumiem. Visbeidzot tā neatspoguļo datus par atkārtoto laulību īpatsvaru.

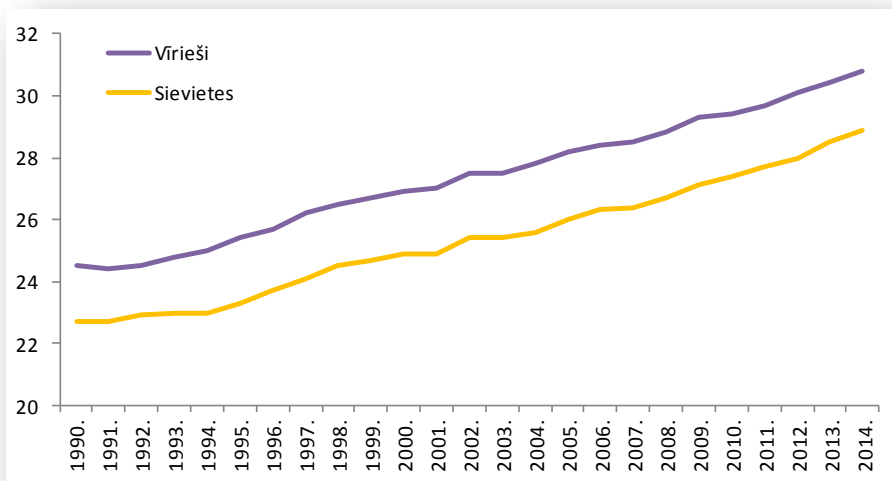
Ja šos faktorus ņem vērā, jāsecina, ka pirmajā laulībā stājušos vecums konstanti pieaug abiem dzimumiem kopš 1990.gada (sk. 30.attēlu) – vīriešiem tas pieaudzis par 6,3 gadiem, bet sievietēm – par 6,2 gadiem. Un laika posms no 2011.gada līdz 2014.gadam te nav izņēmums – vīriešiem vidējais pirmajā laulībā stāšanās vecums šai laikā pieaudzis par 1,1 gadu, bet sievietēm par 1,2 gadiem.

⁴⁵Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē ILG01 pieejamajā informācijā.

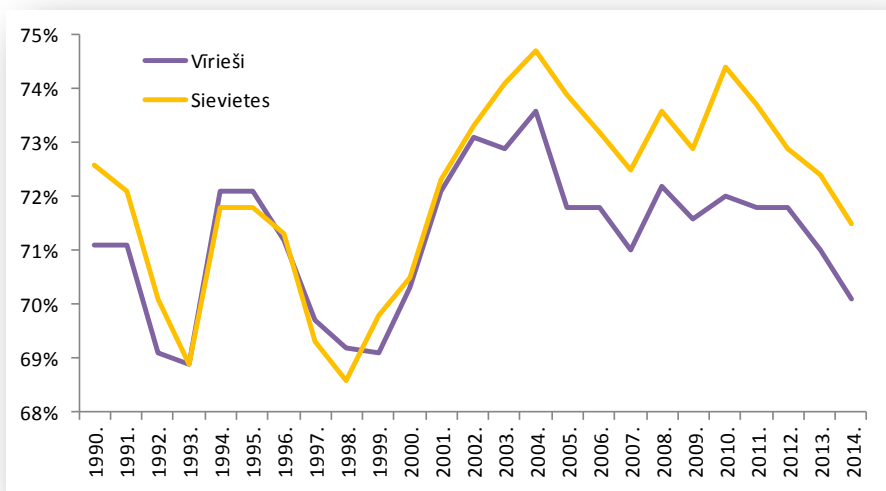
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__laulibas/IL0010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Tāpat redzam (sk.31.attēlu), ka pirmo laulību īpatsvars, kuram ir fluktuāciju raksturs, kopš 2010.gada atrodas lejupvērstā fāzē – vīriešiem pirmo laulību īpatsvars sarucis par 1,9%, bet sievietēm par 2,9%.

ATTĒLS 30. PIRMAJĀ LAULĪBĀ STĀJUŠOS VIDĒJĀ VECUMA DINAMIKA LATVIJĀ NO 1990. LĪDZ 2014.GADAM⁴⁶

ATTĒLS 31. PIRMO LAULĪBU ĪPATSVARA DINAMIKA LATVIJĀ NO 1990. LĪDZ 2014.GADAM⁴⁷

Tādējādi nākas secināt, ka laulību īpatsvara uz 1000 iedzīvotājiem pieaugums kopš 2011.gada zināmā mērā ir uz tā rēķina, ka pieaudzis atkārtoto laulību skaits. Pirmās laulības tiek slēgtas arvien vēlāk, t.i., tie visai reti ir jaunieši, kas noslēdz laulības.

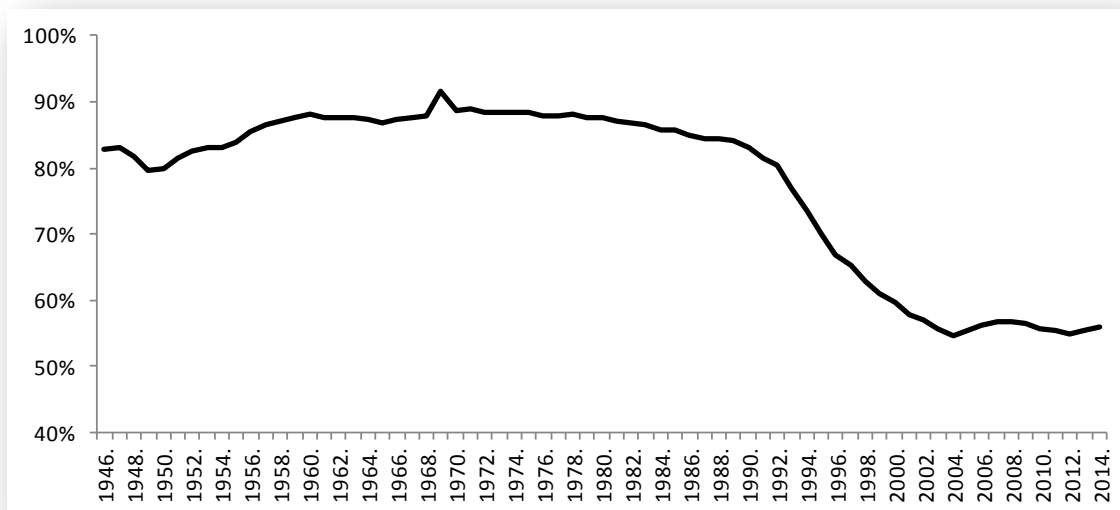
⁴⁶Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē ILG02 pieejamajā informācijā.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale__ikgad__iedz__laulibas/IL0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

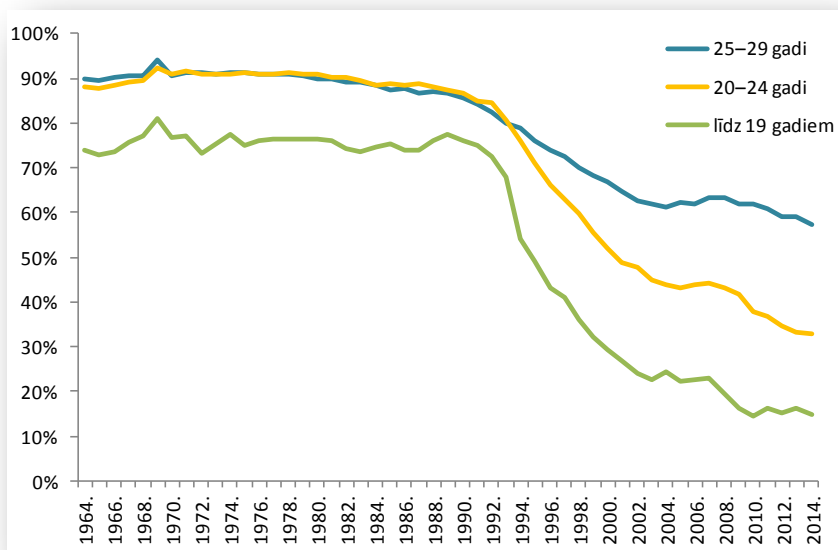
⁴⁷Turpat.

Līdzīgas tendences šeit aprakstītajām varam konstatēt arī dzimstības statistikā. Statistikas dati rāda laulībā dzimušo bērnu īpatsvara stabilizāciju (sk.32.attēlu) – kopš 2002.gada laulībā dzimušo bērnu īpatsvars svārstās robežās no 54% līdz 57%.

ATTĒLS 32. LAULĪBĀ DZIMUŠO BĒRNU ĪPATSVARA DINAMIKA LATVIJĀ NO 1946. LĪDZ 2014.GADAM⁴⁸

ATTĒLS 33. LAULĪBĀ DZIMUŠO BĒRNU ĪPATSVARA DINAMIKA JAUNĀKAJĀS MĀŠU VECUMGRUPĀS LATVIJĀ NO 1964. LĪDZ 2014.GADAM⁴⁹

⁴⁸Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē IDG02 pieejamajā informācijā.

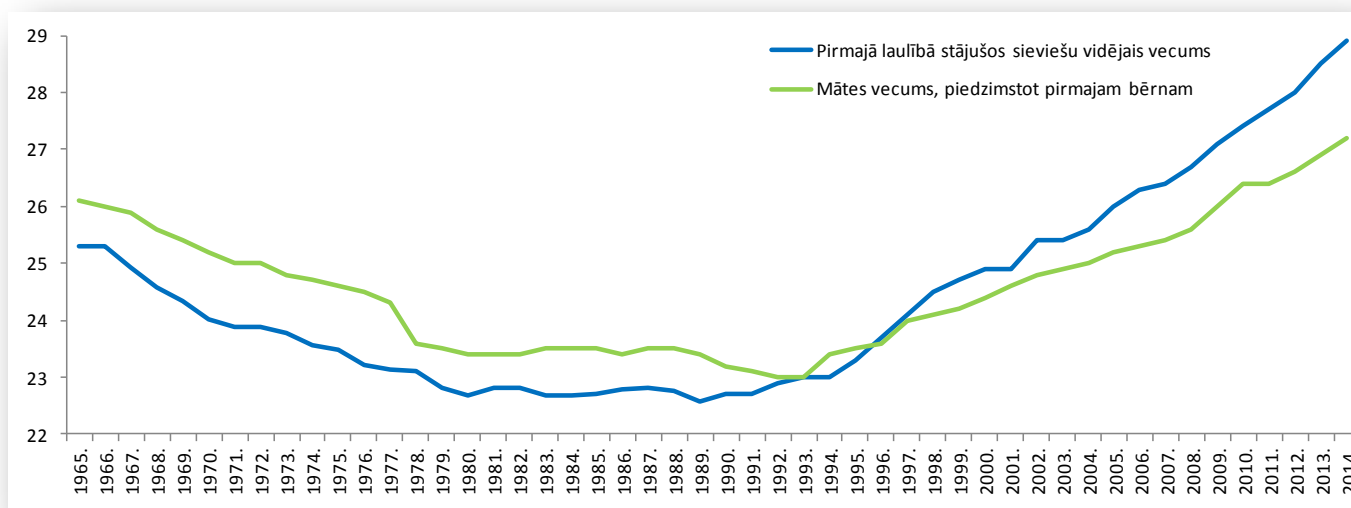
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__dzimst/ID0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁴⁹Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzē IDG03 pieejamajā informācijā.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__dzimst/ID0030.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Tomēr šī stabilizācija nekādā ziņā nav notikusi uz to sieviešu rēķina, kas jaunākas par 30 gadiem. 33.attēls atspoguļo laulībā dzimušo bērnu dinamiku trīs jaunākajās māšu paudzēs. Redzam strauju kritumu visos gadījumos. Divās jaunākajās no apskatītajām vecumgrupām laulībā dzimušo bērnu īpatsvara straujo kritumu pavada bērnu piedzimšanas gadījumu skaita straujš samazinājums. 2002.gadā, no kura it kā varam runāt par laulībā dzimušo bērnu īpatsvara stabilizāciju, mātēm vecumā līdz 19 gadiem piedzima 1458 bērni, bet mātēm vecumā no 20 līdz 24 gadiem – 5837 bērni. 2014.gadā mātēm vecumā līdz 19 gadiem piedzima 669 bērni, bet mātēm vecumā no 20 līdz 24 gadiem – 3605. Tātad tiek lietota efektīvāka kontracepcija, un pāriem par to ir labākas zināšanas, nevis mainās attieksme pret bērnu dzemdēšanu ārpus laulības. Laulība šeit ir sekundārs faktors burtiskā nozīmē. Pirmajā laulībā 2014.gadā sievietes stājās vidēji 28,9 gados⁵⁰, bet pirmais bērns piedzima vidēji 27,2 gados⁵¹.

ATTĒLS 34. PIRMAJĀ LAULĪBĀ STĀJUŠOS SIEVIEŠU VECUMA UN MĀTES VECUMA, PIEDZIMSTOT PIRMAJAM BĒRNAM, DINAMIKAS SALĪDZINĀJUMS LATVIJĀ NO 1965.LĪDZ 2014.GADAM⁵²

Turklāt šī nav nemaz tik jauna tendence – 34.attēlā redzams, ka robežšķirtne, kad sievietes vecums, stājoties pirmajā laulībā, sācis būtiski pieaugt attiecībā pret mātes vecumu, piedzimstot pirmajam bērnam, ir aptuveni 1998.gads. Tātad pagājuši jau vismaz 16 gadi kopš tendences sākšanās. Turklāt kopš 21.

⁵⁰CSP datubāze ILG02.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__laulibas/IL0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁵¹CSP datubāze IDG05.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__dzimst/ID0050.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁵²Grafiks veidots, balstoties CSP datubāzēs ILG02 un IDG05 pieejamajā informācijā.

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__laulibas/IL0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Socila/Socila__ikgad__iedz__dzimst/ID0050.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Dati par sieviešu vecumu, stājoties pirmajā laulībā, par laika posmu no 1965.līdz 1989.gadam saņemti no CSP, noformējot atbilstošu pieprasījumu.

gadsimta pirmās dekādes vidus parādījusies tendence šai starpībai pakāpeniski pieaugt – no 0,5 gadiem 2003.gadā līdz 1,7 gadiem 2014.gadā.

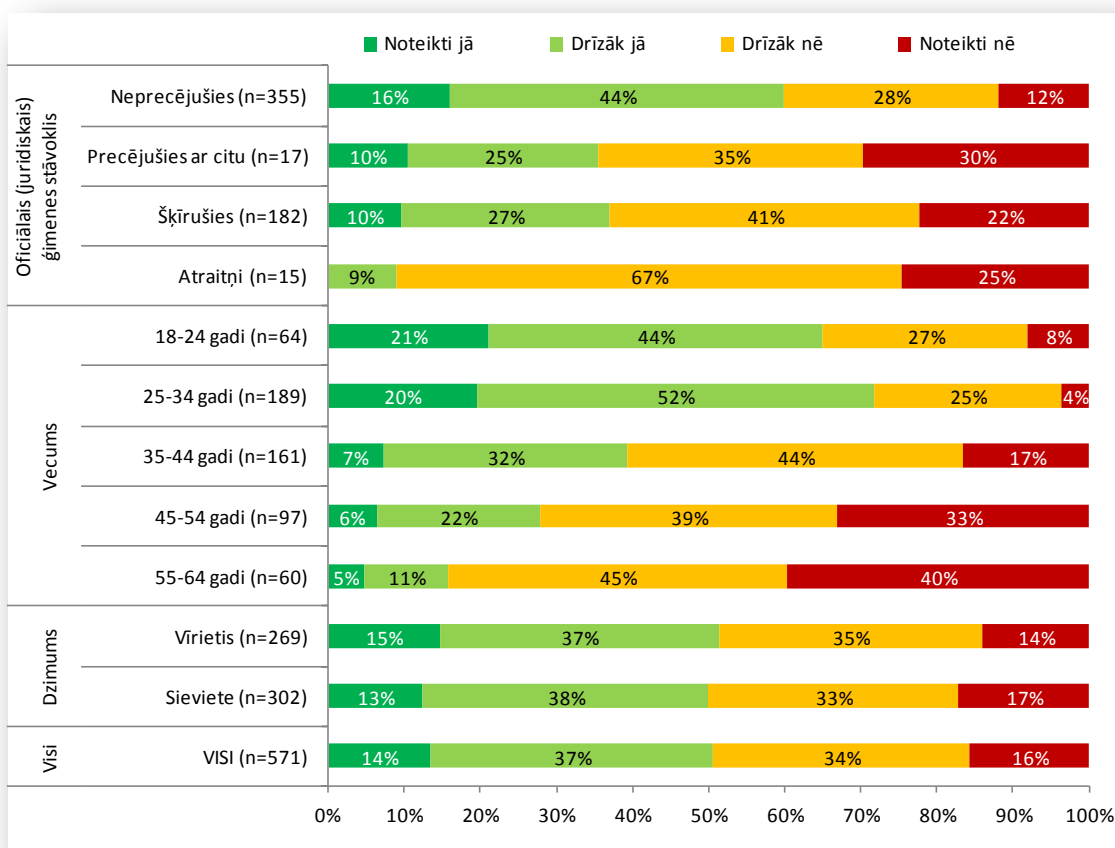
Jau 1990.gadā vidējais vecums, sievietei stājoties pirmajā laulībā, no vidējā vecuma, kad piedzimis pirmais bērns, bija mazāks par 9 mēnešiem. Padomju laikā vairumā apskatīto gadu starpība starp vecumu, kādā sieviete noslēdz pirmo laulību, un vecumu, kad piedzimst pirmais bērns, parasti gan pārsniedza 9 mēnešus, dažreiz tā pārsniedza pat gadu. Tomēr arī tas konstatējams nebūt ne visu padomju laiku, par kuru ir informācija – arī 70.gados ir periodi, kad minētā starpība noslīdējusi līdz pusgamam.

Tātad būtībā tendence uzsākt kopdzīvi, neslēdzot laulību, nav parādījusies pēdējo 16 gadu laikā – tā bija jau agrāk. Jaunā tendence ir neuzskatīt par būtisku pirmā bērna piedzimšanu laulībā.

3.2. LAULĪBU NOSLĒGŠANU IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

KFA pētījuma dati liecina, ka kopdzīve un attiecības jebkurā tās posmā var pāraugt laulībā. Nav viena konkrēta attiecību posma un likumsakarīga izvērtējuma, kurā mirklī tā tiek noslēgta.

ATTĒLS 35. VAI PLĀNO SLĒGT LAULĪBU

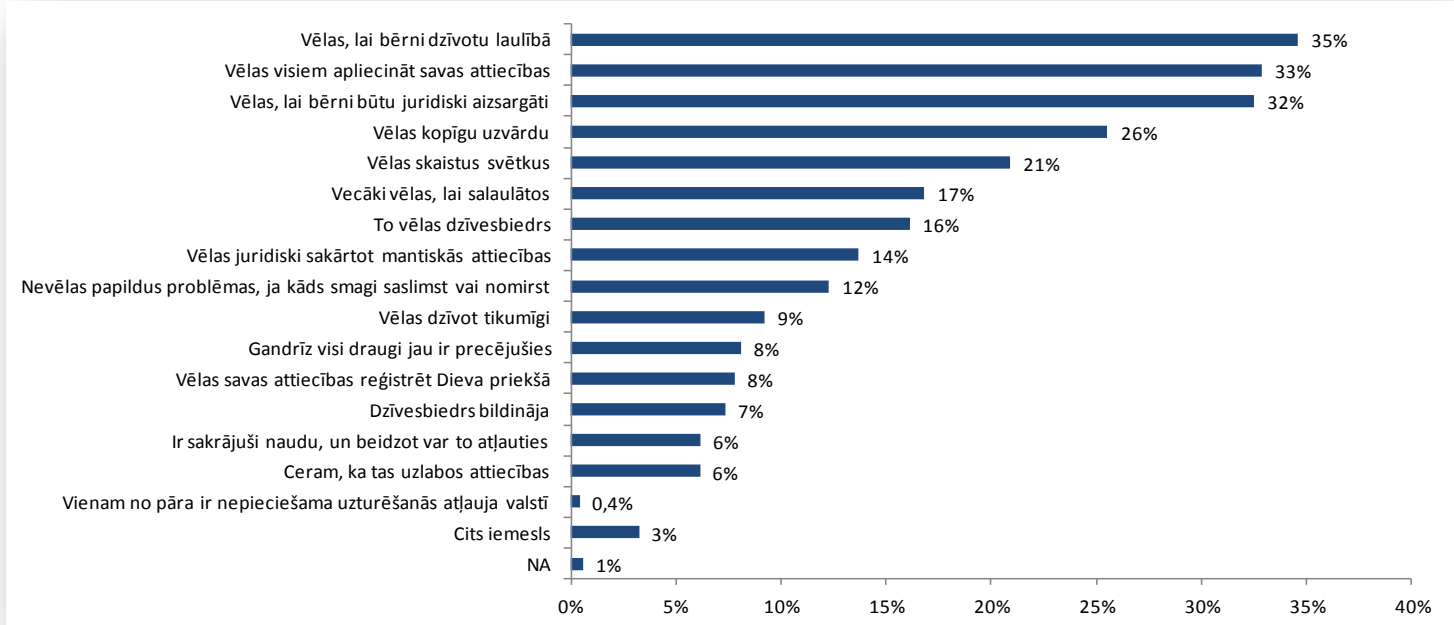
Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē (n=571)

Aptaujas dati rāda, ka no tiem respondentiem, kas dzīvo neregistrētā kopdzīvē, vien neliela daļa norāda uz skaidriem plāniem slēgt laulību – ap 14% (sk. 35.attēlu). Turklāt šai gadījumā nav būtiskas saistības ar

respondenta dzimumu. Gatavāki precēties ir gados jaunāki cilvēki (līdz 34 gadiem) un tādi, kas iepriekš nav bijuši precējušies. Skeptiskāki pret iespējamību noslēgt laulību ir gados vecākie respondenti un tie, kas šķīrušies.

Iemesli, kāpēc neregistrētā kopdzīvē dzīvojošie būtu gatavi precēties (sk. 36.attēlu), vispirmām kārtām saistās ar bērniem – 35% respondentu norāda, ka vēlas, lai bērni dzīvotu laulībā, bet 32% – ka vēlas, lai bērni būtu juridiski aizsargāti (lai arī ko respondenti ar to saprot, ņemot vērā, ka bērnu tiesiskā aizsardzība nav atkarīga no vecāku ģimenes stāvokļa).

ATTĒLS 36. NOZĪMĪGĀKIE IEMESLI, KĀPĒC PLĀNO SLĒGT LAULĪBU

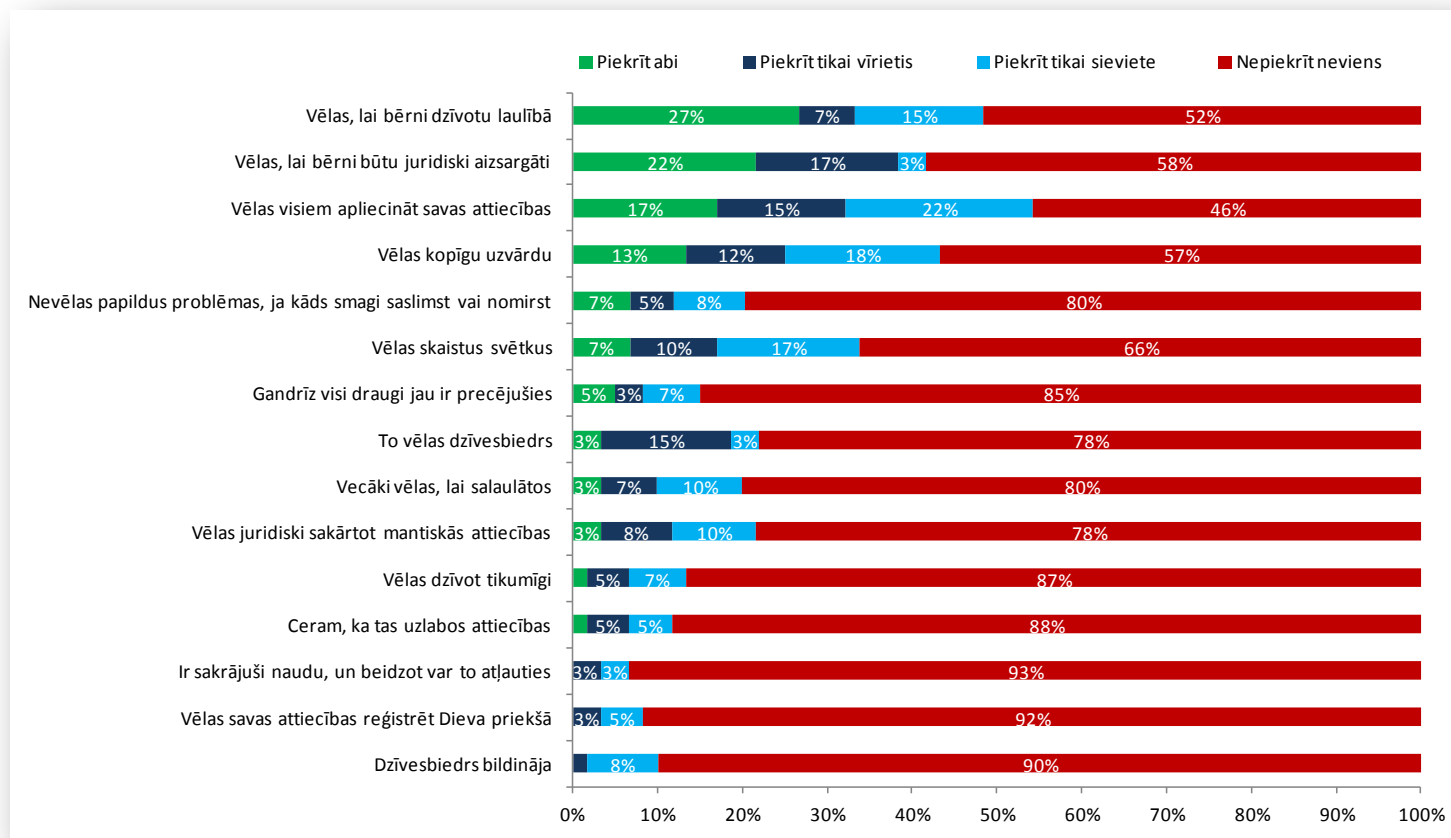

Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē un norāda, ka plāno slēgt laulību (n=284)

Salīdzinot savā starpā neregistrētā kopdzīvē dzīvojošo pāru sniegtās atbildes (sk. 37.attēlu), redzam, ka argumenti, kas saistās ar bērniem ir tie, kur abi partneri sniedz piekrītošas atbildes. Sievietes biežāk piekrīt apgalvojumiem, kas saistās ar attiecību publisku manifestēšanu (t.sk., min vēlmi pēc kopīga uzvārda). Tāpat viņas daudz biežāk vēlas skaistus svētkus. Vīrieši daudz biežāk nekā sievietes norāda uz plāniem slēgt laulību tāpēc, ka to vēlas dzīvesbiedre. Situācijās, kad ir vēlme visiem apliecināt savas attiecības, raksturīgi, ka ļoti bieži ir sastopami pāri, kur to vēlas tikai viens no abiem – 17% pāru šī vēlme ir abiem, taču 37% pāru – tikai vienam partnerim (22% pāru tikai sievietei, bet 15% – tikai vīrietim).

Ievērojamas atšķirības novērojamas, salīdzinot neprecēto un šķīrto respondentu atbildes (sk. 38.attēlu). Šķirtajiem ir svarīgāk citiem apliecināt savas attiecības, juridiski noformēt mantiskās attiecības, izvairīties no papildus problēmām slimības vai nāves gadījumā, dzīvot tikumīgi, līdzināties draugiem, kas jau gandrīz visi precējušies. Tāpat šķirtie biežāk min, ka plāno precēties, jo tā vēlas dzīvesbiedrs, un cer šādi uzlabot attiecības. Savukārt neprecētie respondenti biežāk norādījuši uz laulībām bērnu dēļ, kā arī uz vēlmi izbaudīt skaistus svētkus.

ATTĒLS 37. NOZĪMĪGĀKIE IEMESLI, KĀPĒC PLĀNO SLĒGT LAULĪBU – PĀRU ATBILDES NO DIĀŽU INTERVIJĀM

Bāze: pāri, kas šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē un vismaz viens no pāra norāda, ka plāno slēgt laulību (n=75 pāri)

Pētījuma kvalitatīvās daļas intervijās tika atlasīti tikai divi pāri, kas bija slēguši laulību, līdz ar to pāru intervijas nedod padziļinātus datus par laulību veicinošiem faktoriem. Daži neprecētie pāri, īpaši sievietes, intervijās minēja faktoros hipotētiski. Vadoties pēc KFA pētījuma datiem, kur precēto pāru pētījuma dalībnieku vidū bija vairāk, grūti izšķirt kādu vienotu faktoru, kura dēļ laulības tiek slēgtas. Ja tiek minēti faktori, tad tie ir 38.attēlā redzami ārējie apstākļi, bet, ja lēmums tiek pieņemts pāra iekšienē, tas tiek saistīts ar emocionāliem faktoriem un subjektīvu attiecību kvalitātes vērtējumu un iemīlēšanos. Kopumā abu pētījumu ietvaros veiktajās intervijās minēti šādi faktori:

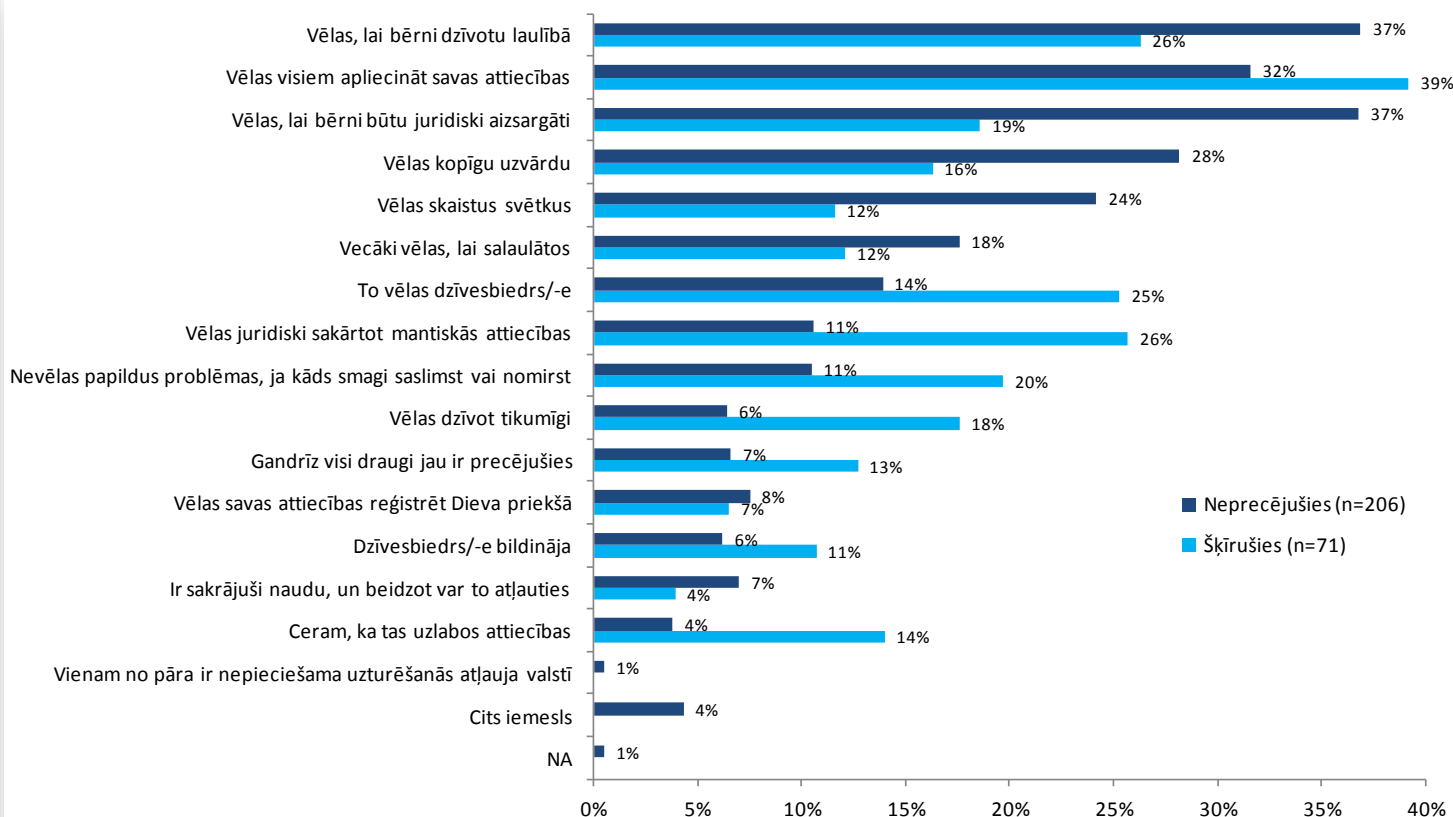
(1) **Mantisko attiecību nokārtošana** bija būtiska vienam pārim, kas bija precēts. Savukārt vairāki pāri pieļāva, ka, iegādājoties kopīgu nekustamo īpašumu, apprecētos.

(2) **Radnieku, īpaši bērnu, spiediens** liek apsvērt laulības, bet ir novedis pie laulībām tikai vienā gadījumā. Šis pāris norādīja uz jau pieaugušā kopējā dēla sajūtām. Viņi kautrējās no sava dēla, ka nav bijuši precēti, kad viņš piedzima, un joprojām slēpj šo faktu no viņa.

Nu, un man liekas arī, ka tomēr, ja tu esi, nu, tā kā, tā laulība reģistrēta, ka tā ģimenes tā sajūta, varbūt arī tā kā pieaug, varbūt arī bērniem tas ir svarīgi. Es nezinu, grūti jau tā ir pateikt, bet es pieņemu, ka tomēr tas varētu būt svarīgi arī bērniem, ka, nu, mamma, tētis ir precējušies. P9

KFA pētījums liecina, ka vērojams padomju gados pastāvējušā sabiedrības spiediena zudums reģistrēt attiecības. Interesanti, ka spiediens parasti jūtams, ja ģimene ir reliģioza, kā arī situācijās, ja pārim nav savas atsevišķas mājvietas un tā jāmeklē pie viena no partneru vecākiem, proti, attiecības jāaskaņo ar citiem cilvēkiem.

ATTĒLS 38. NOZĪMĪGĀKIE IEMESLI, KĀPĒC PLĀNO SLĒGT LAULĪBU – NEPRECĒTO UN ŠĶIRTO RESPONDENTU ATBILŽU SALĪDZINĀJUMS

Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē, ir neprecējušies vai šķīrušies un norāda, ka plāno slēgt laulību (n=277)

(3) Dažkārt laulību noslēgšana bijis rezultāts **spontānam un acumirkļīgam viena partnera priekšlikumam**. Kopumā visi pāri atzina, ka attiecību statuss to kvalitāti neietekmē un ir formāls solis, attiecību noturību meklējot jūtās, savstarpējā atbildībā, palīdzībā un atbalstā.

(4) KFA pētījuma dati rāda, ka laulību noslēgšanu atšķirīgi vērtē vīrieši un sievietes, norādot, ka **sievietei laulības noslēgšana ir būtiskāka**, tomēr domas par šīs dzimuma atšķirības cēloni dalās. Visbiežāk par šīm atšķirībām runā pētījuma dalībnieki vīrieši, uzsverot laulību emocionālo pamatu:

Mmmm, drošvien, ka ir jau tas stereotips, ka sievietei maina, emocionāli tas ir svarīgi, ka esi noformēts, vīriešiem tīri tā tas nav tik būtiski. Es pieļauju, ka mūsu gadījumā man tas nebūtu svarīgi no kaut kādas juridiskās puses, jo arī kamēr mēs nebijām precējušies, ņemot vērā, ka es strādāju ārzemēs un nevarēju nodarboties ar māsaiņniecību, visi ienākumi tika pārskaitīti uz sievas kontu, kaut vai no tāda viedokļa. Loģiski, ka es par to 100% uzticos, tur nav divu domu. Vai

kaut kas ir mainījies apprecoties? Nē, tas ir tīri tāds emocionālas dabas jautājums, ka laulība ir jānoslēdz Dieva priekšā. Es domāju, man tas galīgi nav svarīgi no juridiskās puses, bet tīri emocionāli. (KFA pētījums: vīrietis, 43 gadi, 3 bērni, šķīris laulību un neregistrētu kopdzīvi)

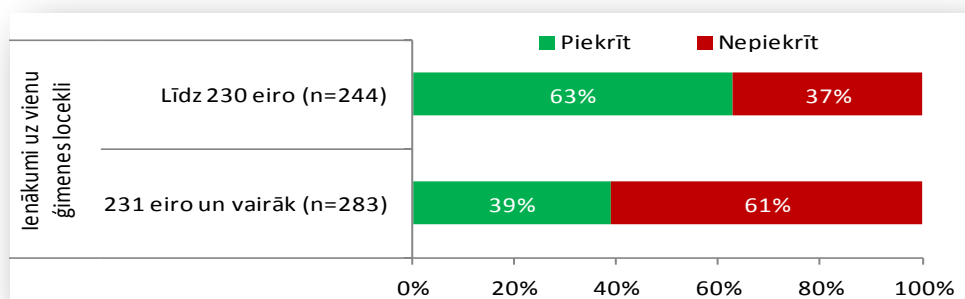
Atsevišķi pētījuma dalībnieki norāda uz laulību kā galvenokārt sievieti aizsargājošu institūciju. Pašu pētījuma dalībnieku pieredze gan neliecina, ka laulība faktiski būtu sniegusi lielāku aizsardzību. Interesanti, ka augstākminētais citāts atklāj citu būtisku faktoru attiecību stabilitātei, kas sasaucas ar pētījuma dalībnieku pieredzi neatkarīgi no attiecību statusa – tradicionālām dzimumu lomām ģimenē. No šī tradicionālā ģimenes skatupunkta saprotama pētījuma dalībnieku atšķirīgā attieksme pret laulību – tā ir ierobežojoša vīriešiem un vairāk „izdevīga” sievietei, kura tiek skatīta kā galvenā mantisko labumu saņēmēja un patērētāja. Taču šie pieņēmumi ir tradicionālo dzimtes attiecību turpinājums – tie ietekmē pētījuma dalībnieku attieksmi pret laulību, bet ne vienmēr tieši ietekmē pašu cilvēku attiecības, kuru centrā ir emocionālās dzīves kvalitāte. Dzimumu lomu dalījums izpaužas arī citās attiecību situācijās, piemēram, sievietei gaidot vīrieša bīdinājumu un izjutot spiedienu un vainas sajūtu sabiedrībā, ja viņa dzīvo neregistrētā kopdzīvē.

3.3. LAULĪBU NESLĒGŠANU IETEKMĒJOŠI FAKTORI

Jautājot par laulību neslēgšanas iemesliem, KFA pētījuma intervijās visbiežāk tiek minētas izmaksas kāzu rīkošanai, sarežģījumi ikdienas dzīvē nākotnē, prasot laulātā piekrišanu un ilgtermiņā arī sarežģīta un dārgāka attiecību šķiršana. Arī aptaujas dati par iemesliem laulības neslēgšanai neatrod kādus būtiskus pamata faktoros. Ļoti bieži neregistrētā kopdzīvē dzīvojošie norāda, ka laulības viņu attiecībās neko nemainītu (sk.40. attēlu) – 73% pāru vienoti (t.i., tā domā abi divi) sniedz šādas atbildes.

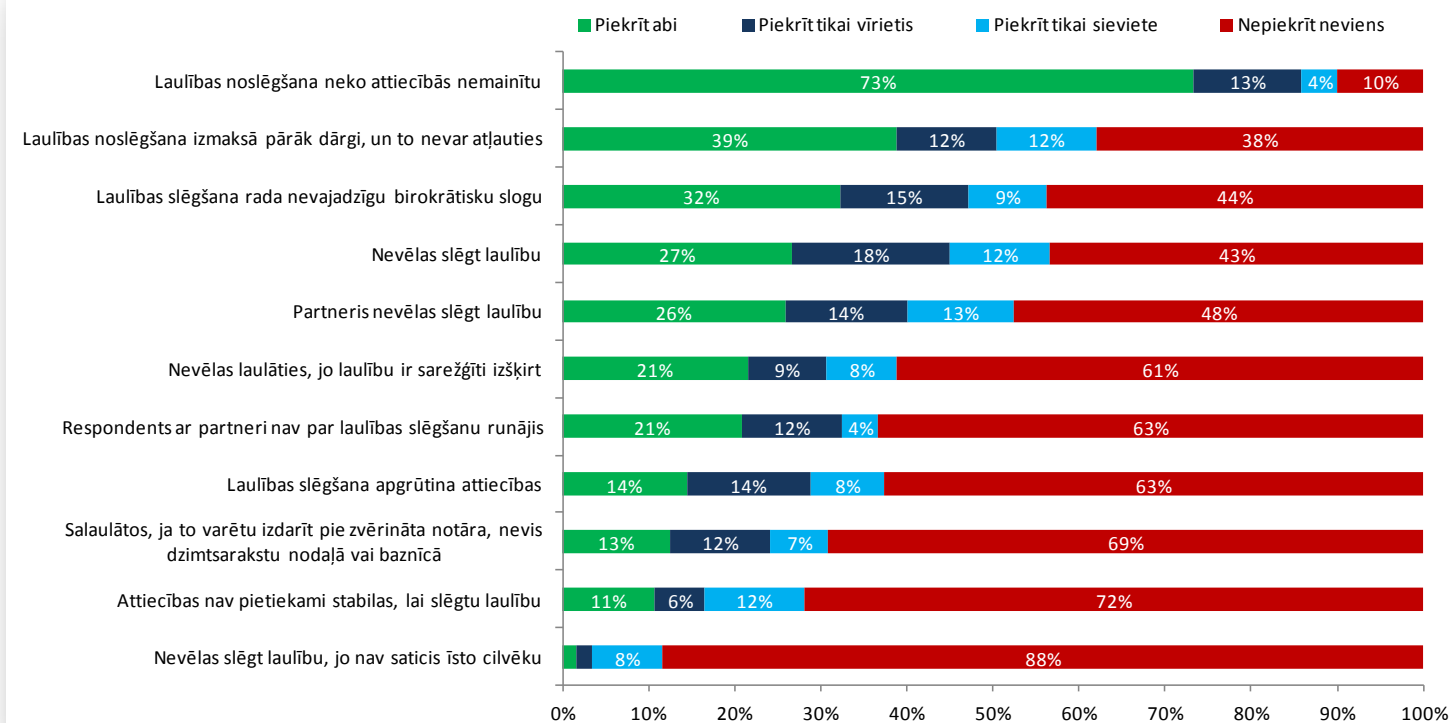
Aptauja sniedz apstiprinājumu padziļināto interviju datiem, ka laulību noslēgšana daļai neregistrētā kopdzīvē dzīvojošo ir finansiāli nespējama – lai arī hipotētiski varētu pieņemt, ka tā drīzāk ir atruna, lai nebūtu jāsauc citi laulību neslēgšanas iemesli, tomēr 39.attēls uzskatāmi parāda sakarību starp ienākumu līmeni un apgalvojuma, ka laulību noslēgšana izmaksā pārāk dārgi, novērtējumu – no tiem neregistrētā kopdzīvē dzīvojošajiem, kam ienākumi nepārsniedz 230 eiro uz cilvēku, apgalvojumam piekrist 63%, bet no tiem kam ienākumi ir lielāki – tikai 39%.

ATTĒLS 39. LAULĪBAS NOSLĒGŠANA IZMAKSĀ PĀRĀK DĀRGI, UN MĒS TO NEVARAM ATĻAUTIES

Bāze: tie, kas šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē un norādījuši ienākumus (n=527)

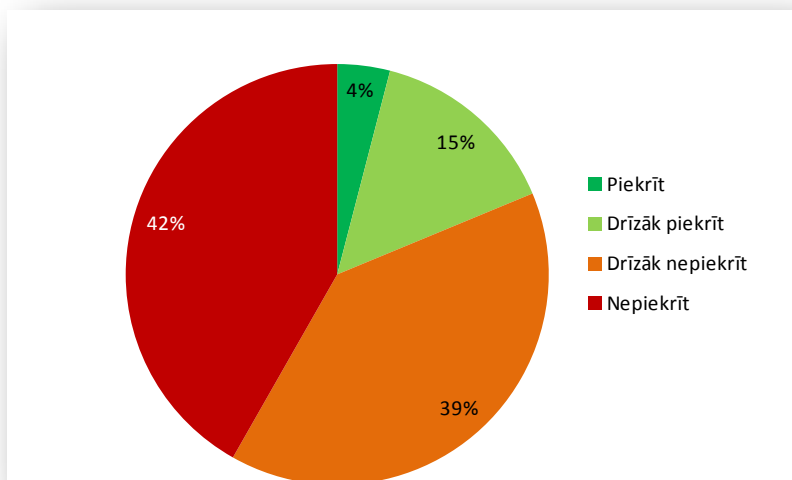
ATTĒLS 40. IEMESLI LAULĪBU NESLĒGŠANAI – PĀRU ATBILDES NO DIĀŽU INTERVIJĀM

Bāze: pāri, kas šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē (n=134 pāri)

Iespēju laulību slēgt pie notāra kā faktoru, kas varētu veicināt viņu laulību noslēgšanu, min 19% respondentu, kuri šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē vai arī šo kopdzīvi pārtraukuši neaprecoties (sk. 41.attēlu). Biežāk pozitīvi atbildējuši latviešu tautības respondenti.

ATTĒLS 41. SALAULĀTOS (BŪTU SALAULĀJUŠIES), JA TO VARĒTU IZDARĪT PIE ZVĒRINĀTA NOTĀRA, NEVIS DZIMTSARAKSTU NODAĻĀ VAI BAZNĪCĀ

Bāze: tie, kas šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē vai ir dzīvojuši pēdējo 5 gadu laikā, bet kopdzīve pārtraukta (n=726)

Padziļinātās intervijas apliecina, ka laulība nav būtiskākais faktors pāra attiecību dinamikā. Saskaņā ar respondentu atlases kritērijiem tikai 2 no 12 šī pētījuma ietvaros intervētajiem pāriem bija noslēguši laulību. Taču lielākajai daļai pāru nebija negatīvas attieksmes pret laulību. Turklāt negatīva attieksme bieži vien ir deklaratīva, un kāds no partneriem vai abi kādā kopdzīves posmā laulību ir apsvēruši, bet plāns nav īstenojies vai nav bijis pietiekami nopietns. Pētījumā identificēti vairāki aspekti, ar kuriem pāri un speciālisti pamato laulību neslēgšanu:

(1) **Negatīva attieksme pret valsti un laulību kā valsts atbalstītu institūciju.** Šādu attieksmi rada subjektīvi nepietiekams valsts atbalsts ģimenēm, kas kavē spert atbildes soli pret valsti, reģistrējot attiecības. Vairāki pāri norāda, ka valsts nepietiekoši atbalsta gan precētas, gan neprecētas ģimenes.

V: Nu, paga, paga, tāpēc es gribēju salīdzināt, ka tas man, ka es uzskatu, ka palīdzībai ir jābūt lielākai, jo tad jau sieviete, kas tikai strādā un uzpeln lielu pensiju, viņa pēc tam ņems pensiju no Diānas [kura audzina 6 bērnus un nestrādā algotu darbu,] bērniem, bet Diānai nav pensija. Vienkārša formula. Skaidrs, ka viņi to saprot, bet kāpēc viņi [valsts] to nedara, es nezinu. P7

Vienlaikus mudināšanu laulāties pāri skata kā lieku valsts iejaukšanos un kontroli pār jau funkcionējošām attiecībām:

V: Nu valsts jau izglītots tikai savās interesēs. Tur būs kaut kāda, nu, es nezinu. Viņi nepadomās cilvēciski, jo valsts – nu, kā, valstij būtu jādomā cilvēciski, bet tagad tās lietas tīri pārgājušas uz finansiālo, kam lielāks budžets, ko un kā mēs darīsim. Un man diezgan aizmirst par to, kā uztaisīt tos jaunus likumus. Piemēram, es esmu pārliecināts – ja nedzīvošana kopā viņiem būtu tik neizdevīga, tad viņi redzētu kādu izdevību, kā salikt mūs kopā, nezinu, ar brīdinājumiem vai ko, izdomātu, ka mums ir jāsarakstās. Ja tas iet tādā savā gaitā, tad tas iet tādā savā gaitā.

S: Bet, teiksim, laulājoties jau tev arī prasa kaut kādus procentus, tur, tu precies. Tad šķiries, atkal maksā. Tā ir kontrolēta sistēma, tie ir papildus ienākumi. Reāli valstij patīkami, iedomājies..

V: Tāpēc es tieši tā ieminējos, ka viņi mūs spiedīs vai nē.. Nu, tur tā summa nav tik liela, bet katra reģistrācija tur 45 % – tur atkal kaut kāda bumbiņa būs iekšā.

S: Nē, nu valstij jau kaut kā jāeļļojās ir. Labi slaucēji. P7

Daļēji attieksmi pret valsti veido valsts institūciju nerēķināšanās ar cilvēku faktisko dzīvi, bet paļaušanos uz formāliem dokumentiem.

V: Nu, galvenais, nu, viņa pēc idejas sastāv no tās mazās ģimenes. Viena ģimenīte, otra, un, kā dzīvos tā ģimenīte, tā dzīvos arī tā valsts. Nu, ja par viņu vadība nedomā, ko tur domāt... P4

No šī skatupunkta partnerattiecību institūcijas ieviešana tiek skatīta kā vēl viens solis no valsts puses, lai kontrolētu ģimenes privāto dzīvi.

V: Bet laulības ir tādas pretīgas, nu, tad tu apstiprini to, ka ir vīrietis un sieviete vienīgā iespējamā savienība, kuru dzimtsaraksta nodaļas vadītāja svēta.

S: Nu, ar mūzikas skaņā fonā..

V: Nu, un māca kā izturēties vienam pret otru visu mūžu un apgalvo, ka tā ir jābūt visu mūžu. Man tas liekas nepareizi. P11

Vienā intervijā līdzīgi tika runāts par baznīcu, kurai piedēvēta vēlēšanās ar laulībām iedzīvoties papildus ienākumos.

(2) **Negatīva attieksme pret laulību institūtu.** Šī iezīme bija vairāk raksturīga krievvalodīgajiem respondentiem un vīriešiem, taču šādu attieksmi pauda 7 no 12 pāriem:

V. Kāpēc nesarakstījāties? Tas vairāk viņai jautājums, jo nekad nebiju pret, nu, nekad. Es vispār vārdu – viņa arī tūlīt atnāks –, es vispār krievu vārdu „laulība”⁵³ nesaprotu. Man tas kaut kā. Kā var savienot kopdzīvi, ja, tādu labu, un iet ar viņu laulībā. Laulība, es uzskatu, tas ir kaut kas slikts, brāķēts. Lieta. Nu, varbūt tāpēc, bet es nekad nebiju pret sarakstīšanos vai par sarakstīšanos, tas man ne tik svarīgi bija. Es viņai saku – “gribi?” Pēc tam, dēls sāka arī. “Jums”, saka, “vajag sarakstīties”, viņš jau devītajā vai kaut kādā klasē bija. P1

Attieksme pret laulību arī šajā kontekstā daļēji saistīta ar attieksmi pret birokrātiju un valsts iestāžu formālismu. Šajā izpratnē valsts nesniedz laulībai nekādu papildus aizsardzību vai atbalstu. Turklāt pašu pāru un viņu paziņu pieredze liecina, ka laulība negarantē attiecību stabilitāti un savstarpēju uzticēšanos, tāpēc pāra attiecību fāzē nesniedz citu vērtību kā kopdzīve. Laulībai tiek piedēvēta negatīva nozīme, norādot, ka tā rada cita veida attiecības pāra starpā. Vienlaikus tie pāri, kas bija precēti, norādīja, ka attiecības laulību reģistrācija nemainīja.

V: Privātīpašnieciski paliek.

S: Jā, viss tur...

V. Ka viss – “tagad tu esi mana sieva, tagad tu nekur neaizmuksi”.

S: Jā, “varu darīt, ko es gribu”.

V: Vai otrādi.

S. Jā, vai otrādi, “tu nekur neliksies”. Nu, bet tas ar', man liekas, ne visiem. Bet savādāk? P8

Līdzīgi tiek runāts par „ieprogrammēšanu” uz attiecību neveiksmi, ja laulība tiek slēgta kā šo attiecību beigu apdrošinājums.

(3) **Radinieku un draugu spiediena trūkums.** Saskaņā ar intervijām apkārtējo spiediens pārim laulāties ir mazinājies. Tikai vienā intervijā tika norādīts, ka viena partnera vecāki ir uzstājuši uz laulībām un ir apmaksājuši ne tikai pusi kāzu dāvanu, bet arī snieguši ieguldījumu pāra māsaimniecībā ar lielākiem pirkumiem (sadzīves tehnika, automašīna). Vēl vienā gadījumā spiediens bijis no darba kolēģiem, tiesa, izteikts joku veidā. Arī šajā gadījumā darbavieta bērna piedzimšanas gadījumā izmaksājusi pabalstu, bet kolēģi uzdāvinājuši bērnu ratiņus.

Divos gadījumos spiediens ir nācis no bērniem tiešā veidā vai netieši, bērniem sākot izglītoties un salīdzinot savas ģimenes pieredzi ar citu bērnu pieredzi.

S: Mēs tagad sēžam kaut kad, vasarā, un I. viņam uzbrauc kaut ko virsū. Un viņš[Pēteris], seši gadi, nostājās, un saka: “Un ko tu, muskuļkalns vispār runā, tu pat manu mammu apprecēt nevari.” Un

⁵³Runa ir par divām vārda „брак” nozīmēm – laulība un brāķis.

es ar viņu neesmu, es ne ar vienu bērnu, man nav vajadzīgs viņiem stāstīt situāciju. Bet viņam šī doma, jo kaut kas vienreiz sāka runāt par uzvārdiem, jo es esmu G, kas man arī patīk, ja, un tad mēs smejamies, ka dažs varētu būt gan G, gan arī M. Jo Pēcis ir pilnīgs M – melnas acis, tumšs. Bet šitie pārējie visi ir tādi blondi un gaiši. Un tad mēs smējamies par tiem uzvārdiem, un varbūt tāpēc viņi dažreiz kaut ko, nu tādu. Bet Pēterim bija aizgājusi kaut kāda informācija par kāzām, un, tā kā, tas varētu būt viens. P7

Kopumā sešos gadījumos tiek pieminēts neliels spiediens (piemēram, tiek piedāvāts palīdzēt ar kāzām) vai atzīmēts, ka tāda nav.

(4) **Vērtību maiņa un neregistrētas kopdzīves un ārlaulības bērnu līdztiesība.** Puse no pāriem norāda, ka neregistrēta kopdzīve tiek uztverta kā norma un runā par vērtību maiņu sabiedrībā.

S: Nu, es nezinu, viens varbūt ir juridiskais arī tāds motīvs, ka, teiksim, atšķirībā no padomju laikiem, tie bērni tā kā dalījās – ka ir laulībā dzimušie, kuriem ir viens statuss, un ārlaulības bērni, kuri nevarēja tur mantot un vēl kaut kas. Šobrīd tāds regulējums nav, vienādi, bērni ir visi vienādi. Es domāju, ka tas arī ietekmē, jo nav varbūt tā atšķirība tik liela kaut kāda, tīri caur bērniem, un, nu... Tas, ka varbūt arī finansiāli, teiksim, ne visi varbūt... Nu, jā, varbūt sākotnēji varbūt arī nav pārliecināti par tām attiecībām, vai kam piedzimst bērns, nu, tā kā tad. Un tad jau liekas, nu, it kā jau mēs tāpat esam kopā, bērns un tā, viss kā visiem labi, ja, un tā arī turpina. Jo, nu, kāzas, protams, ja gribi uzrīkot skaistas kāzas, tas arī maksā, nu, varbūt tas ietekmē. Grūti tā pateikt. Un tas, ka, es domāju, tas, ka tagad tik daudzi arī ir, tad to arī uztver par normu un ka tas nav tā kā agrāk – "kā, tu esi neprecējies?", nu, tur bērni, ak, Dievs, negods, ja, un tur tā – ka tagad jau tas tā, nu, tieši dēļ tā, ka tik daudzi arī ir, tas arī tā aiziet. Nu tas ir normāli, nu. P9

(5) Pusē interviju **negatīva iepriekšējo attiecību pieredze** pašu vai tuvu draugu lokā liek izvēlēties neregistrēt attiecības.

S: Mani viņš [dzīvesbiedrs] izšķīra. Nē, sanāca tā, ka es esmu bijusi precējusies, bet, nu, arī tā, ka apprecējos, jo īstenībā man mamma lika. Man bija divdesmit viens, divdesmit divi gadi, un es principā varēju to arī nedarīt. Tā kā, tas bija – viņa to izdarīja, un tad es biju precējusies un šķīrusies, un Dmitrijs pats par sevi..

V: Šķīries divreiz, jā. P7

Jaunās attiecības tad tiek balstītas citā attiecību kvalitātē, līdz ar to nelaulāšanās ļauj nodalīt iepriekšējo pieredzi un vienlaikus saglabāt brīvības sajūtu.

S: Tas, ka tevi neviens neierobežo, varbūt tieši tāpēc man ilgi bija jāpieņem, ka esam kopā, jo man iekšā bija tāds brīvības elements. Tieši tāpēc, ka man to gribējās. Proti, tas saistīts ar manu iepriekšējo pieredzi. Un, kad mēs satikāmies, es jutu šo te brīvību, ja. P5

(6) **Pārliecības trūkums par attiecību noturību.** Šis faktors bija raksturīgs vienam jaunam bezbērnu pārim, kurš vēl nebija beidzis izglītoties. Taču retrospektīvi to minēja arī citi pāri, stāstot, kā bērnu ienākšana ģimenē pārbauda un nostiprina attiecības. Šis faktors ir saistīts ar kopdzīvi kā būtisku attiecību fāzi pirms laulības. Nelielā daļā gadījumu pētījuma dalībnieki netieši norādīja, ka cilvēks, ar ko pašlaik dzīvo kopā, nav „īstais”, un attiecības ir drīzāk izmēģinājums. Līdzīgi vērojumi izdarīti pētījumā „Iedzīvotāju reproduktīvā veselība” (2011) – proti, paildzinās tas dzīves posms, kad jauniešiem ir izmēģinājuma attiecības.

(7) **Mantas neesamība.** Divi pāri norādīja uz mantas trūkumu, līdz ar to laulībai nav nozīmes pāra mantisko attiecību regulācijā:

V: Nav tik lieli īpašumi (smejas).

S. Jā! Varbūt, varbūt tiešām, ja būtu tie īpašumi nezin kādi, un varbūt tad varbūt kaut kā savādāk domātu. Bet tā kā mēs esam tādi vidusslāņa cilvēciņi [smejas], tad nē–e. P8

Tikai viens pāris intervijā pamatoja laulību neslēgšanu ar nespēju to atļauties.

(8) Pa vienai reizei minēti tādi faktori kā **vēlēšanās nesarežģīt dzīvi, laba attiecību kvalitāte tāpat, nespēja vienoties un kopējs bērns kā jau esošs garants attiecībām.** Vienā gadījumā minēta arī apzināta vēlme neuzņemties atbildību – izjūkot nozīmīgām attiecībām, kopdzīve kļūst par attiecību surogātu, kas pēc ilgiem gadiem noved pie laulības. Vēl vienam pārim atbildība rodas pakāpeniski, uzņemoties rūpes par kopēju bērnu.

(9) Viens no vecāka gadagājuma pāriem uzsvēra, ka **attiecības plānot nevar.** Abiem bija bērni no iepriekšējām šķirtām laulībām:

V: Jā. Nu, nē, tā plānot nevar, nu, tādā mūsu pieņemamā nozīmē, mūsu saprotamā. Lineārā, matemātiskā nozīmē kopdzīvi saplānot nevar. Protams, kaut kādi tur personīgie plāni mums visiem ir, ja, un tad viņus tā kā kopdzīvē vajag mazliet pieskaitīt, ja, jo, teiksim... Bet arī var būt, nu, kā – nu, teiksim, varbūt, ja es dzīvotu viens, es noteikti jau būtu aizbraucis uz ārzemēm, ja. Kaut kur. Tā kā nevar uzreiz tik viegli, es būtu daudz vieglāk to izdarījis, ja, un daudz vieglāk aizbraucis, pārvācies dzīvot uz citu valsti. It sevišķi kaut kādos tādos krīzes momentos, kad kaut kas tur nesanāk vai neiet, ja, tad tā gribas nosplauties kaut ko darīt. Līdz ko tu esi kopdzīvē, tev ir drusku jārēķinās, ka tā nevar gluži, ja. Tā kā tā jau iespaido, ja, nu, es domāju, tādā ziņā tas plāns paliek tāds, nu, bez tādiem rāvieniem, mierīgāks tāds. Nu lineārāks, tā būs pareizāk. Ja tīri tā kā jautājums tāds matemātisks, tad matemātiska atbilde – lineārāka tā kopdzīves plānošana notiek. Ir jārēķinās tomēr ar otras puses vēlmēm, vajadzībām, iespējām. P12

Vēl divi jaunāki pāri līdzīgi stāstīja par savām attiecībām, taču viņiem bija vieglāk projicēt tādus nākotnes notikumus kā bērnu adoptēšanu vai radīšanu kā attiecību nākotnes iespējamību.

(10) Speciālisti (6 intervijās) visbiežāk kā laulību neslēgšanas iemeslus minēja **personu bezatbildību vai nevēlēšanos uzņemties atbildību.**

Taču nevar teikt, ka laulības noslēgšana būtu tik nesamērīgs slogs. Tā ir viņa brīva izvēle. Cilvēkiem laiks atbildēt par savu dzīvi. Tas ir, kur cenšamies valsti virzīt. Ir jādod brīvās [izvēles] iespējas un jāizglīto cilvēkus par tiem aspektiem, kas jāņem vērā, lai nav pārpratumi. Bet ne jau nu kādu spiest. Normāli ir – esi uzņēmies, tad, es nezinu, atbildi par sevi. S4

Vienā gadījumā laulības neslēgšana tiek pielīdzināta braukšanai bez autovadītāja tiesībām. Daļā gadījumu neregistrēta kopdzīve tiek stigmatizēta kā parādība kopumā, atsaucoties uz pieredzi ar sociālā riska ģimenēm, kuras ir nestabilas un attiecības neregistrē. Savukārt trīs speciālisti norādīja uz vērtību maiņu un nepieciešamību jautājumu diskutēt.

Nu, man jau liekas, ka tas laulības institūts mainās, cilvēki mainās, laiki mainās, un šodien uz to ir jāparaugās drusku citādāk, kā mēs uz to raudzījāmies 10, 20 un tā tālāk atpakaļ. Un tā ir mūsu

problēma, ka mums ir grūti paraudzīties citādāk, ka mēs to laulību institūtu kā tādu pieminekli redzam. S8

Tā kā tas ir tīri no šīs morāles jautājuma. Un attiecībā par to – nu, tā ir audzināšana. Un laikam jau mēs paši, šīs paaudzes cilvēki, esam vainīgi, kad mūsu bērniem arvien tālāk ir savādāks skats uz šo dzīvi, vai ne? Bet vai tas ir labi vai slikti? S2

(11) Divi speciālisti nevēlēšanos laulāties saistīja ar **pāru neinformētību vai zināšanu trūkumu** par grūtībām, kas var rasties dažādās krīzes situācijās. Būtiski, ka arī pāri atzina, ka nepieciešama informēšana par riskiem, tomēr tas vienlaikus norāda, ka nepieciešams atrast gaumīgu veidu kā to darīt :

Tā tagad ir. Nopietni argumenti, ja parunā un skaidro – īstenībā, ka sareģistrējaties, un jums ir virkne tiesisko momentu, ko nosaka valsts. To tiešām cilvēki nezina. Liekas, ka zina, bet nezina, jo aiz tā seko tomēr tiesiskā aizsardzība. S1

Neinformētība tiek saistīta arī ar pakalpojumu izmaksu nepārzināšanu – laulību reģistrācijas un paternitātes noteikšanas izmaksām. Arī līdzekļu vai laika trūkumu divos gadījumos speciālisti skata kā atrunu un neinformētības sekas.

Divi speciālisti, runājot par nelaulāšanās iemesliem, min pāru napatiku pret laulību institūtu kopumā, kas saskan arī ar intervēto kopdzīves partneru viedokļiem.

(12) Tāpat kā atsevišķs gadījums minētas arī **nenokārtotas iepriekšējās attiecības**. Tieši šī ir būtiskākā perspektīva, kurā laulību noslēgšanas jautājumu apsver paši pāri, piemēram, situācijā, kad sievietei ir reģistrēta laulība, taču viņai kopdzīvē ar citu partneri gaidāms bērns, kura paternitāti nepieciešams noformēt kopdzīves partnerim.

KOPSAVILKUMS

Kopumā laulību problemātikas iztīrīšanā vērojama plaša starp pāru iekšējo savu attiecību dinamikas traktējumu un ideālu priekšstatu par laulībām. KFA un šī pētījuma dati rāda, ka speciālistu (un arī valsts politikas) priekšstati par valsts institūciju proaktīvo lomu laulību atbalstīšanā var kļūt par kavējošu faktoru laulību noslēgšanai un veicināt negatīvu attieksmi pret laulību kā institūciju. Papildus KFA pētījums rāda, ka valsts praktiskajā dzīvē nav sniegusi nekādus būtiskus atbalsta mehānismus pāra attiecību saglabāšanā vai šķiršanās mediācijā, ja vien šķiršanās procesā nav iesaistīti bērni.

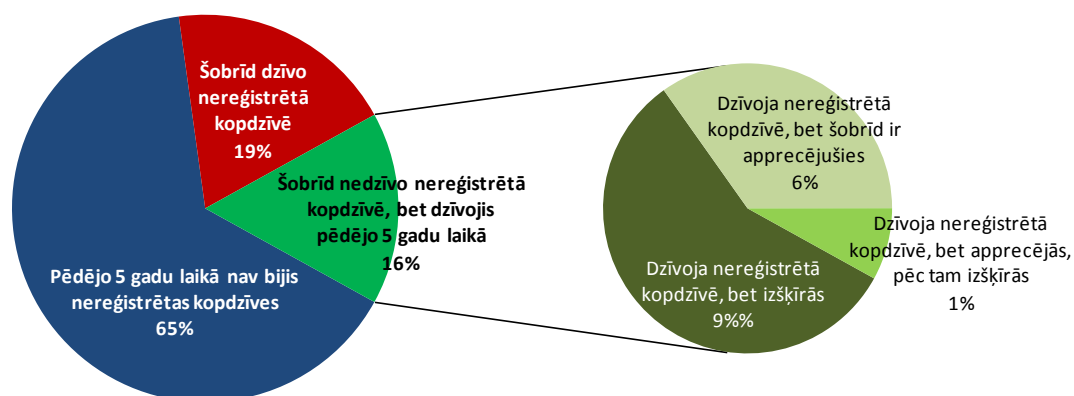
4. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES NOZĪME UN KOPDZĪVES FUNKCIJU MAIŅA

Šajā sadaļā padziļināti analizēti dati, kas iegūti no pētījuma dalībniekiem, kuri pētījuma laikā bija dzīvojuši vai dzīvoja neregistrētā kopdzīvē. Analīzē izmantoti šī pētījuma kvalitatīvie un kvantitatīvie dati, kā arī KFA pētījuma dati.

4.1. NEREĢISTRĒTĀ KOPDZĪVĒ DZĪVOJOŠU PERSONU PORTRETS

Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas neregistrētā kopdzīvē dzīvojošo personu īpatsvaru nosaka precīzāk, nekā iespējams aplēst, izmantojot informāciju no statistikas – neregistrētas kopdzīves pieredze pēdējo 5 gadu laikā ir aptuveni 35% cilvēku vecumā no 18 līdz 64 gadiem (sk. 42.attēlu). Tai skaitā 19% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 64 gadiem šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē jau vismaz gadu, bet 16%, kas to šobrīd nedara, dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē vismaz gadu pēdējo 5 gadu laikā. 6% neregistrētā kopdzīvē, kas pēdējo 5 gadu laikā bijusi, noslēgusies ar laulību, kurā tie joprojām dzīvo, bet 1% dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē, apprecējušies un pēc tam izšķīrušies.

ATTĒLS 42. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES PIEREDZE

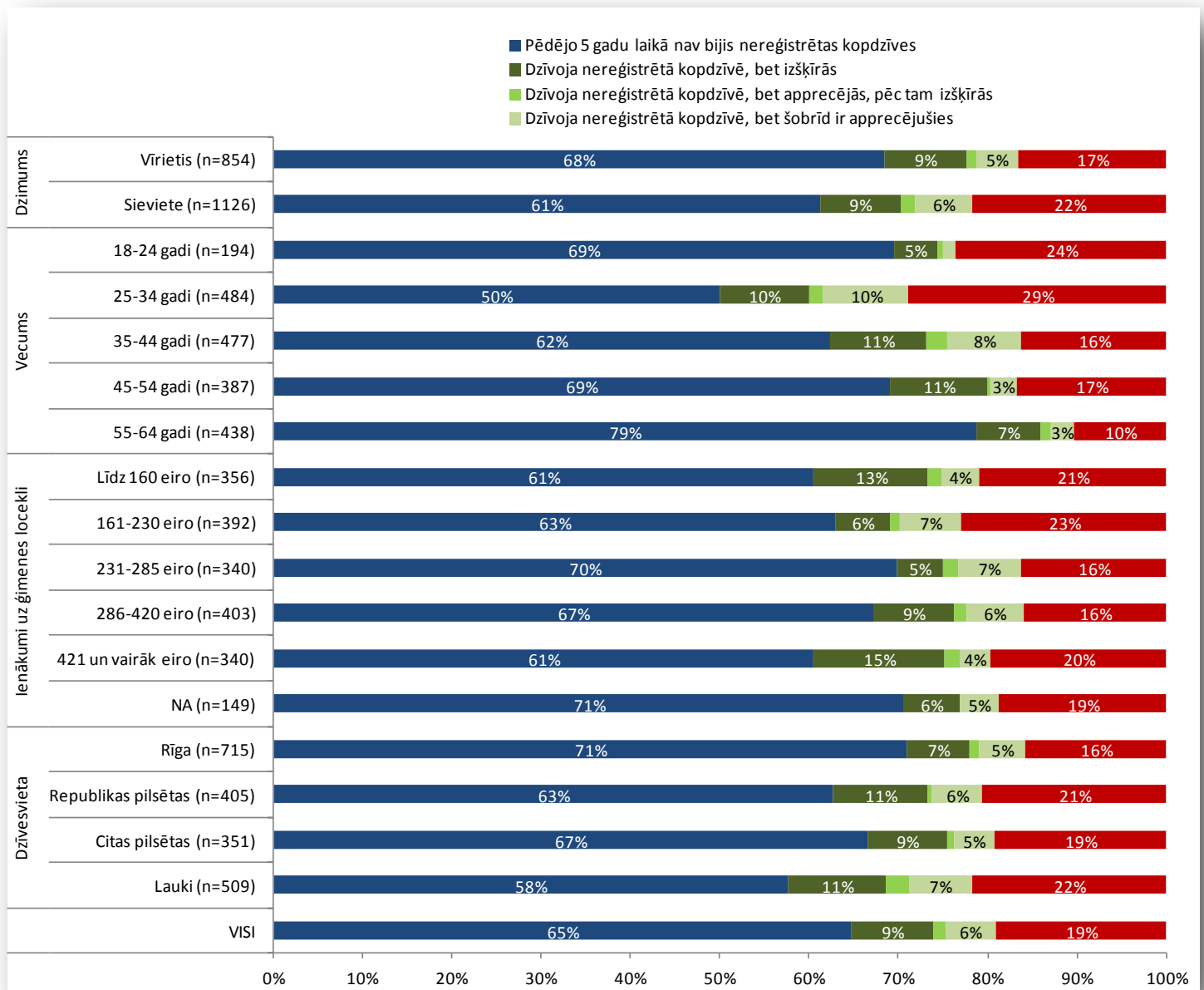
Bāze: visi

Uz jautājumu par to, vai šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē, vīrieši un sievietes sniedz nedaudz atšķirīgas atbildes – uz neregistrētu kopdzīvi norāda 22% sieviešu un tikai 17% vīriešu (sk.43.attēlu). Šī atšķirība skaidrojama līdzīgi aptaujās regulāri novērojamajam fenomenam, ka sievietes biežāk nekā vīrieši kā savu oficiālo ģimenes stāvokli norāda „precējusies”, proti, tā ir vēlamā uzdošana par esošo, turklāt abu dzimumu gadījumā (te jāņem vērā aptaujās bieži konstatētais faktors, ka sievietes uz šādiem jautājumiem izvēlas atbildēt konservatīvāk, bet vīrieši – liberālāk, tāpēc atbildes par laulātības statusu ir cieši saistītas ar dzimumu lomu modeli).

Neregistrētas kopdzīves gadījumā sieviešu un vīriešu vēlamā statusa manifestēšana ir pelēkā zona, kuru iespējams interpretēt dažādi, bet iespējams, ka tā ir pat plašāka, nekā laulību statusa gadījumā. Piemēram, mūsu aptaujas ietvaros noteiktais ierobežojums, ka neregistrēta kopdzīve tiek par tādu uzskatīta, ja ilgst vismaz gadu, no sieviešu puses var tikt interpretēts kā pārāk strikts, jo attiecību kvalitāte ir skaidra arī bez minētā gada, kamēr vīrieši situāciju, kad kopdzīves pirmais gads ir pagājis, bet attiecības vīrieša perspektīvā sāk jau jukt vai arī šī kopdzīve bijusi ar pārtraukumiem un tamlīdzīgi, interpretē pretēji.

Neregistrēta kopdzīve visizplatītākā ir vecumgrupā no 25 līdz 34 gadiem – 29% šeit norādījuši, ka dzīvo neregistrētā kopdzīvē. Vismazāk izteikta tā ir vecākās paaudzes vidū, tomēr arī vecumgrupā no 55 līdz 64 gadiem 10% atzīst, ka šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē.

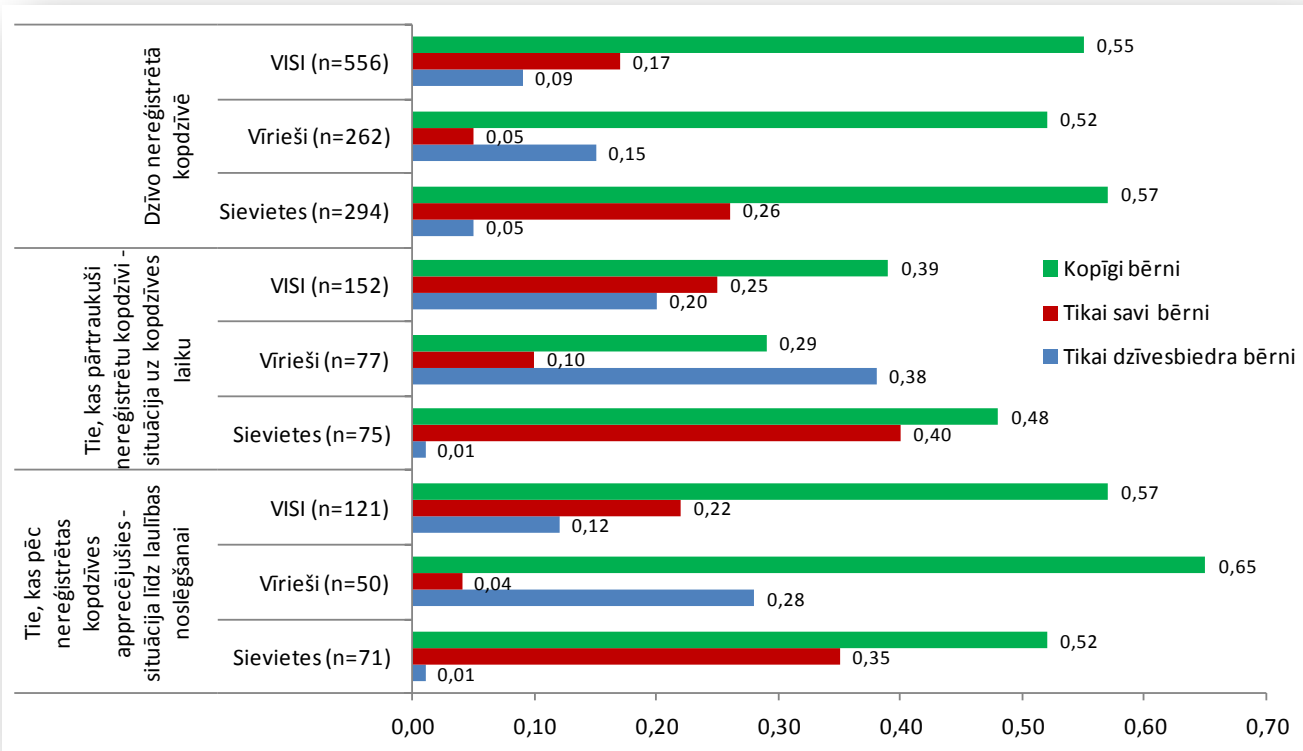
ATTĒLS 43. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES PIEREDZE – DEMOGRĀFISKIE GRIEZUMI

Bāze: visi

Biežāk neregistrētā kopdzīvē dzīvo personas ar zemākiem ienākumiem (līdz 230 eiro uz cilvēku mēnesī), kas apstiprina tēzi, ka viens no cēloņiem neregistrētai kopdzīvei ir laulību reģistrācijas un kāzu izmaksas. Tomēr salīdzinoši bieži neregistrētā kopdzīvē dzīvo arī pārtikušākā iedzīvotāju daļa (421 un vairāk eiro mēnesī uz cilvēku). Rīgā neregistrēta kopdzīve sastopama retāk, nekā citās pilsētās un laukos (par iespējamajiem cēloņiem – sk. 38.lpp.).

ATTĒLS 44. BĒRNU SKAITS NEREĢISTRĒTĀ KOPDZĪVĒ (VIDĒJAIS)

Bāze: vismaz gadu dzīvo vai pēdējo 5 gadu laikā ir dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē

Bērni, ar ko pāris neregistrētas kopdzīves ietvaros dzīvo kopā (ja tādi ir), visbiežāk ir kopīgi, retāk tikai sievietes bioloģiskie bērni, bet ļoti reti tikai vīrieša bioloģiskie (sk.44.attēlu). Pārtrauktas kopdzīves gadījumā bērni bijuši ievērojami retāk, nekā tad, ja kopdzīve šobrīd turpinās vai tā noslēgusies ar laulību.

4.2. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES UZSĀKŠANAS IEMESLI

Šajā sadaļā apkopotī dati tieši **par neregistrētas kopdzīves formas uzsākšanas apstākļiem**. Jāpiebilst, ka kvalitatīvie dati rāda, ka lielākoties pāri apzināti neizvēlas kopdzīves formu – laulātu vai neregistrētu kopdzīvi, bet šīs formu atšķirības drīzāk redz kā valsts ieviestu klasifikāciju un ģimenes dzīves iedalījumu. Pašu pāru skatījumā kopdzīve un nopietnas pāra attiecības vispirms saistītas ar neracionāliem un neplānojamiem iemesliem. Aptaujā respondenti kā pārliecinoši pirmo iemeslu, kāpēc uzsākuši kopdzīvi, min **iemīlēšanos** – uz to kopumā norāda 66% no visiem respondentiem, bet 38% to nosaukuši kā galveno iemeslu (sk. 45.attēlu). Pārējie galvenie iemesli saukti ļoti līdzīgās proporcijās – kopumā vienpadsmit

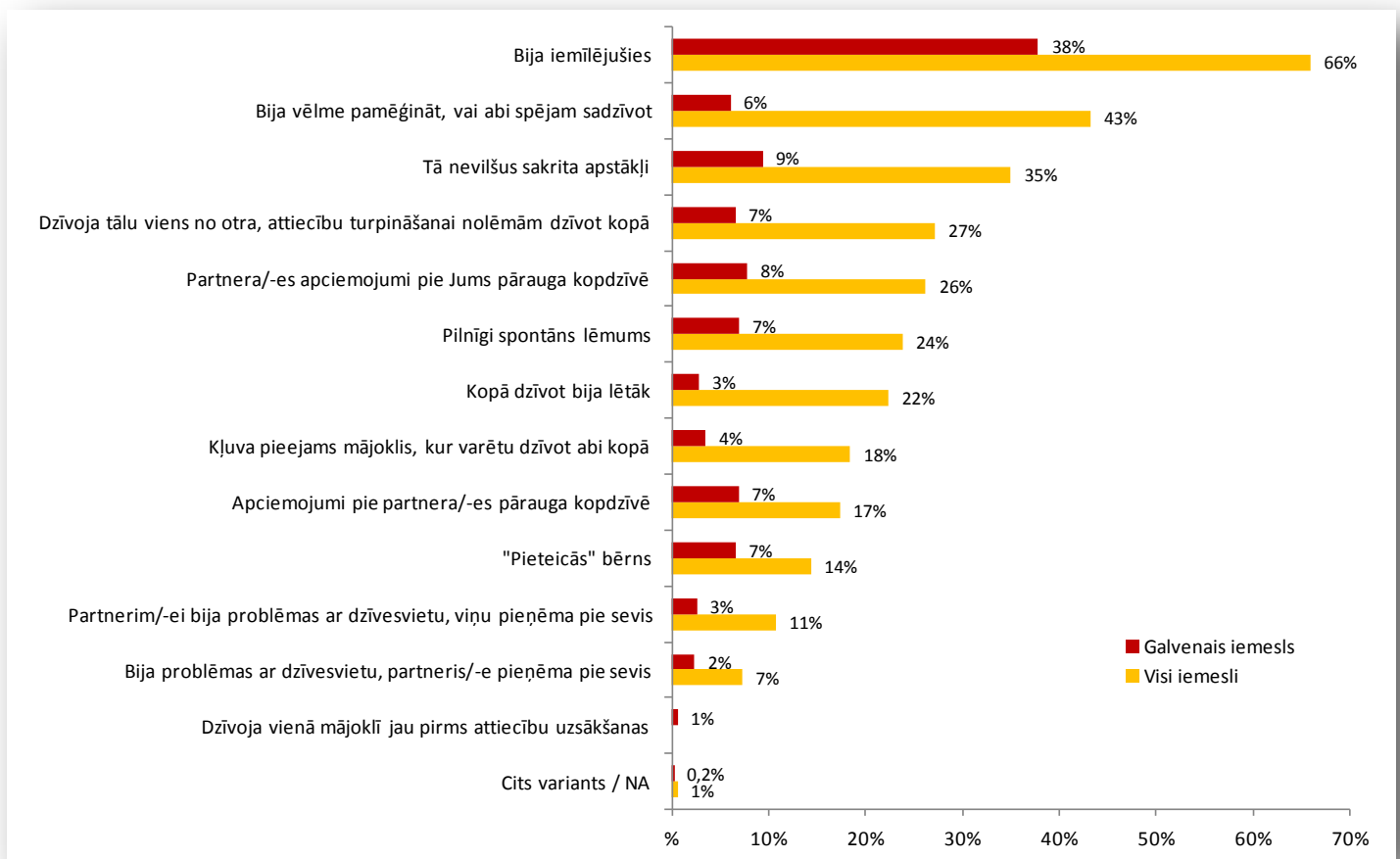
iemesli 2 līdz 9% robežās, līdz ar to secinājumus vienkāršāk izdarīt, salīdzinot nevis galveno, bet visus katra respondenta nosauktos iemeslus.

43% norāda, ka vēlējušies pamēģināt, vai spēs sadzīvot, bet 33% – uz nevilšus apstākļu sakritību. Kopumā dominē iemesli, ko nevarētu klasificēt kā racionāli pārdomātus un plānotus.

Tā respondentu daļa, kas nav izvēlējusies atbildi „Bijām iemilējušies”, biežāk norādījusi, ka tā nevilšus sakrita apstākļi vai ka tas bijis pilnīgi spontāns lēmums – t.i., arī šajā respondentu grupā dominē racionāli grūti pamatojami kopdzīves uzsākšanas motīvi (sk. 46.attēlu).

Apciepojumi pie partnera, kas pāraug kopdzīvē, ciešāk saistāmi ar apciemotāja mīlestību, kamēr tie, pie kuriem partneri ievācas, vismaz kopdzīves uzsākšanas posmā mīlestību kā kopdzīves uzsākšanas pamatu norāda retāk, t.i., viņi nereti vienkārši akceptē situāciju. Būtiski, ka šajos gadījumos nav nozīmīgu sakarību ar respondenta dzimumu, bet ir ar vecumu un ienākumu līmeni – proti, tie, pie kuriem ievācas partneris, ir vecāki un ar augstākiem ienākumiem, nekā tie, kas paši ievācas pie partnera.

ATTĒLS 45. IEMESLI, KĀPĒC UZSĀKA KOPDZĪVI AR DZĪVESBIEDRU

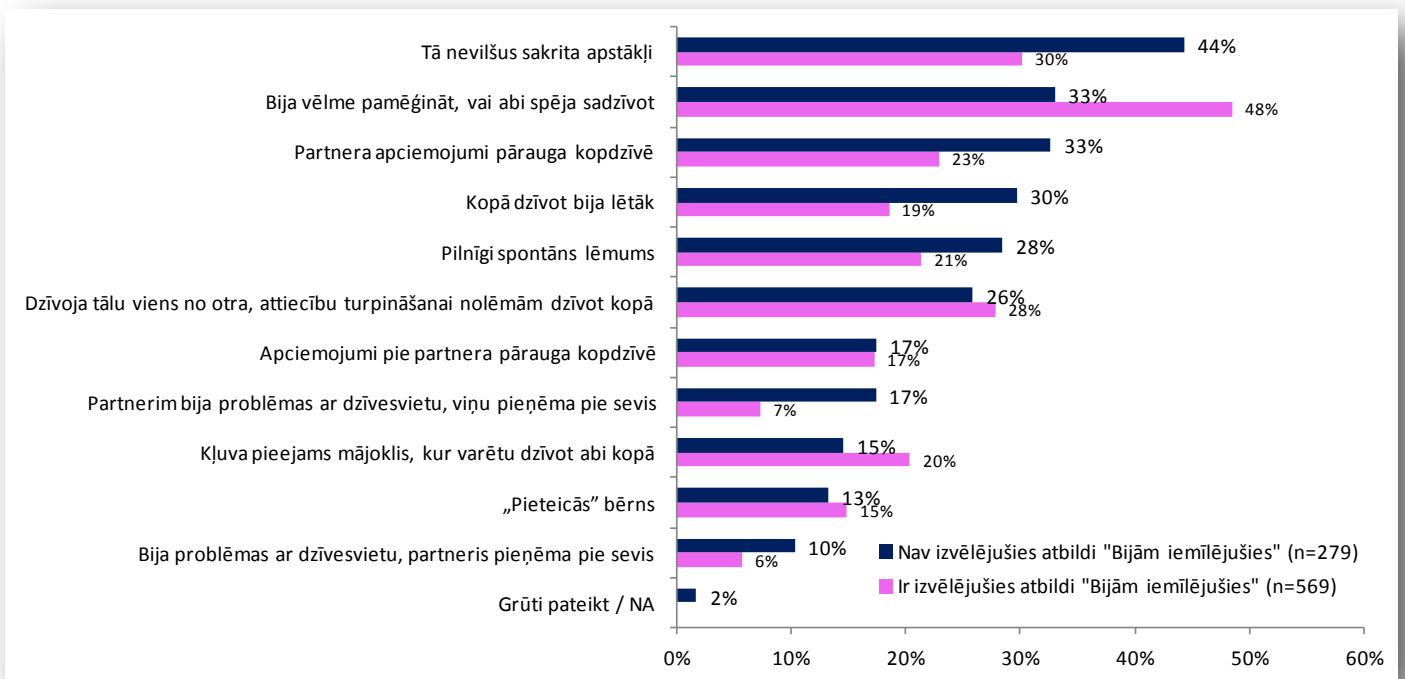

Bāze: vismaz gadu dzīvo vai pēdējo 5 gadu laikā ir dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē (n=848)

Vēlme pamēģināt, vai partneri spēj sadzīvot, cieši saistās ar iemīlēšanos – vairumā gadījumu šī pamēģināšana visdrīzāk arī izriet no iemīlēšanās. Līdzīgi ir ar atbildi „Kļuva pieejams mājoklis, kur varētu dzīvot abi kopā” – t.i., iemīlēšanās un vēlme dzīvot kopā šajā gadījumā bija pirms atbilstoša mājokļa.

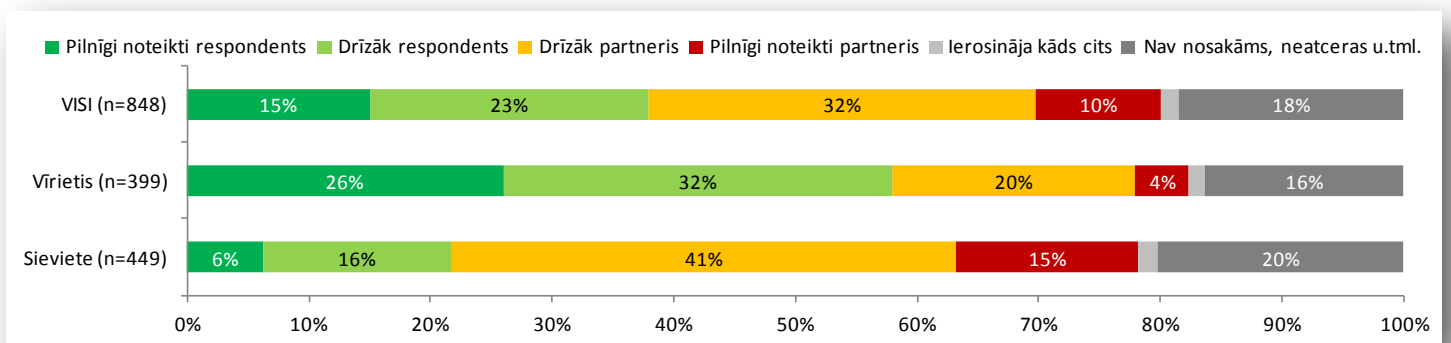
Vienīgais racionālais faktors, kas biežāk konstatējams to respondentu vidū, kuri uz iemīlēšanos kā kopdzīves uzsākšanas pamatu nenorāda, ir „Kopā dzīvot bija lētāk”. Jāņem vērā, ka šo atbildi biežāk izvēlējušies gados vecākie respondenti.

46. ATTĒLS. IEMESLI, KĀPĒC UZSĀKA KOPDZĪVI AR DZĪVESBIEDRU

Bāze: vismaz gadu dzīvo vai pēdējo 5 gadu laikā ir dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē (n=848)

ATTĒLS 47. KURŠ IZTEICA PRIEKŠLIKUMU UZSĀKT KOPDZĪVI VIENĀ MĀJOKLĪ

Bāze: vismaz gadu dzīvo vai pēdējo 5 gadu laikā ir dzīvojuši neregistrētā kopdzīvē (n=848)

Piedāvājumu uzsākt kopdzīvi (līdzīgi kā tiek sagaidīts bīdinājuma gadījumā) biežāk izteicis vīrietis (sk.47.attēlu). Turklāt nav konstatējama sakarība, ka dzīvoklis, kur uzsāka kopdzīvi, biežāk piederētu vīrietim vai viņa radniekiem un draugiem – šai ziņā atšķirību gandrīz nav. Līdz ar to var runāt par to, ka bīdinājuma funkcijas savdabīgi transformējas tradīcijā, ka vīrietis ir tas, kas parasti izsaka piedāvājumu dzīvot kopā.

Kopdzīves uzsākšanas iemesli uzrāda nelielas sakarības ar respondentu kultūras kapitālu – iemīlēšanās biežāk ir iemesls respondentiem ar augstāku izglītību, bērna pieteikšanās, kā arī tas, ka kādam no partneriem bijušas problēmas ar dzīvesvietu – ar zemāku izglītību un laukiem kā dzīvesvietu.

4.3. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES CIKLS UN PROBLEMĀTIKA

KFA pētījuma dati un 3.nodaļā apkopoto statistikas datu analīze liecina, ka atšķirībā no jaunākajos politikas dokumentos izmantotā cilvēka dzīves cikla skatījuma, par pamatu ņemot laulību un tai sekojošu kopdzīvi un bērnu radīšanu⁵⁴, pētījumu dalībnieki savas ģimenes dzīves cikla posmus apraksta kā attiecību dinamikas rezultātu, kur attiecību stabilitāte un statuss mainās dažādos kopdzīves posmos. Kopumā neregistrētas kopdzīves forma būtiski neatšķiras no laulības, taču, pētot ģimenes dzīves ciklu, atklājas dažas atšķirības, kas gan neattiecas uz visiem pāriem un nav vispārināmas.

4.3.1. Attiecības kļūst „nopietnas”

Šis faktors visbiežāk tiek saistīts ar kopdzīves sākšanu, bērna ieņemšanu un mirkli, kad rodas savstarpēja uzticība. Vien atsevišķos gadījumos nopietnu attiecību sākums tiek saistīts ar dzimumattiecību uzsākšanu un kopīgu vienošanos, ka tagad attiecības ir nopietnas. Kopdzīve līdz ar to balstās izjūtā par savstarpēju paļaušanos un uzticēšanos un liecina, ka kopdzīve no norunas nosacījuma ir pārtapusi individuālu attiecību dinamikas nosacījumā. Vairāki pētījuma dalībnieki, kam bija bērni no iepriekšējām attiecībām norādīja, ka nopietnas attiecības sākās mirklī, kad bērni tiek uzticēti jaunajai simpātijai, neuztraucoties par bērnu drošību.

4.3.2. Kopdzīves uzsākšana

Kopdzīves uzsākšana visbiežāk nav atsevišķs un izsvērts lēmums, bet turpina iemīlēšanās, satikšanās un aplidošanas posmu:

Nu, man tagad tā grūti pateikt, jo viss aizgāja kaut kā virpulī. Nu, it kā draudzējās, draudzējās, un tad tā aizgāja viss, tā, nu nevar tā pateikt (KFA pētījums: sieviete, 35 gadi, 2 bērni, šķīrusi neregistrētu kopdzīvi)

Blakus faktori, kuri ietekmē kopdzīves veidošanos, ir mājokļa jautājums, kā arī bērna ieņemšana un kopīga audzināšana. Pirmais jautājums bija aktuālāks pāriem, kur viens vai abi partneri mainīja dzīvesvietu studiju

⁵⁴Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam, 5.lpp.

vai darba dēļ. Savukārt bērna ieņemšana, kas bija visu KFA pētījumā intervēto cilvēku pieredzes daļa, kā faktors ietekmējis pāru attiecības. Informanti atzina, ka kopdzīves uzsākšana tiek dziļāk pārdomāta atkārtotu attiecību gadījumos, kurās iesaistīti viena vai otra partnera bērni.

4.3.3. Bērnu radīšana un audzināšana

Skaidrāks pagrieziena punkts attiecībās, kas intervijās tiek minēts, ir bērna piedzimšana. KFA pētījums rāda, ka ir vērojama nozīmīga atšķirība, kā precētie un neprecētie pētījuma dalībnieki raksturo bērna ienākšanu attiecībās. Visbiežāk abos gadījumos tas tiek raksturots kā spontāns notikums, taču laulātie pāri to attiecina uz dabisku laulības iznākumu un visos gadījumos raksturo pozitīvi, parādot arī citos pētījumos konstatēto, ka laulības tiek saistītas ar bērna ienākšanu šajās ģimenēs. Saikne nestrādā otrādi – bērna ieņemšana lielākajā daļā apskatīto gadījumu nav novedusi pie laulībām. Kāzas pēc bērna ieņemšanas tika rīkotas tikai trijos gadījumos.

Neregistrētas kopdzīves gadījumā bērna ieņemšana bieži nāk kā kārtējais attiecību pavērsiens, ko līdzīgi kā pašu kopdzīves uzsākšanu neplāno. Neregistrētai kopdzīvei šī ir būtiska atšķirība no laulības, kas pati par sevi tiek uzskatīta par ģimenes sākumu punktu. Tieši bērna ienākšana neregistrētas kopdzīves attiecībās visbiežāk tiek dēvēta par ģimenes veidošanos un jaunas atbildības sākšanos abiem partneriem:

Elīzas piedzimšana, palikšana stāvoklī. Nu, jā, laikam. (Pēc pauzes) Nu, bet, kā lai pasaka „virzās uz priekšu”? Nu, nekas jau nevirzās, vienkārši ir kopā un dzīvo kopā. Man piedzimst bērns, nu, jā, tad viņš ir, tā kā tad sākas ģimene. (KFA pētījums: sieviete, 33 gadi, 1 bērns, šķirta kopdzīve)

Partneri neapšaubā savas saistības attiecībā pret bērnu un visos neregistrētas kopdzīves gadījumos, izņemot vienu, bērnam ir atzīta paternitāte.

KFA pētījuma interviju dati apstiprina arī lielāku nedrošību bērna ienākšanai neregistrētās attiecībās. Trijos gadījumos no 17 dzīvesbiedrs bērnu nav vēlējies un mēģinājis piespiest sievieti veikt abortu vai minējis, ka plānojis no bērna atteikties, nododot adopcijai.

Bija ilgi, cīnījies, lai netaisītu abortu, kamēr tas periods aiziet, ja. Pēc tam jau... Visādi mēģināja mani pierunāt, bet nekā – man vajadzēja un viss...(KFA pētījums: sieviete, 35 gadi, 2 bērni, šķirta kopdzīve un laulība)

Pārmaiņas krasāk piedzīvo vīrieši, aprakstot mācību pārtraukšanu, darba un dzīves stila maiņu. Sievietes maiņu piedzīvo pasīvāk, bērna aprūpi saskatot kā dabisku situācijas atrisinājumu.

4.3.4. Pāra pienākumu sadalījums ģimenē

Pētījuma dalībnieku stāstos par pienākumu sadali kopdzīves laikā visbiežāk – 25 gadījumos – iezīmējas izteikts tā saucamo tradicionālo lomu iedalījums, turklāt neatkarīgi no kopdzīves reģistrācijas statusa. Ar tradicionālajām dzimuma lomām šajā gadījumā saprastas situācijas, kur sievietes pārziņā ir bērna aprūpe un ar to saistītu dažādu lēmumu pieņemšana un mājsaimniecības darbi (veļas mazgāšana, ēst gatavošana, mājas uzkopšana utt.), bet vīra vai partnera uzdevums ir finansiāli rūpēties par ģimeni. Vīrieša iesaistīšanās bērna aprūpē un mājsaimniecības darbos notikusi reti, turklāt bieži tas bija īpašs notikums, izņēmums ierastajā ikdienas dzīvē. Savukārt sešos gadījumos izskan apgalvojums, ka tāda strikta pienākumu

sadalījuma neesot bijis, jo abas puses ir devušas vienlīdz lielu ieguldījumu. Trīs dalībnieki, divi no tiem vīrieši, norāda, ka tādas īpašas vienošanās vai atsevišķu konfliktu par mājas soli neesot bijis – viss esot noticis “dabiski”, abām pusēm darot visus darbus, kas nepieciešami ikdienā. Taču tajā pašā laikā viņu stāstos tik un tā iezīmējas tāds pienākumu sadalījums, kur sievietes vairāk nodarbojas ar bērnu aprūpi un mājas soli.

Intervijās nav atrodams tāds gadījums, kad sieviete būtu bijusi neapmierināta par šādu sadalījumu pirms bērna nākšanas pasaulē. Apmierinātība ar pienākumu dalījumu pausta līdz brīdim, kad sievietei ir jāatgriežas darbā pēc bērna kopšanas atvaļinājuma.

Ja godīgi, tad es īpaši daudz nedomāju, likās pilnīgi normāli. Es dzīvoju mājās, viņš strādā, nestrādā maz, pelnīja mums visiem naudu. Viss kārtībā. Es tiešām par to pat nedomāju, tā bija mana ikdiena. Un viss tā kā mainījās, kad es atsāku strādāt. (KFA pētījums: sieviete, 35 gadi, 2 bērni, šķirta laulība un kopdzīve)

Vairumā gadījumu neatkarīgi no kopdzīves formas bērns piedzimst jau pēc kopdzīves uzsākšanas, kurā līdz tam sievietes nav uzskatījušas par apgrūtināšu tādu ikdienu, kur tieši viņām visbiežāk ir jāgatavo, jātīra māja, jāiepērkas u.tml. Lielākā daļa pētījuma dalībnieku neuzskata, ka bērns būtiski mainījis viņu pienākumu sadali ikdienā, taču stāstos atklājas, ka šis fakts ir radījis negatīvas emocijas pāra attiecībās. Proti, tieši tas, ka pienākumu sadale īpaši nemainās pēc tam, kad piedzimst bērns un kad māte atsāk strādāt, rada ievērojamas problēmas pāra starpā, kas vairākās intervijās KFA pētījumā minēts arī kā attiecību šķiršanas cēlonis.

4.3.5. Pāra mantiskais ieguldījums kopdzīvē

Tradicionālais lomu dalījums ietekmē arī mantiskās attiecības abu statusu kopdzīvē. Attiecībā uz kopīgiem ieguldījumiem, piemēram, kopīgiem pirkumiem, nav vērojama viena izteikta tendence kopdzīves organizēšanā. Dīvos gadījumos sievietes norāda, ka abu partneru apspriešanās, lai nonāktu pie viena kopīga lēmuma par lielākiem pirkumiem, neesot bijusi. Lai gan partnera viedoklis tiek pavaicāts, to neuzskata par īpaši nozīmīgu galīgā lēmuma pieņemšanā. Arī nauda, kas tiek izmantota kāda konkrēta pirkuma iegādē, ne visos gadījumos tiek izmantota vienādā proporcijā. Lai gan kopumā nav novērojama kāda īpaša tendence, drīzāk iezīmējas aspekts, ka lēmumu par kādu lielāku pirkumu vai ieguldījumu visbiežāk veic viena persona no pāra ar krietni mazāku otra cilvēku iesaistīšanos.

4.3.6. Kopdzīves laikā uzņemtās kredītsaistības

Visbiežāk KFA dalībnieki nebija uzņēmušies kopīgas kredītsaistības. Tikai seši no neregistrētā kopdzīvē esošiem pāriem un četri no laulātajiem pāriem bija ņēmuši mājokļa kredītu. Pārējie bija iegādājušies sīkākus pirkumus – logus mājoklim, automašīnu, u.tml. Vienā gadījumā mājokļa kredīts tika ņemts uz viena no partneru mātes vārda, citā vecāki ir palīdzējuši ar pirmo iemaksu. Kredīta uzņemšanās un galvošana galvenokārt balstās pieņemumā par savstarpēju uzticēšanos un liek aizdomāties par regulējuma taisnīgumu galvenokārt tad, kad attiecības tiek šķirtas, bet kredītsaistības saglabājas.

Visbiežāk viens no partneriem uzņemas saistības, bet otrs darbojas kā galvotājs. Neapdomīga kredītu izsniegšana, nepārbaudot galvotāja ienākumus, nereti noved pie situācijas, kad pēc abu veidu kopdzīves izbeigšanas viens no partneriem, parasti sievietē, uzņemas nenokārtotās kredītsaistības.

Nezinu, nu, teiksim, viens piemērs, kad es aizdomājos, ka es labprāt būtu precēta, kad vīrs gribēja ņemt savu otro kredītu, un ar banku bija runāts, ka būšu galvotāja, bet īpašums būs uz vīra vārda, banka bija uztaisījusi mūs nejauši abus kā kredītņēmējus. Tas bija tas brīdis, kad es aizdomājos, ka tiešām es esmu tāda neaizsargāta, man ir kredīts, bet īpašums vīram, ja kaut kas ar viņu notiek, tad man nav nekādas legālas tiesības uz šo īpašumu. Kamēr abiem nekas nepieder, neko tas daudz nemaina. (KFA pētījums: sievietē, 35 gadi, 1 bērns, šķirta laulība)

Laulības pašas par sevi būtiski neaizsargā partnerus no kopdzīves laikā uzņemtajām kredītsaistībām. Divi no laulātajiem pāriem bija slēguši laulību līgumus, vienojoties par mantu pirms attiecību galīgas izjukšanas. Parasti vīrietim šajā situācijā ir bijusi sava uzņēmējdarbība un īpašumu apjoms ir bijis pietiekams, lai par to vienotos. Interviju materiāls rāda, ka kredītsaistību ņemšanas gadījumā pētījuma dalībnieki nav pilnībā apzinājušies savas rīcības sekas pēc kopdzīves iziršanas. Pat laulība nepasargā no ieguldījumu zaudēšanas vai kredītsaistībām. KFA pētījumā secināts, ka laulību noslēgšana, ja tā tiek veikta, visbiežāk skatīta kā kopdzīves apstiprinājums un nostiprināšana, kad izveidota kopīga mājvieta un sadzīve. Līdz ar to regulējums par kopmantas izveidi pēc laulībām vairs neatbilst faktiskās kopdzīves secībai.

4.3.7. Attiecību šķiršana

KFA pētījums rāda, ka pie abu tipu kopdzīves izjukšanas noved krīze galvenajā kopdzīves balstā – uzticēšanās attiecībās, kas regulējis kopdzīvi. Aptaujā visbiežāk nosauktie iemesli (vienam respondentam bija iespēja nosaukt ne vairāk kā piecus) gan saistās ar sadzīvi – alkohola lietošana, atkarības, sadzīves problēmas, tomēr pēc tam seko vesela virkne iemeslu, kuri norāda tieši uz kopdzīves balsta zudumu – maz kopīga, cilvēciskas intereses mazināšanās, neuzticēšanās, savstarpējās cieņas zudums (sk. 48.attēlu).

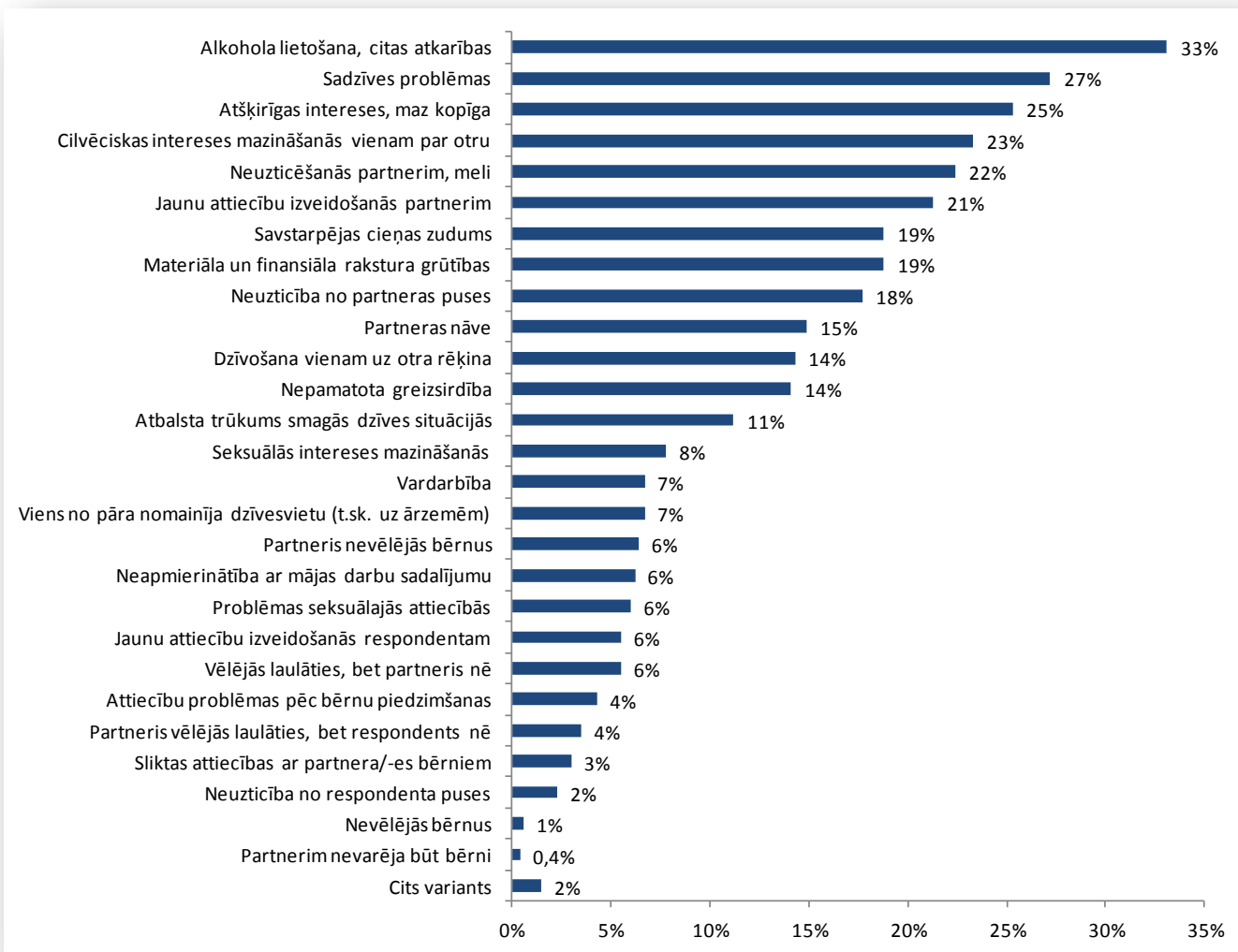
Ja laulātajiem, attiecības šķirot, ir pieejams ārējs attiecību regulācijas mehānisms, kas attiecas vismaz uz laulībā pavadīto kopdzīves laiku – laulības šķirot, tiek ņemts vērā laulāto kopmantas statuss, kas dod tiesisku pamatu vienoties par pāra mantiskajām attiecībām, tad neregistrētas kopdzīves partneriem tāda nav. Tas savukārt pāriem, kas dzīvo kopā, attiecības neregistrējot, rada grūtības vienoties par kopdzīves izbeigšanas nosacījumiem. 49.attēlā atspoguļots, cik bieži attiecību pārtraukšanas gadījumā nācies saskarties ar šādām problēmām. Minētie procentuālie rādītāji gan šķiet nelieli, tomēr jāņem vērā, ka:

1. tie reprezentē visus neregistrētas kopdzīves pārtraukšanas gadījumus (nevis, piemēram, tikai tos gadījumus, kad partneriem bijis kopīgi pirkti mājoklis, kopīgs kredīts u.tml.), tātad, pastāvot minētajam riskam (piemēram, kredītam), procentuālais rādītājs būs augstāks;
2. procenti norāda problēmsituāciju gadījumu īpatsvaru no pārtrauktajām attiecībām (nevis indivīdiem, kas tās pārtraukuši), t.i., cilvēkiem, pārtraucot attiecības vairākkārt, arī iespēja saskarties ar minētajām problēmām būs augstāka.

Par bērnu aizgādības jautājumiem, attiecības pārtraucot, bez grūtībām vienojas 17% no neregistrētā kopdzīvē dzīvojošajiem (sk. 49.attēlu), kas ir nedaudz vairāk nekā puse no tiem, kuriem attiecību pārtraukšanas brīdī bija kopīgi bērni ar partneri. Bāriņtiesu izmantojuši 5% (jeb aptuveni piektdaļa no tiem, kuriem bijuši kopīgi bērni), bet bāriņtiesa pati iejaukusies 2% gadījumu (kas ir mazāk par desmito daļu no

tiem, kuriem bijuši kopīgi bērni)⁵⁵. Tādējādi aptuveni piektdaļa no tiem, kuriem bijuši bērni un kas attiecības šķīruši, lai arī nespēja ļoti labi vienoties, tomēr iztika bez bāriņtiesas palīdzības.

ATTĒLS 48. KĀPĒC PĀRTRŪKA ATTIECĪBAS AR PARTNERI

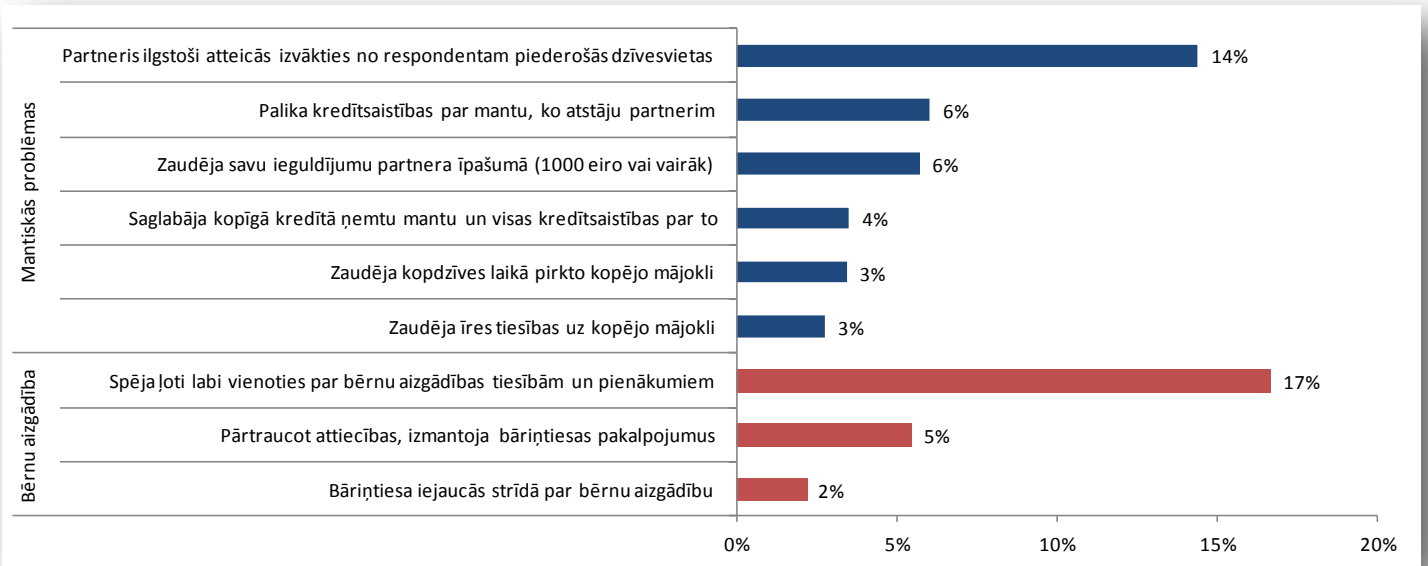
Bāze: agrāk dzīvoja neregistrētā kopdzīvē, attiecības beigušās (n=155)

KFA pētījums rāda, ka abu tipu kopdzīves izjukšanas gadījumā partnera radnieki var uzņemties rūpes par šķirto partneri un bērniem, ar rīcību parādot, ka paplašinātā ģimene, atšķirībā no valsts, nenosšķir abu veidu – reģistrētu vai neregistrētu kopdzīvi – kā radniecības attiecību pamatu. Nereti atbalsts nāk no šķirtā partnera tuviniekiem. Tas notiek tāpēc, ka, pāra attiecībām izirstot, saglabājas caur bērnu veidotās ciešās attiecības ar otra partnera radniekiem. Divos gadījumos tēvs uzturlīdzekļus nemaksāja, bet to brīvprātīgi darīja tēva radnieki, atbalstot lielākus pirkumus un iesaistoties bērna audzināšanā. Aptuveni trešdaļa pāru

⁵⁵ Kā procentu bāze šeit visur izmantoti tie, kas pārtraukuši neregistrētu kopdzīvi, galvenokārt tāpēc, ka dati par tiem, uz ko konkrētā problēma attiecas, ir ļoti aptuveni. Piemēram, tādu respondentu, kas kā pēdējās pārtraukuši attiecības, kurās ir kopīgi bērni, bija tikai 34. Tas precīzus aprēķinus par problēmu izplatību veikt neļauj.

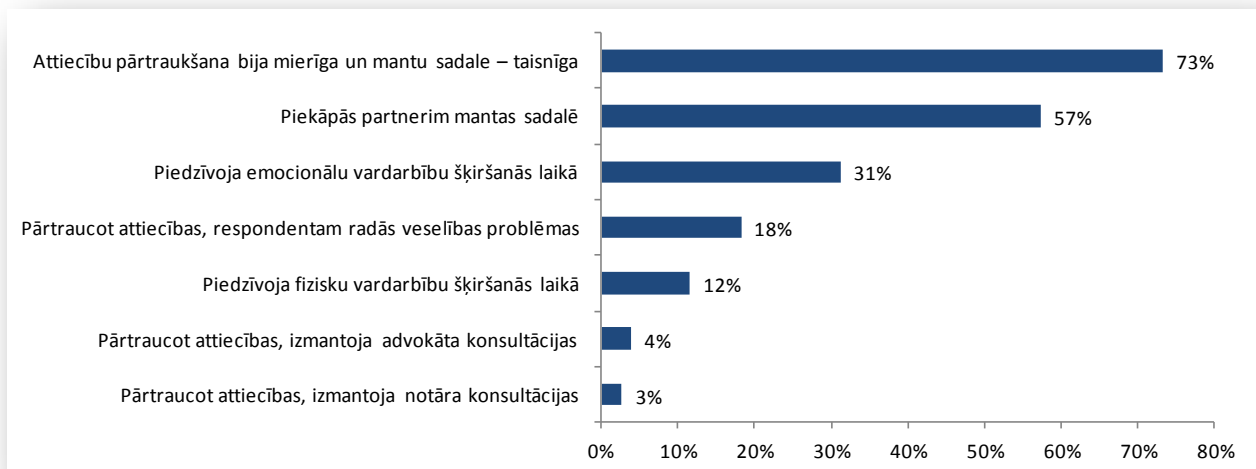
atklāj, ka kādā kopdzīves brīdī viņus ir atbalstījuši vecāki, parasti viena no partneru mammām, gan sagādājot sadzīves lietas, gan piedaloties bērna aprūpē. Līdz ar to arī galvenais atbalsts abu kopdzīves tipu iziršanas gadījumos nāk no tuvinieku puses.

ATTĒLS 49. MANTISKĀS PROBLĒMAS UN BĒRNU AIZGĀDĪBA, PĀRTRAUCOT ATTIECĪBAS

Bāze: agrāk dzīvoja neregistrētā kopdzīvē, attiecības šķīruši (*t.i., attiecības beigušās, bet ne partnera nāves dēļ*) (n=133)

ATTĒLS 50. ATTIECĪBU PĀRTRAUKŠANAS RAKSTUROJUMS

Bāze: agrāk dzīvoja neregistrētā kopdzīvē, attiecības šķīruši (*t.i., attiecības beigušās, bet ne partnera nāves dēļ*) (n=133)

Kopumā absolūtais vairums no tiem, kas pārtraukuši neregistrētu kopdzīvi, šo procesu raksturo kā mierīgu, bet mantu sadali kā taisnīgu (sk. 50.attēlu) – tā uzskata 83% vīriešu un 64% sieviešu. Tai pašā laikā 58% respondentu norāda, ka piekāpušies partnerim mantas sadalē – vēl vairāk – tie, kas izvēlējušies vienlaikus abas atbildes (gan to, ka attiecību pārtraukšana bijusi mierīga, bet mantu sadale – taisnīga, gan to, ka piekāpušies partnerim mantas sadalē), ir 46% no visiem attiecības pārtraukušajiem. Daudz biežāk šī

abu atbilžu kombinācija konstatējama vīriešiem – 63% no tiem, kas attiecības pārtraukuši, kamēr sievietēm tikai 26%. Visticamāk, ka respondenti savu piekāpšanos arī uztver kā taisnīgu rīcību.

Ja vīrieši daudz biežāk norāda gan, ka attiecību pārtraukšana bijusi mierīga, bet mantu sadale – taisnīga, kā arī viņi piekāpušies mantas sadalē, tad sievietes daudz biežāk min, ka piedzīvojušas fizisku vardarbību (to norāda gandrīz tikai un vienīgi sievietes), emocionālu vardarbību, kā arī viņām radušās veselības problēmas. Tomēr juristu – advokātu vai notāru – palīdzību attiecību pārtraukšanas gaitā izmantojuši ļoti nedaudzi.

4.4. KOPDZĪVES FUNKCIJAS

Kā jau konstatēts iepriekšējos pētījumos⁵⁶, arī šajā apstiprinās, ka pāra attiecību nopietnību nosaka to iekšējās kvalitātes, attiecību reģistrāciju skatot kā izvēles iespēju, bet ne attiecības definējošu faktoru. Neregistrētās kopdzīves funkcijas būtiski neatšķiras no laulības funkcijām. Pētījumā vairāki pāri runā par savstarpēju uzticēšanos un spēju savstarpēji izrunāties, paļauties vienam uz otru un sagaidīt atbalstu. Raksturojot savas attiecības, neregistrētā kopdzīve pētījuma dalībnieku izpratnē atbilst visām Civillikuma izpratnē laulībai piedēvētajām kvalitātēm:

1. **Drošība** visās dzīves situācijās (piemēram, P4 runā par paļaušanos uz partneri slimības gadījumā);

2. **Savstarpēja cieņa** pāra starpā:

S: Es neteikšu, ka tā ir mīlestība tagad, vienkārši.

Mazmeita: pierašana?

S: Nē – cieņa. Cieņa gandrīz vairāk nozīmē kā mīlestība, tā varētu teikt. Cieņa, cieņa, tas ir.. vairāk kā mīlestība, var teikt. Ne?P6

3. **Spēja izrunāties, uzticēties un saņemt atbalstu:**

I. Īstenībā atbalstu no otra cilvēka, ja. Tad, kad es atbraucu mājās, ka man ir, ar ko parunāties, kam izstāstīt savu sasāpējušos problēmu, ja. Man liekas, tas ir viens no tā svarīgākā laikam. Nu, veidot ģimeni, bērnu.

D. Tas pats. Bērns. Jau sagaidīts, viss. Tagad jau ir, priekš kā tad turpināt visu (smejas).P8

4. **Savstarpējas abpusējas saistības.** Daļa pāru kopā rīkojas ar kopmantu, finansiāli atbalsta viens otru, audzina kopīgus bērnus.

5. **Vienotības izjūta**, ko pāris saprot kā dažādas savstarpējās saiknes, kas ļauj abiem kopā un katram atsevišķi augt pāra attiecībās:

J: Ko Jūs sagaidāt no kopdzīves?

⁵⁶Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf

Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011. Papardes Zieds, 2011. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa <http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivā-veselība-Pārskats-par-situāciju-2003-2011#scribd>

V: mazbērnus...

S: ...nu, man gribās papildināt vienam otru, lai mēs kā cilvēki – veselumi, veidotu savu veselumu, gribas, lai abi kopā attīstītos un ietu uz priekšu. Gribas, lai mēs kopā soļotu uz priekšu, lai laikam vienmēr būtu kāda daļiņa no tā stāvokļa, kas bija 8 gadus atpakaļ...P5

S: Tas kaut kā pats par sevi nāk. Nu, tas ir tā, ka tu pamodies un gribi „prosta”, lai tas cilvēks būtu Tev blakus, nu, nevari, tā ir kaut kur. Tā ir kā atkarība laikam, bet tā ir.. Tu jūti, ka tas cilvēks ir Tavs.. Tā ir...Citreiz negribi kādu tuvu sev laist, bet citreiz tā, kā kafija no rīta vai bulciņa brokastīs...Nu tā.P4

Interviju materiāls liecina, ka citas kopdzīvē īstenotās ģimenes funkcijas – bērnu radīšana un audzināšana, mantiskās attiecības ir pakārtotas pāra attiecību kvalitātei.

Vairākos gadījumos spriedze attiecībās, audzinot kopīgu bērnu, minēta arī kā iemesls attiecību izjukšanai, īpaši gadījumos, kad bērns bija dzimis jaunākiem cilvēkiem, līdz ar to laulība un pāra attiecību risināšana tiek drīzāk skatīta kā divi neatkarīgi un paralēli procesi.

4.5. IEKŠĒJIE (PĀRA) DROŠĪBAS MEHĀNISMI KOPDZĪVĒ UN LAULĪBĀ, TO ATŠĶIRĪBAS

Attiecību kvalitātei spēlējot galveno lomu kopdzīvē, pētījuma dalībnieki cita veida garantijas, tai skaitā tiesisko mantisko aizsardzību, pāra attiecībās uzlūko ar aizdomām un skata kā nevajadzīgas vai pat loģiski pretrunīgas savstarpējas uzticēšanās attiecībām. Vairāki pāri pat norādīja, ka oficiāla laulāšanās norāda uz savstarpējas uzticēšanās trūkumu attiecībās, ja reiz ir nepieciešama ārēju mehānismu iesaiste pāra iekšējas drošības uzturēšanai.

V: Man liekas, ka tā ir mākslīga problēma – kaut kāda, sadomāta.

S: Jo īstenībā tiešām reģistrēts, neregistrēts, galvenais, lai viss tāpat kārtībā būtu. Lai cilvēki var saprasties. Tā ka tā.P3

S: Manā skatījumā, ja mēs tā sāksim domāt, tad tās attiecības būs apdraudētas, jo, ja cilvēki dzīvo kopā, it kā viņi ir kā viens vesels, nevajadzētu par to runāt, es tā domāju, ka nav arī pareizi, ka kaut kādus laulību līgumus, kas tur būs, kad šķirsies, jo cilvēki jau ieprogrammē, tā ka par to nav pat jādomā, ir jādzīvo.P4

Tāpēc arī atsevišķa partnerattiecību institūta⁵⁷ izveidi lielākajā daļā pētījuma dalībnieku skata kā nevajadzīgu. Vienlaikus jāmin, ka pāris vēlas, lai apkārtējie respektētu viņu attiecību un kopdzīves faktu, piemēram, runājot par taisnīgu attieksmi, ar to saprotot faktiskās kopdzīves valstisku atzīšanu, lai arī pāris šīs attiecības nav reģistrējis ne kā partnerattiecības, ne laulību.

Ģimenes drošība intervijās visbiežāk tiek saprasta kā paša **pāra attiecību stabilitāte**, nevis mantiska nodrošināšanās. Šajā kontekstā laulība netiek skatīta kā garants attiecību stabilitātei. Aptaujas dati

⁵⁷Ar institūtu tiek saprasts partnerattiecību regulējuma kopums.

(sk.28.attēlu) rāda, ka 56% vīriešu un 70% sieviešu pilnībā un drīzāk piekrīt, ka laulība nodrošina stabilitāti ģimenē.

No padziļināti intervētajiem 12 pāriem seši atzīmē, ka laulība nesniedz nekādu drošību attiecībās un parasti kā ilustrāciju min zināmu laulātu pāru attiecību nestabilitāti un konfliktus šķiršanās gadījumā.

S: Nu, man ir viens moments, zinu vienu gadījumu, kad arī laulībā, bija laulība, tas ietekmēja to, ka to, kas bija viņai nodeva mantojumā, kad bija laulībā, un viņš viņu atstāja 3.grūtniecības mēnesī un vēl attiesāja pusi dzīvokļa. Kaut arī tas bija dzīvoklis, ko viņai nodeva viņas miesīgā vecmāmiņa. Tas viss sakrita, un tas bija briesmīgi. Tāpēc te man liekas, ka laulībai tam ir jābūt vienādības zīmei ar uzticību. Viennozīmīgi tāpēc man liekas, ka slēgt visādas vienošanās par īpašumu, kā to sauc...

V: Laulību līgums...

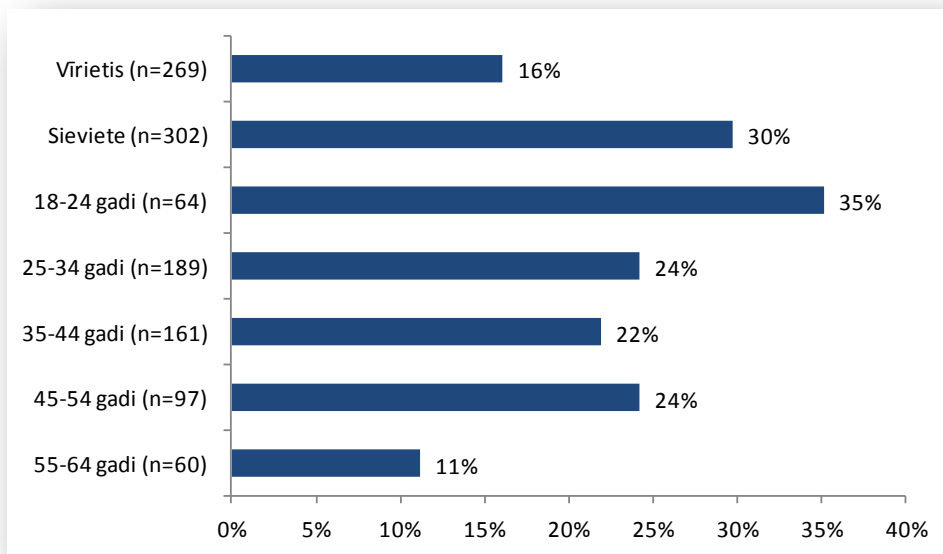
S... laulību līgums – man tas ir sāpīgi patiešām, bet dzīve rāda, ka ir visādi šausmīgi gadījumi, pat briesmīgi, kad vajag apdrošināties patiešām...P5

Otrs drošības faktors, ko pāri intervijās piemin netieši, ir pāra kopīgie nepilngadīgie bērni – lai arī kopmantas statusa pārim neregistrētā kopdzīvē nav, bērni varēs mantot abu vecāku īpašuma daļu un saņemt uzturlīdzekļus no otra vecāka:

S: Kādas vēl aizstāvības civiltiesā... nu, kaut ko jau regulē, ja ir bērns un alimenti, tas jau arī ir regulējums...

V: ...tas ir regulējums, bet starp... nu, caur bāriņtiesu, ja. P5

ATTĒLS 51. KOPDZĪVES LAIKĀ IZJUTUŠI NEDROŠĪBU, DOMĀJOT PAR SAVU TURPMĀKO DZĪVI

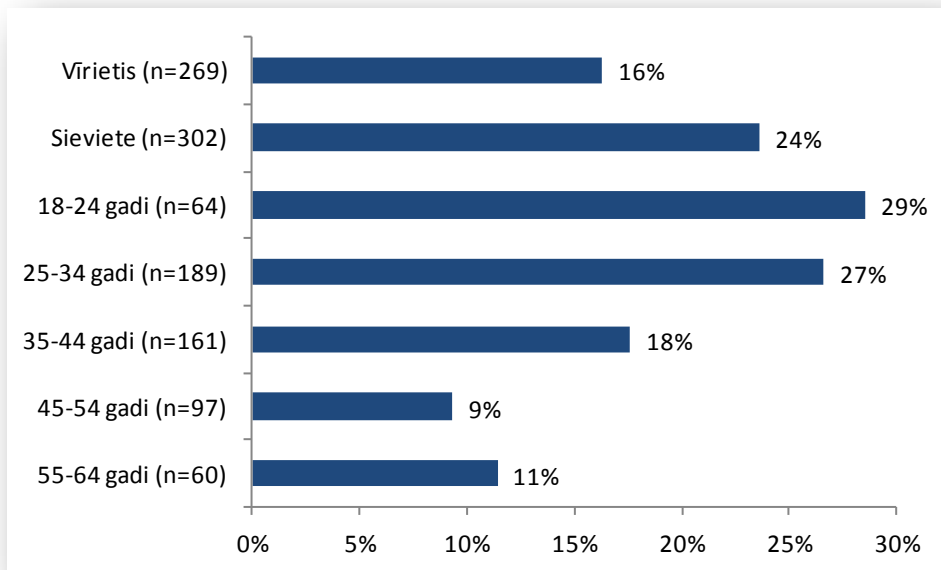

Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē

Tomēr aptaujas dati ļauj secināt, ka daļa neregistrētā kopdzīvē dzīvojošo partneru savas attiecības uztver kā nedrošas – tā 24% norādījuši, ka izjutuši nedrošību, domājot par savu turpmāko dzīvi. Daudz biežāk to min sievietes un gados jaunie respondenti (sk. 51.attēlu), un, ja gados jaunajiem nedrošība var būt saistīta vēl ar daudziem citiem apstākļiem, tad dzimumu atšķirību gadījumā ir skaidra tendence, ka sievietes

biežāk nekā vīrieši neregistrētas kopdzīves attiecībās, lai arī tās pieņem, jūtas tajās mazāk komfortabli. Nereti šī nedrošība pieņem konkrētāku formu – liek būt uzmanīgākiem (nākamo) bērnu plānošanā (sk. 52.attēlu).

ATTĒLS 52. KOPDZĪVES LAIKĀ IZJUTUŠI NEDROŠĪBU, PLĀNOJOT (NĀKAMOS) BĒRNUS ĢIMENĒ

Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē

Dati rāda, ka drošības sajūtas paaugstināšana šai grupai var būt instruments dzimstības kāpināšanai tajā. Arī iepriekš veiktais pētījums TFA apliecina, ka laulībā dzīvojošie pāri ir drošāki par savu nākotni, līdz ar to arī drošāki, plānojot pēcnācējus.

KOPSAVILKUMS

Kopumā dziļāka neregistrētas kopdzīves analīze neļauj tajā saskatīt būtiskas atšķirības no laulībā balstītas kopdzīves funkcijām. Abu kopdzīves formu salīdzināšana ir sarežģīta, jo laulība var kļūt par nākamo kopdzīves posmu, un neregistrēta kopdzīve biežāk raksturīga jaunības posmā vai arī vēlākā dzīves posmā, kad laulība jau ir bijusi un izjukusi, kas neļauj korekti salīdzināt vidējo bērnu skaitu, kopdzīves ilgumu u.c. abus kopdzīves formas raksturojošus parametrus. Nav korekti laulību un neregistrētu kopdzīvi skatīt kā alternatīvas, jo, neregistrētai kopdzīvei pāraugot laulībā, pāra attiecībās var nemainīties nekas, izņemot formālo statusu⁵⁸. Neregistrēta kopdzīve nav vienots fenomens ar tam raksturīgām iezīmēm, un arī pāru pašu intervijās teiktais liecina, ka tā nav pašmērķīga kopdzīves organizācijas forma. Drīzāk kopdzīves reģistrāciju ietekmē daudzu faktoru kombinācija – gan pāra attiecību kvalitāte, gan pāra attiecības ar līdzcilvēkiem, gan attieksme pret valsti un birokratizāciju un finansiālie apsvērumi.

⁵⁸Tas sasaucas arī ar Furstenberga (2007) un Frimmela et al (2012) secināto, ka pāra attiecību kvalitāte, noslēdzot t.s. „marginālās” vai politikas veicinātās laulības, nosaka laulību kvalitāti.

5. VALSTS ATBALSTA IETEKME UZ KOPDZĪVES ORGANIZĀCIJU

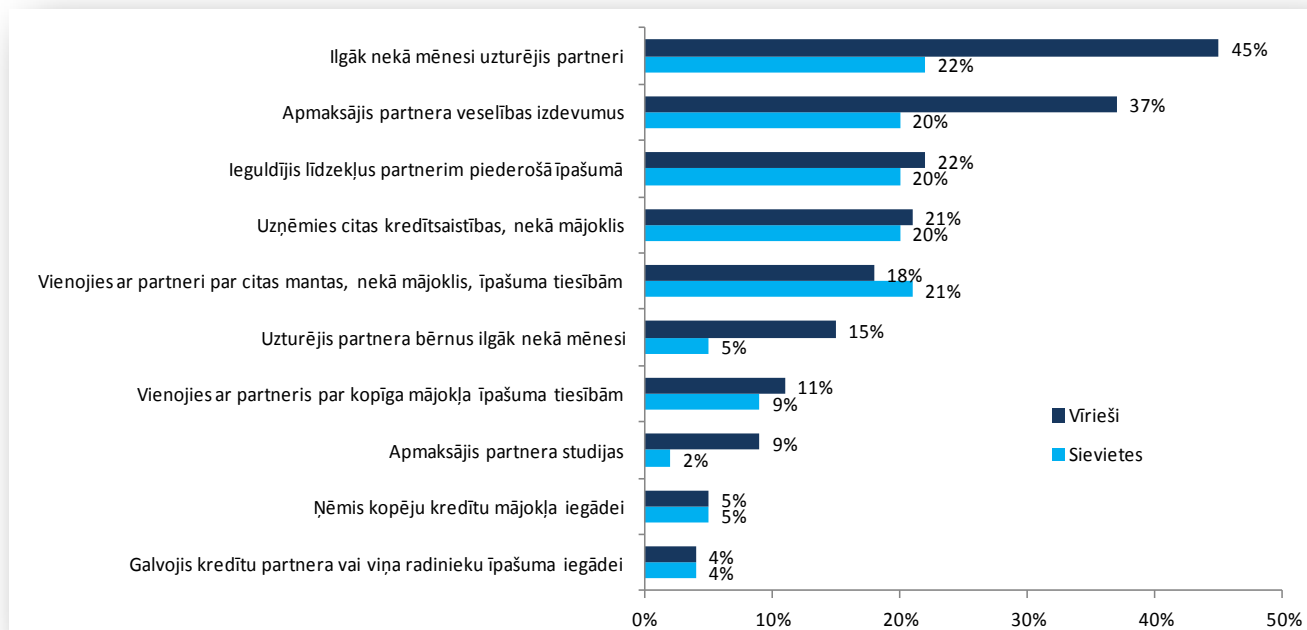
5.1. ATBALSTS LAULĀTAJIEM UN NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES PARTNERIEM

Nereģistrētā kopdzīvē dzīvojošu pāru attiecību cikls un funkcijas būtiski neatšķiras no laulības funkcijām – neregistrētas kopdzīves partneri rūpējas viens par otru un bērniem, tai skaitā finansiāli, taču nav tiesīgi saņemt nodokļu atvieglojumus, pabalstus vai slimības kopšanas atvaļinājumu, ja kopšana nepieciešama partnerim vai tā bērnam.

Tikai viens no intervētajiem TFA pētījuma dalībniekiem ir minējis tādu iespēju kā nodokļu atvieglojumi dzīvesbiedram, kas, dzīvojot kopā, nepienākas, lai arī dzīvesbiedri, piemēram, faktiski ir atbalstījuši otra studijas augstskolā un maksājuši par otra studijām. Divās pāru intervijās, kas veikta šī pētījuma ietvaros, kā zaudētā iespēja minēta arī veselības apdrošināšana, kuru var izmantot vīrs, bet ne neregistrētas kopdzīves partneris, lai arī veselības izdevumi minēti kā kopēja pāra izdevumu kategorija kopdzīves laikā.

Dati rāda, ka neregistrētas kopdzīves laikā partneri uzņemas savstarpējas finansiālas rūpes – tā 45% vīriešu norāda, ka ilgāk nekā mēnesi uzturējuši partneri, 37% apmaksājuši viņas veselības izdevumus, 15% ilgāk nekā mēnesi uzturējuši viņas bērnus, bet 9% apmaksājuši partneres studijas (sk. 53.attēlu). Sievietēm šīs izdevumu kategorijas sastopamas ievērojami retāk.

ATTĒLS 53. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES LAIKĀ RESPONDENTS IR:

Bāze: vismaz gadu dzīvo neregistrētā kopdzīvē vai pēdējo 5 gadu laikā ir dzīvojuši (n=848)

Interesanti, ka KFA pētījuma dalībnieki ar šķirtu laulību pieredzi nesaskatīja un neizmantoja virkni atvieglojumu un tiesību, kas viņiem bija pieejami kā laulātajiem, visbiežāk atzīstot, ka valsts nekādi laulību neatbalsta, kas var saskanēt ar ekspertu teikto un liecināt par zināšanu trūkumu par valsts sniegtajiem pakalpojumiem un atvieglojumiem laulātajiem.

5.2. NEREĢISTRĒTAS KOPDZĪVES RADĪTIE RISKI

Lielākā daļa no pētījumā iesaistītajiem pāriem tiešā veidā neattiecināja neregistrētas kopdzīves riskus uz sevi, tomēr šī un KFA pētījuma dati pierāda, ka daļa no riskiem kļūst aktuāli, attiecības šķirot vai vienam no partneriem nomirstot.

5.2.1. Kopmantas statusa trūkums neregistrētas kopdzīves laikā uzkrātai mantai.

Šo problēmu visstingrāk uzsvēra RCS „Marta” speciāliste, pie kuras vēršas sievietes, šķirot neregistrētu kopdzīvi.

Pāris dzīvojis kopā vairākus gadus, ir bijis kopdzīves laikā iegādāts kāds īpašums, varbūt nemaksājot 50/50 par visu, bet, nu, piemēram, viens faktiskās kopdzīves partneris maksā par to dzīvokli, viens visu, otrs varbūt iegulda citās mājsaimniecības lietās vai audzinot bērnus vai ko. Pēc likuma šobrīd sanāk tā, ka tas viss pieder tam vīrietim.. Tas ir tas tam, kas maksājis par dzīvokli, par visu. Nav tas tā, kā laulībā pieņemts, ka kopīgais ieguldījums. Ja doktrīnā, tiesu praksē tiek pieņemts, ka viens no laulātajiem audzina bērnus, tas ir pielīdzināms ieguldījumam, tad faktiskajā kopdzīvē to nevar atzīt uz likuma pamata. Tad, mūsaprāt, tas ir netaisnīgs tiesību regulējums. S5

Man pašai bijuši tādi gadījumi, kad atnāk sieviete un saka: laulība nebija, nekas nebija, viņš mani izlika uz ielas. Bet pēc Civillikuma var. Un tas ir tas trakākais, kā to pateikt. Otrs variants – es viņai varu ieteikt mēģināt, ieteikt tiesāties. Bet ir jau tiesu prakse, kur Senāts, Civillietu departaments ir pateicis, ka nē, tas ir politisks lēmums, tiesai nav tiesību iejaukties šajā lēmumā, tāpēc nevar atzīt faktisko kopdzīvi un pielīdzināt laulībai. Beigu beigās ir viņas izvēle, vai grib iesaistīties vairāk tiesvedībā un sākt jaunu dzīvi. Laulības šķiršana ir cieši saistīta ar privāto dzīvi un tāpēc [ir divas izvēles]: ja grib tā kā ātrāk dzīvot tālāk, [izņemties tiesvedībā], vai iesaistīties tiesvedībā. Tāpēc ir gadījumi, kur [kliente] atnāk un nav tas taisnīgais pamats [izlikšanai], kuru noregulēt, [tomēr šie gadījumi] bieži pēc klientes iniciatīvas tiek palaisti un [izņemts] netiesāties un necināties. Lai arī rezultāts nav taisnīgs. S5

Šo trūkumu atzīst arī citi speciālisti, tiesa, norādot, ka cilvēki nav bijuši kavēti laulāto statusu iegūt. Piemēram, tiesu speciāliste norāda, ka viņas praksē laulāto un neregistrēto vecāku strīdi par bērna saskarsmes un aizgādības tiesībām ir aptuveni vienādā proporcijā, bet neregistrētie pāri savas mantiskās attiecības caur tiesu nerisina.

Raugoties uz pāra intervijām, redzams, ka paši pāri *de facto* traktē savu mantu kā kopmantu un ar to attiecīgi rīkojas. Problēmas rodas situācijās, kad otrs partneris pēkšņi iet bojā vai zaudē rīcībspēju:

Jūs jau nezināt, vai viņam ir pieeja tam kontam, var tajā pašā bankomātā nezināt kartiņas numuru [PIN kodu], tad pat, ja atnāksiet uz banku, banka Jums neko nevarēs palīdzēt. Pat ar izziņu: „viņš guļ komā”, nu, juridisku jūs esat, kā lai to pasaka.... S3

Jāpiebilst, ka daļa speciālistu norāda, ka arī laulība nesniedz lielu aizsardzību, to šķirot. Partneriem tāpat ir jāsniedz pierādījumi par savu ieguldījumu kopmantā.

Abiem dzimumiem vienlīdz raksturīgi tādi finansiālie riski kā ieguldījums partnera īpašumā, kredītsaistību uzņemšanās un kredītu galvojumi (sk.53.attēlu). Aptuveni līdzvērtīgā īpatsvarā vīrieši un sievietes norāda, ka ir vienojušies ar partneri par mājokļa un citu mantu īpašuma tiesībām. Tomēr kopumā šī vienošanās ir

salīdzinoši reta parādība – attiecībā uz mājokli šādu vienošanos min 11% vīriešu un 9% sieviešu. Un, ja šajā gadījumā visai bieži ir situācijas, kad mājokļa īpašuma tiesības ir viennozīmīgi skaidras (t.sk. daudzos gadījumos tas nepieder nevienam no partneriem), tad citādi ir ar mazākas vērtības mantām. Tikai 21% sieviešu un 18% vīriešu sniedz pozitīvu atbildi par to, ka vienojušies ar partneri par mantas, kas nav mājoklis, īpašuma tiesībām.

Interviju materiāls rāda, ka pāri apzinās, ka mantisko attiecību kārtošana ikdienā rada potenciālus riskus, taču viņi tos neidentificē kā savus riskus. Vadoties no pētījuma dalībnieku stāstītā, vairākiem pāriem varētu rasties problēmas kopmantas statusa vai citas valstiski atzītas vienošanās trūkuma dēļ: P3 būvē un iekārto kopīgu māju un zemes īpašumu; P4 dzīvo partneres privatizētā dzīvoklī, vīrietis nopircis un nodrošina partnerei automašīnas izdevumus; P7 ir pārdevuši savus īpašumus un ceļ kopīgu māju; P8 restaurē māju, kurā kopīgi dzīvo.

J: Kas tad ir tas, kas to drošību?

V: Man ir māja un mašīna, sievai nav nekā. Kad šķiramies, paliek viss pa pusēm. A es neesmu precējies – tas ir mans, un čau. Tas ir tavs – čau. Viss! Pareizi?P6

Ikdienā mantisko attiecību kārtošana lielā mērā ir atkarīga no dzimtes lomu dalījuma – sievietes biežāk rūpējas par mājas kopšanu, bet vīrieši – tehniku. Nav izteikta abpusēja nodrošināšanās par īpašuma sadali. Kā teica viens no intervētajiem vīriešiem:

Es esmu arī, vairāk tā kā uz goda vārda.P7

5.2.2. Uzticēšanās kā risks

KFA pētījumā veiktajās intervijās par attiecību šķiršanu, kā arī augstākminētajā intervijā P6 uzticēšanās skatīta kā būtisks risks, kas vēlāk radījis daudzas problēmas.

Bet, teiksim, šķiroties būtu tomēr tiesības uz kaut ko, nu, jā, jo mums nebija viegli sadalīt lietas, kas mums abiem kopā dāvinātas. Lai gan no otras puses, piemēram, mums tur abiem bija uzdāvināta krāsniņa, mēs kopā pirkām putekļsūcēju. It kā teorētiski šis dīvāns arī, bet atkal tas ir strīdīgs jautājums, jo tā nauda dīvānam nāca no manas mammas, tā kā principā mana mamma mums viņu nopirka, bet, nu, kā tu uz to skaties. (KFA pētījums: sieviete, 27 gadi, šķīrusi kopdzīvi, 1 bērns)

Mantisko attiecību risināšana neregistrētu attiecību gadījumā biežāk ir balstīta attiecībās un cilvēku savstarpējā godaprātā, jo nav oficiāla veida, kā mantas dalīšanu organizēt. Vairākos gadījumos norādīts, ka, lai arī veidojas kopmanta, pastāv iekšējas vienošanās, kas pieder vienam, bet kas otram, tāpēc mantas dalīšana šķiet vieglāka. Citi mantas dalīšanu saista ar finansiālo ieguldījumu proporciju – šajā gadījumā tiek norādīts, ka vīrieši biežāk ir ieguldījuši lielākus līdzekļus, tomēr sievietes ikdienas ieguldījums, aprūpējot māju, netiek novērtēts mantas dalīšanā. Savukārt bērnu aizsardzības dienesta pārstāve, atzina, ka mantas dalīšana bieži notiek, vadoties finansiālajos ieguldījumus, dažos gadījumos traucējot sievietēm iegūt aizbildniecību pār bērniem, jo viņas nespēj nodrošināt tiem pienācīgus dzīves apstākļus, salīdzinot ar vīrieti, kurš līdz šim bijis ģimenes apgādnieks.

5.2.3. Aizsardzība pret trešo pušu interesēm

Četrās speciālistu intervijās aizsardzība pret trešo puses interesēm tika minēta kā neregistrētas kopdzīves problēma:

Kur vīrs nomirst, bet vīra vecāki apšaubā savu mazbērnu paternitāti, lai arī vīrs bērnus nav apšaubījis. Viņa uzdod retorisku jautājumu, kas notiktu gadījumā, ja viņi nebūtu precējušies. Tad tiesiski sievietei nebūtu iespēja risināt mantošanu caur bērniem, jo mantas dēļ vecvecāki ir ar mieru atteikties no saviem mazbērniem.S2

Speciālisti min gadījumus, kur trešās personas ir izmantojušas kopmantas statusa neesamību, lai panāktu savu labumu. Tā notāre atceras situāciju, kur:

...cienījamos gados pāris bija reģistrējis laulību, un ar to nemierā bija viņu abu atsevišķie bērni. Lai atgrieztu ģimenē mieru, viņi šķīra laulību...S8

Aizsardzība pret trešo pušu interesēm ir riska faktors, ko neviens no pāriem (tai skaitā KFA pētījumā intervētajiem) neattiecināja uz sevi, lai arī tas tika apzināts kā potenciāls risks no paziņu dzīves:

D. Jā, nu. Visādi esam. Man māšai bija. Viņai vīrs – nu, arī kopdzīvi dzīvoja, divi bērni. Dzīvesbiedrs nomira. Nu, viņa dzīvoja uz bērnu, bērnu mājā. Jo bija tiesa, mantinieki nāca virsū, radinieki, un knapi, knapi viņa paspēja. Bērni lai attiesā. Un bērniem viena trešā daļa mājas tika. Un viņa dzīvo tikai tāpēc, ka bija māte. Kā aizbildne. Tā viss bērniem piederēja. Vot, tur kaut kas... It kā varētu jau viņai arī būt – nu, tas tā, lai nebūtu tur tās visas tiesāšanās un viss. Uzreizes. Oficiāli. Ka nodzīvoja, ir bērni kopā, viss pāriet mantojumā. Jo tur bija kā – tā māju norakstīja māšas dzīvesbiedram, biedram, viņš nepaspēja sareģistrēt tos visus īpašumus, un uzreizes pieteicās visi pārējie radinieki. Nu, tā. Tā tik bērniem tika viena trešā daļa īpašuma. Pārējo visi pārējie radinieki sadalīja (smejas).P8

Viens pāris – P12 – atzina, ka dzīvesbiedres atrašanās kopēji apdzīvotā mājā pēc dzīvesbiedra nāves būtu atkarīga no viņa bērniem – mantiniekiem. Šis pāris arī atstāstīja gadījumu, kur dzīvesbiedres māte no mājas līdzīgā situācijā izlikusi savu patēvu, kurš ilgstoši piedalījies pašas un mazmeitas audzināšanā. Pētījuma laikā tika uzrunāts arī viens pāris, kas dzīvoja neregistrētās attiecībās, bet dzīvesbiedrs nomira un intervija līdz ar to nenotika, taču vīrieša bērni pieprasīja tēva dzīvesbiedrei atstāt mājokli, kurā viņa dzīvojusi kopā ar nu jau mirušo vīrieti un kuru viņš bija novēlējis savai dzīvesbiedrei testamentā. Tieši dzīvesbiedre vīrieti kopa, kamēr viņš ilgstoši slimoja ar vēzi.

KFA pētījumā identificēta situācija, kad neregistrētā kopdzīvē partneris ir gājis bojā, taču partneriem ir kopīgi bērni, kuri pārņem bojā gājušā vecāka mantiskās tiesības. Tad mantiskās attiecības tiek kārtotas caur bērnu, bet formalitātes aizņem ilgu laiku, apdraudot ģimenes un bērnu ekonomisko drošību.

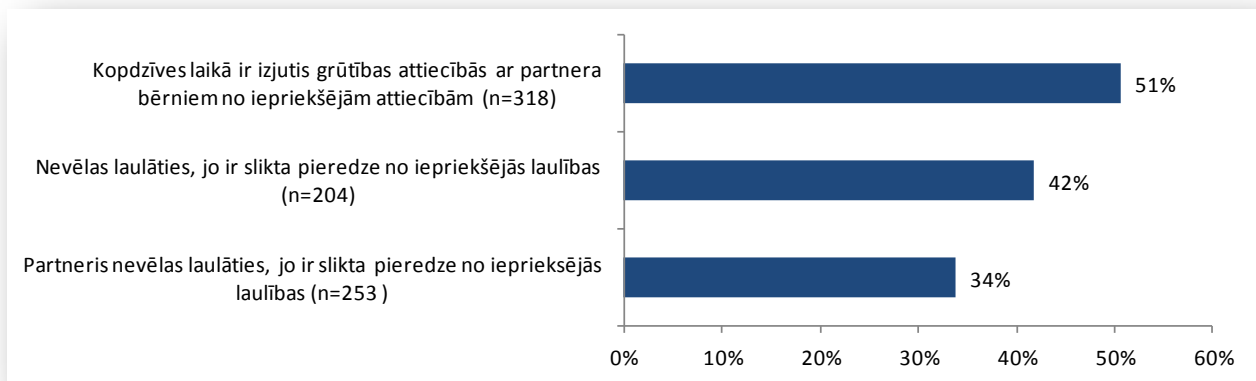
5.2.4. Faktiskā bērnu audzināšana bez atbilstoša statusa

Viens no intervētajiem vīriešiem, stāstot par iepriekšējo kopdzīvi, norādīja uz faktiskā bērnu audzinātāja beztiesību attiecībā pret bērniem. Dzīvesbiedre nav ļāvusi pieņemt nekādus lēmumus attiecībā par bērniem vai apmeklēt vecāku sapulces skolā.

V: Man atkal bija cits stāsts, es taču pirms tam nodzīvoju citā ģimenē, ja, un kurā man savu bērnu nebūtu. Kurā es, teiksim, palīdzēju izaugt tiem bērniem. Nu. Un es to iespēju neizmantoju, kļūt viņiem par tēvu, ja, jo es pats savus gribēju. Nu, es nonācu pie tā secinājuma, ka es gribu savus. Viņa man arī delikāti norādīja, ka es neesmu nekas, dažreiz. Teiksim, bija tāda situācijas – viss ir skaisti, super, ja, laime pilnīga – bet tiklīdz tu sāc kaut ko vēlēties, nu, tam bērnam, tā kā, palīdzēt vai norādīt, ja, uzreiz ir tā "tu man nekas neesi!". Nu, saprotiet, tā kā, nu, atnāk ciemos tētis... P9

Vairāki vīrieši minēja savu pieredzi, kur attiecības ar iepriekšējās partneres bērniem bija joprojām labas, bērniem izaugot. Tomēr dažos gadījumos sievietes attiecības ar bērniem no iepriekšējām attiecībām intervijās vērtēja kā sarežģītas.

ATTĒLS 54. IEPRIEKŠĒJĀS LAULĪBAS UN BĒRNI NO IEPRIEKŠĒJĀM ATTIECĪBĀM KĀ RISKA FAKTORI:

Bāze: šobrīd dzīvo neregistrētā kopdzīvē un apgalvojums ir attiecināms (respektīvi, partnerim ir bērni no iepriekšējām attiecībām, respondentam vai partnerim ir bijusi iepriekšējā laulība)

Arī aptaujas dati norāda, ka attiecības ar bērniem no iepriekšējām attiecībām skatītas kā riska faktors, kas var radīt nestabilitāti jaunajās attiecībās (sk.54.attēlu) – 51% no tiem, kuru partnerim šādi bērni bija, norādījuši uz problēmām. Arī negatīva iepriekšējo laulību pieredze ir visai izplatīta – uz to kā traucējošu faktoru jaunām laulībām norāda 42% no tiem, kas iepriekš bijuši precējušies, attiecībā uz sevi un 34%, no tiem kuru partneris iepriekš bijis precējies, attiecībā uz partneri (t.i., šajos gadījumos partneris minēto negatīvo pieredzi acīmredzot atklājis otram, motivējot, kāpēc nevēlas jaunas laulības).

5.2.5. Adopcija

Divi no intervētajiem jaunajiem pāriem atzina, ka būtu gatavi adoptēt bērnu, bet apzinājās, ka tāpēc vajadzēs slēgt laulību. Viens pāris norādīja, ka šādā gadījumā ir ar mieru apsvērt laulības slēgšanu. Citā pāri dzīvesbiedrs vēl pirms kopdzīves attiecību uzsākšanas bija vēlējis adoptēt bērnu, bet, kā pats stāsta, noraidīts kā potenciāls pedofils, ja vēlējis adoptēt, dzīvojot viens, tāpēc arī uzlūko laulības kā valsts izdarītu spiedienu uz viņa izvēlēm.

Tikai viena speciāliste minēja faktiskā(nevis bioloģiskā) bērna tēva problēmas:

Faktiskās kopdzīves partneris, ja nav adoptējis un nevar arī adoptēt, ja nav noslēgta laulība. Tur principā nav nekādas tiesības lemt par šo bērnu, lai arī faktiski tēvs šim bērnam vai māte. Un

audzina to bērnu kā savējo. Nav nekādas tiesības, sākot [no tā], skolā kādos pulciņos ies. Bija gadījums, kur ārzemēs bija – sieviete salauza kāju, nokļuva slimnīcā. Bija viņas faktiskās kopdzīves partneris, un nebija tiesības vest bērnus uz Latviju. Pēc likuma viņš it kā svešs cilvēks, lai arī audzina to bērnu kā savējo. S5

Šo problēmu intervijās minēja arī pāri, norādot, ka gan apkārtējie, gan nereti arī paši bērni mēdz norādīt faktisko audzinātāju kā vecāku. Līdzīgi piemēru intervijā min arī Labklājības ministrijas pārstāve, tiesa, neskatot to kā problēmu:

Attiecībā uz adoptiju, tie zvani ir bijuši: ja mēs dzīvojam kopā, vai varam kopā adoptēt? Nē, Civillikums to neparedz. Ja vēlaties kopā adoptēt, tur ir jābūt laulībai, un lielākajā daļā gadījumu cilvēki nav to uztvēruši kā kaut kādu piespiedu mehānismu. Var neslēgt laulību. Var adoptēt viens. Te ir izvēle. Otrs, protams, vienalga tiks izvērtēts. Un ir bijuši gadījumi, kur cilvēki vienalga nenoslēdz laulību un adoptē tikai viens cilvēks. Bet tad ir jautājums, vai ģimeni veidojam, vai tikai puse veido ģimeni. S4

5.2.6. Paternitātes noteikšana nav automātiska

Šis bija otrs populārākais speciālistu intervijās minētais riska faktors. Paši pāri, apzinoties, ka viņu mantiskās attiecības netiek regulētas, paļaujas uz attiecību regulēšanu caur bērniem, un paternitātes noteikšana laulībā un ārpus laulības dzimušiem bērniem neatšķiras. Nevienam no intervētajiem pāriem ar paternitātes noteikšanu nebija radušās problēmas.

Tiesa, speciālisti norāda un problēmām neregistrētas kopdzīves gadījumā, ja tēvs nevēlas šo paternitāti atzīt. Šī ir problēma gan sociālajiem darbiniekiem, gan bāriņtiesu speciālistiem, gan mātēm, īpaši gadījumos, ja tēvs ir atstājis valsti, bērnu neatzīstot.

Speciālisti arī norāda, ka atsevišķos gadījumos problēmas rodas paternitāti nosakot, mātei ejot bojā dzemdībās, ja kopdzīve nav reģistrēta. Tāpat problemātiski ir gadījumi, kad mātes vīrs nav bioloģiskais bērna tēvs.

5.2.7. Partnera veselības un rīcībspējas problēmas un lēmumi par partnera veselību

Vairāki pāri bija saskārušies ar dzīvesbiedra nonākšanu slimnīcā, taču nevienam tas nebija radījis problēmas:

V: Šeit jau dzīvošana tāda daudz maz cilvēcīga, ja dzīvo kādā Vašingtonā vai citur, tad jau... tikai juridiskas personas eksistē, te, Rēzeknē, ja kaut kas notiek, tad jau dabīgi ielaidīs, esi radnieks vai neesi radnieks, tas jau vienalga...

S: Nezinu, varbūt kaut kas mainās, bet pagaidām jā.. P3

P10 dzīvesbiedre norāda, ka slimnīcā viņai sniegta visa informācija par dzīvesbiedru, bet P9 dzīvesbiedre, kuras partneris tika nogādāts slimnīcā ar risku dzīvībai, tāpat uz slimnīcu brauca kopā ar dzīvesbiedra māti. Tomēr šo risku informanti saskata kā jautājumu, kuru ir nepieciešams risināt. Rūpes vienam par otru tiek skatītas kā būtiskas attiecību stabilitātei, tāpēc pielaides ierobežojumi vai informācijas nesniegšana tiek uztverta kā būtisks apdraudējums, ko var radīt neregistrēta kopdzīve.

Speciālistu pieredze rāda, ka konflikti rodas situācijās, kad ārstniecības iestādes strikti ievēro likumu vai neregistrētam partnerim un citiem radniekiem ir atšķirīgas vēlmes un intereses.

S: Viss notiek tādā veidā. Mēs... ja pēkšņi atklājas, ka ir tieši civillaulība, tad tur daļu no juridiskiem jautājumiem sieva [partnerē] lemt nevar, jo viņa nav pirmās pakāpes radniece, tāpēc ka viņa ir civilsieve, nevis tāda sieva.

J: Kas tie ir par jautājumiem?

S: Nu kaut kādi jautājumi, kas saistīti ar cilvēka veselību, ja viņš, piemēram, komā guļ, kad viņš nevar atbildēt pats par sevi, tad daļu jautājumu risina radnieki, viņi dod piekrišanu vai nepiekrišanu, kad tur ir papīra jautājumi plus–mīnus. Bet, ja šie jautājumi netiek precizēti, tad tā civilsieve, kaut kā tā... P3

5.2.8. Sociālā riska jeb disfunkcionālas ģimenes:

Kā īpašu grupu sociālā riska ģimenes intervijās piemin abi sociālā darba speciālisti. Te problēmu rada nevis pats attiecību statuss, bet dažāda veida ar ģimenes funkcionēšanu saistītas problēmas:

1. bieža partneru maiņa un grūtības noteikt paternitāti;
2. iepriekš noslēgtas laulības, kas faktiski izbeigtas, bet rada tiesiskas sekas abiem partneriem. Piemēram, vīrs automātiski kļūst par tēvu savas sievas un viņas faktiskās kopdzīves partneru bērniem. Vai arī sievietei iepriekš noslēgta laulība traucē kārtot sociālās palīdzības lietas. Sievietēm ir arī grūtības finansiāli nokārtot laulība šķiršanu, jo trūkst resursu;
3. fiktīvu laulību noslēgšana ar trešās valsts pilsoņiem. Riska ģimenēs sievietēm ir augstāka iespēja nokļūt šādā situācijā un sociālā darba pieredze liecina, ka šādu gadījumu skaits pieaug, radot problēmas gan ģimenei, gan darbam ar ģimeni;
4. nestabilitāte bērniem un sociālā riska atražošana.

Šīs ģimenes atšķiras no funkcionālām un stabilām ģimenēm, kuras vienkārši attiecības nevēlas noformēt. Speciālisti uzskata, ka laulība ļautu disfunkcionālās ģimenes pasargāt un piedāvātu mērķi, uz kuru tiekties.

5.3. RISKĀ NOVĒRŠANAS MEHĀNISMI

Kā galveno līdzekli lielākā daļa speciālistu min laulības noslēgšanu, kas nosegtu visus riskus. Tomēr gan speciālistu, gan pāru intervijās minēti arī citi instrumenti:

5.3.1. Faktiskās kopdzīves atzīšana.

Šis priekšlikums intervijās netiek izteikts tieši, bet vairākums pāru, kā minēts augstāk, to sagaida kā pašu par sevi saprotamu valsts attieksmi. Daļa pāru norāda, ka kritēriji var būt gan kopdzīves ilgums, gan fotogrāfijas, gan kopīgie bērni un apkārtējo liecības. Tiesa, vairāki pāri izsaka arī skeptisku attieksmi, norādot ļaunprātīgu šāda statusa izmantošanu:

S: Jo varbūt arī, nu, kā visām situācijām, varbūt pēc tam arī cilvēki, kas ļaunprātīgi grib to izmantot, teiksim, "mēs tur bijām piecas dienas kopā", ja, tur bagāts cilvēks, es tagad no viņa tur izspiedīšu kaut ko, ja, par to. Nu, tā ka, jā, es domāju – vajag kritērijus. Nu, jebkurā situācijā,

vienmēr jau vajag kaut kādus, arī tur, es nezinu, projekta iesniegumus arī pēc kaut kā vērtē, ja, vai vēl kaut ko. Ka vienmēr jau ir kaut kas, pēc kā tad tu zināsi, ka vispār ir tā kopdzīve. P9

Divi jaunāka gadagājuma pāri uzsvēra solidaritāti ar viendzimuma pāriem, vēloties tādu regulējumu savām attiecībām, kas iekļautu un atzītu visus faktiskos pārus.

5.3.2. Kopmantas statusa regulējums.

Speciālisti norāda, ka jau patlaban pastāv paralēls mantisko attiecību regulējums laulībai. Tas ietver gan kopmantas reģistrēšanu, gan testamenta rakstīšanu.

Tas ir ļoti daudz, nu, manā praksē, jāsaka, ja pie manis nāk un padomu lūdz tiešām šiem cilvēkiem, iesaku šiem cilvēkiem mantiskās lietas kārtot atbilstoši tam, nu, savam ieguldījumam. Ja viņi pērk īpašumu – divi draugi, es saku jūs esat divi draugi un draugi te ir, te nav, jo juridisku seku draudzībai nav – tad pērkat daļās... nu, un man ir prieks, kad cilvēki arī ieklausās tajā, ko es saku, izvērtē šo savu konkrēto situāciju un tiešām, pērkot nekustamo īpašumu, nopērk daļās. Vai nu tās daļas atbilst tā brīža naudas ieguldījumam vai tomēr ņem vērā arī to pienesumu viņu kopdzīvē, ko otrs ir devis, nu, tad izlīdzina, tad uz pusēm pērk, paši sakārto savas lietas, ja... Un attiecīgi, tad, ja, nedod Dievs, tā draudzība izplēn, tad vismaz katram pieder puse no īpašuma. Jo pie mums jau nenāk tā vienkārši par dzīvi parunāt, ja, pie mums nāk lietas kārtot, tad tas uz ko vienmēr atduramies ir.. tā ir tā manta, ja. P8

Neviens no intervētajiem pāriem tādus līdzekļus nebija izmantojis. Uz uzticēšanās attiecībām paļaujoties, pāri neizmanto papildus nodrošināšanās līdzekļus. Uz to norāda arī RCS „Marta” pārstāve, balstoties pieredzē ar savām klientēm.

Atsevišķi izņēmuma gadījumi, kad ticis noformēts. Pārsvārā ir tā, ka faktisko kopdzīvi uztver un pielīdzina laulībai un izturas pret mantiskajām un personiskajām attiecībām, kā it kā laulība būtu noslēgta. Bet problēma, ka pārtraucot, mantiskās attiecības netiek sadalītas kā laulībā, lai saimniecība ir bijusi kopīga. S5

Līdzīgi kā pāri intervijās, arī RCS “Marta” juriste min situācijas, kad cilvēki apzināti izmanto savstarpējo uzticēšanos:

J: Vai cilvēki kā nodrošinās kopdzīves laikā?

A: Nu, tā nē. Pamatā zina, kamēr neregistrētā kopdzīve, tad [...] nepienākas laulāto kopīgā manta. Tāpēc čekus neviens nevāc. Paralēli ir tā uzticība, ka nešķirsimies. Cerība, ka nav šis nodrošinājums savlaicīgs. S5

Attiecībā uz laulāto attiecību šķiršanu, tiesas pārstāve norādīja, ka laulību līgums kļūst arvien biežāks papildus aizsardzības mehānisms laulībai.

5.3.3. Nodrošināšanās pret trešajām personām iespējama ar testamenta palīdzību

Praktiski pāri izmanto savu kopējo bērnu mantošanas tiesības, lai pretendētu uz kopdzīves laikā iegūto vai miruša partnera mantu, un testamenta rakstīšanas iespējas izmantošanu neviens pāris neatzina. Jau iztirzātie citu pētījumu materiāli rāda, ka testaments nesniedz līdzvērtīgu aizsardzību pret trešo personu prasījumiem, salīdzinot ar laulāto kopmantu un mantojuma tiesībām.

5.3.4. Informēšana un izglītošana

Informēšana par riskiem un ieguvumiem, ko sniedz katrs attiecību statuss, tiek minēta kā vieglākā atbilde, pāriem gan uzreiz atzīstot, ka tas viņus pašus nesaista. Tomēr vienlaikus pāri norāda, ka valstij būtu jāizglīto citi pāri, kas nav pārāk informēti, sniedzot informāciju cilvēkiem saprotamā valodā.

J: Vai valstij ir jāizglīto cilvēki par šiem jautājumiem.

S: Nu, ko nozīmē, valsts pie manis uz mājām nenāks un neizglītos...

J: Nu, bet valsts taču izsūta bukletus par...

S: Es arī šos bukletus nelasu. Es pat tagad nevaru pateikt, informē vai nē. P5

Pāri ir skeptiski noskaņoti pret moralizējošu informācijas kampaņu, redzot to kā valsts iejaukšanos viņu privātajā dzīvē:

V: Piemēram, vai vislabākais zobu ārsta kabinetā, tu nevari pretoties (smejas). Viņš tad tev var lasīt. Ar vienu roku urbj, ar otru lasa.

S: Nu, jā, bet mēs esam, nu, tādi nedaudz pasisti, patiešām neinteresējamie par tie labumiem. Nu, tikai par konkrētām tēmām, piemēram, tā pati adopcija. P11

Vienā gadījumā tika norādīts uz **izglītošanas pilnveidi skolās**:

V: Tas ir sociālās zinības. Kur vismaz kad es skatījos, biju jautājis S mazākajai, pavisam mazākajai māšai, ko tur māca, tad viņa stāsta, ka tur māca, kāda Latvijai garākā upe un tādas lietas, kas, man liekas, nav sociālās zinības vispār. Un, un varbūt tur jau bērniem jau no sākuma var izstāstīt – cilvēki precas, cilvēki neprecas, nu, labi, tas ir utopiski.. Āā. P2

Jau esoša laba prakse ir **pāra informēšana, reģistrējot bērnu dzimtsarakstu nodaļā**. Viens pāris ieteica informāciju izvietot ginekologa kabinetos. Cits pāris minēja, ka tas jādara elektroniskajos medijos ziņu sadaļā, piemēram, Delfi.lv.

5.3.5. Atvieglājumu piešķiršana.

Viens no neprecētajiem pāriem minēja, ka būtu vēlējies saņemt nodokļu atvieglojumus par to, ka uztur nestrādājošu dzīvesbiedri. Pārējos gadījumos pāri minēja valsts atbalsta palielināšanu par bērna audzināšanu. Tikai vienā gadījumā intervijā tika ironiski pieminēta atvieglājuma piešķiršana vienīgi laulātiem:

S: Es nezinu, vai valstij vajadzētu spiest cilvēkus precēties (smejas).

V: Nē, man liekas, ka tas tā kā no trīs bērniem nekustamā nodokļa atlaide...

S: Nu, bet aicināt padomāt par šo.

V: CSDD atlaide. Vienkārši...

S: Kaut kādu motivējošo programmu veidot, jā.

V: Un vēl pieliek klāt precī, tie kas precējušies, no sērijas, un dinkš...

S: Nē, bet tad varbūt būs atkal, ka diskriminē.

V: Jā, jā, jā.

S: Tas arī tā. P9

P12, kas ir vecāka gadagājuma pāris ar sešiem pilngadīgiem bērniem no iepriekšējās kopdzīves, min vairākus piemērus, kur valsts noteikti nodokļu atvieglojumi veicina (Īrija) vai kavē (Lielbritānija) attiecību reģistrēšanu, vienlaikus norādot, ka tas neietekmē attiecību kvalitāti.

Ieteiktās atbalsta formas valsts jau paredz attiecībā uz laulātiem pāriem un viņu bērniem, taču pētījuma dalībnieki norāda, ka tās būtu jāattiecina ne tikai uz kopdzīves partneriem, bet arī faktiskajiem vecākiem:

V: Es strādāju kādā lielā uzņēmumā –[esmu] saskāries, un it kā civilizēti to varētu [risināt]. Nu, nomirst audžumāte. Cilvēkam nomirst audžumāte, un it kā normāli būtu, viņam tā audžumāte tur trīsdesmit gadus audzinājusi, ja. Viņa nav māte, likuma caurums. Un it kā tu saki, es piekrītu, un tanī pašā otrā dienā prokurors [iesniegs protestu], un jau likuma pārkāpums.

S. Tev nav papīra, ko pievienot.

V. Nav, ko pievienot, papīra, un likuma pārkāpums ģipa – tas, kurš parakstīs, maksās no savas kabatas, nav likumīga tāda izmaksa. Kaut gan – ar ko atšķiras audžumāte no mātes, kura trīsdesmit gadus ir audzinājusi?

*S. Tas, ka viņa nav aizgājusi un iesniegusi to papīru par adopciju.*P12

5.3.6. Partnerattiecību institūta ieviešana

Trīs no pāriem atbalsta **partnerattiecību institūta ieviešanu**, skatot to kā posmu pirms laulībām:

V: Viena dzimuma, jā, teiksim, pārstāvji dzīvo. Tas it kā mani mazāk uztrauc, it kā tā egoistiski domānot... Jā. Nu, īstenībā jau tie pāri ir daudz, kas līdzīgi kā mēs neesam precēti, ja. Iespējams, ka vajadzētu, nu, arī juridiski viņus aizsargāt. Otrs – var jau, protams, nostādīt fakta priekšā, datumu uzlikt uz – apmēram pēdējais termiņš – vai nezinu tur. Savādāk nekādas mums garantijas nedod valsts. Un atbalstu. To var mainīt, protams, arī kampaņveidīgi, bet tas, man liekas, ka...

S: Nē, nu man liekas, ka tas, nu, partnerattiecību likums ir ļoti labs, kā saka, risinājums, vismaz pagaidu. Nu, teiksim, mums ir iespēja arī apprecēties. Mēs esam to tā ievilkusi, vai ne. Bet, nu, jā, tas, protams arī ir – palīdz. Tas jau neizslēdz nākamo soli. Kā saka, to varbūt ir vieglāk izdarīt un ātrāk.

V: Nē, nu, tas tā kā sakārtotu jau esošo situāciju valstī. P9

Divi no pāriem skata šo institūtu kā vienotu regulējumu homoseksuāliem un heteroseksuāliem pāriem, bet viens pāris – tikai paredzētu heteroseksuāliem pāriem, norādot, ka tad jebkurš varēs pieteiktos un ļaunprātīgi to izmantot. Savukārt divos gadījumos krievalodīgi vīrieši pauda izteikti negatīvu attieksmi pret partnerattiecību regulējumu tieši homoseksuālu pāru iesaistes dēļ.

5.3.7. Veselības aprūpes lēmumi

Lai arī likums neparedz neregistrētas kopdzīves partneriem šādas tiesības, reāli veselības aprūpes iestādē attiecībā uz kopdzīves partneriem likumu neievēro vienlīdz cieši. Ja likums tiek ievērots, viens no risinājumiem ir tiešo radnieku kontaktēšana, ko faktiski veic kopdzīves partneris:

Ir bijis, kad viens no faktiskās kopdzīves partneriem nonācis slimnīcā, un tad bija jāpieņem lēmums par viņa veselību, par tālāko rīcību. Tad vajadzēja ātri uz laukiem, dabūja šī partnera māti, lai viņa parakstās par procedūras veikšanu. Labi, ka vēl varēja aizbraukt, un māte uzreiz parakstīja. Bet kā būtu, ja, teiksim, nebūtu? Ja nebūtu iespējas aizbraukt? Vai radnieks nolemj – ja tas nomirst, man būs mantojums, es nē [neparakstīšu]. Kurš tad viņai tuvāks? Būtu jābūt tiesībām

pieņemt būtisku lēmumu. Vai kur interešu konflikts, kur neizprot šo situāciju. Tomēr faktiskās kopdzīves partneris var būt tuvākā persona, neskatoties, vai ir noslēgta laulība. Pēc likuma sanāk, ka kāds attāls radnieks var tikt uzskatīts par tuvāko personu. Tā, manuprāt, nav taisnīga situācija.
S5

Kā norāda speciāliste, tad veselības aprūpes iestādes, kad vien tas iespējams, pacienta lietā ieraksta vēlamu kontaktpersonu, šādi fiksējot pacienta gribu.

5.3.8. Kontaktpersonu nozīmēšana

Kontaktpersonu nozīmēšanu atsevišķam dzīves situācijām min divi pāri, kā arī speciālists S4, norādot, ka to varētu deklarēt tāpat kā dzīvesvietu. Savukārt viens pāris norāda, ka riska profesijām otru partneri jānorāda apdrošināšanas gadījumā (kas atrisinātu t.s. Zolitūdes gadījuma problēmas). Līdzīgu ieteikumu sniedz arī viena speciāliste.

5.3.9. Sociālais darbs ar riska ģimenēm.

Šai mērķgrupai laulības speciālistu skatījumā ir pat skaidrāks un pieņemamāks risinājums, nekā citas alternatīvas. Uz šo mērķgrupu tieši neattiecas arī mantiskā noregulējuma intereses, jo partneri tāpat dzīvo uz nabadzības sliekšņa. Citās jomās – bērna tiesībās un sociālajā palīdzībā – pāra attiecību tiesiskais statuss nespēlē būtisku lomu, lai arī tas atvieglo sociālo darbu ar ģimeni.

KOPSAVILKUMS

Kopumā salīdzinoši zemā risku un potenciālo zaudējumu apzināšanās, kas raksturīga ne tikai šajā, bet arī citos pētījumos iesaistītajiem laulātajiem un nelaulātajiem pāriem, ir cieši saistīta ar uzticēšanās un savstarpējas mīlestības kā attiecību pamata neapšaubīšanu. Riski iestājas, kad attiecību pamats, kas sagādājis drošību, vai pašas attiecības ir zuduši.

Šķiršanās ir augstākais krīzes punkts pāra attiecībās, kad izjūk ne tikai iekšējie drošības mehānismi, bet arī zūd atbalsts, radot emocionālus un pat veselības traucējumus visām iesaistītajām personām. Intervijās bērnu tiesību aizsardzības speciālists un bāriņtiesas pārstāvis norāda, ka emocionālai vardarbībai attiecībās var tikt pakļauti visi šķiršanās attiecībās iesaistītie, neatkarīgi no dzimuma. Ekspertu intervijās tiek norādīts, ka vecāki savas attiecības šķiroties bieži risina caur bērniem, radot tiem arī ilgstošas veselības problēmas, kam vēlāk ir nepieciešama ilgstoša ārstēšana. Tāpēc nepieciešams piedāvāt citas risināšanas iespējas.

6. VALSTS ATBALSTA POLITIKA

6.1. PĀRSKATS PAR TIESISKO REGULĒJUMU

Patlaban Latvijas tiesību akti paredz noteiktas tiesības personām, kuras saista faktiskā kopdzīve, tikai tādā apjomā, kādā to uzliek Latvijai saistošie starptautiskie līgumi. Tomēr kopš 2015.gada 21.oktobra Latvijas tiesību akti nenodrošina visu starptautisko tiesību prasību izpildi, un līdz ar to Latvijas tiesiskais regulējums attiecībā uz partnerattiecību tiesisko aizsardzību pilnībā neatbilst starptautisko tiesību prasībām.

6.1.1. Starptautiskās saistības attiecībā uz pienākumu tiesiski regulēt *de facto* partnerattiecības un to izpilde

Vairāki Latvijai saistošie starptautiskie līgumi uzliek par pienākumu nodrošināt faktiskā kopdzīvē dzīvojošu partneru tiesības dažādos aspektos. Attiecīgi pildot šīs saistības, Latvijas normatīvie akti paredz šādas faktiskā kopdzīvē dzīvojošu personu tiesības.

Tā no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izriet valsts pienākums aizsargāt personu privāto dzīvi (8.pants). Attiecīgi Kriminālprocesa likuma⁵⁹ 12.pants nosaka personas tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas ne tikai par šīs personas saderinātā, laulātā, vecāku, vecvecāku, bērnu, mazbērnu, brāļu un māsu privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, bet arī „*tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība*” (Kriminālprocesa izpratnē – tuvinieku). Tāpat Kriminālprocesa likuma 110.pants un Krimināllikuma⁶⁰ 303.pants nostiprina no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. un 8.panta izrietošās tiesības neliecināt pret savu ģimenes locekli – tuvinieku.

Lai Latvija pilnībā sagatavotos Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievieti un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas Konvencijas) parakstīšanai un ratificēšanai⁶¹, Civilprocesa likumā⁶² tika ietvertas normas, kuras regulē pagaidu aizsardzību pret vardarbību⁶³. Civilprocesa likuma 250.⁴⁴pants nosaka, ka personas, kuras var iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību ir ne tikai radniecības vai svainības attiecības, bet arī personas, „*kas dzīvo vai dzīvojušas vienā mājsaimniecībā; personas, kurām ir vai ir gaidāms kopīgs bērns, neatkarīgi no tā, vai šīs personas kādreiz bijušas laulībā vai kādreiz dzīvojušas kopā; personas, starp kurām pastāv vai ir pastāvējušas tuvas personiskās vai intīmas attiecības*”.

⁵⁹Latvijas Vēstnesis Nr.74, 11.05.2005.

⁶⁰Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.

⁶¹Saeimas likumprojekta Nr.616/Lp11 anotācija(skatīta 26.06.2015.), pieejama

<http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/7B8AEA1CC9C8588EC2257B35002E8BCE?OpenDocument#b>

⁶²Latvijas Vēstnesis Nr.326/330, 03.11.1998.

⁶³Grozījumi Latvijas Vēstnesis Nr.41, 26.02.2014.

Tāpat Latvija, ieviešot ES Direktīvu 2004/38/EK par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā,⁶⁴ ar Ministru kabineta Noteikumiem Nr.675⁶⁵ ir noteikusi, ka par Eiropas Savienības ģimenes locekli ir atzīstams arī neregistrētais partneris, ar kuru Eiropas Savienības pilsonim ir vismaz divus gadus ilgušas attiecības (4.2.punkts) vai arī neregistrētās attiecībās ir dzimis kopīgs bērns (37.5.punkts).

No minētā izriet, ka jau pašlaik Latvijas normatīvie akti satur tiesību normas, kuras atzīst un definē neregistrēto kopdzīvi un piešķir šādā kopdzīvē dzīvojošām personām atsevišķas tiesības.

2015.gada 10.oktobrī Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieņēma spriedumu lietā „Oliari un citi pret Itāliju”.⁶⁶ Ar šo spriedumu Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka turpmāk Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8.pants ir interpretējami tādejādi, ka jēdziena “ģimenes dzīves aizsardzība” ietvaros tas uzliek par pienākumu valstīm nodrošināt tiesisko regulējumu, kurš tiesiski atzītu un regulētu attiecības starp viendzimuma personām, tai par laikā valstīm nav pienākuma saskaņā ar Konvencijas 12.pantu nodrošināt viendzimuma pāriem tiesības laulāties. No minētā izriet, ka pašlaik Latvijas tiesiskais regulējums neatbilst starptautisko tiesību prasībām pilnībā, jo tas nenodrošina viendzimuma pāru attiecību tiesisku atzīšanu un dzīvesbiedru savstarpējo attiecību tiesisko regulēšanu. Šis spriedums, lai arī formāli attiecas uz viendzimuma pāru attiecību tiesisko regulēšanu, pēc būtības ir attiecināms arī uz pretēja dzimuma pāru partnerattiecību tiesisko regulējumu, jo pēc būtības ar šo spriedumu tiek atzīts, ka valstij ir jānodrošina *de facto* ģimenes (partnerattiecību) tiesiskā aizsardzība gan attiecībā ar valsti un citām privātpersonām, gan arī savstarpēji starp partneriem. Eiropas Cilvēktiesību tiesa šajā spriedumā kārtējo reizi uzsver, ka valstij, lai tā nodrošinātu tiesības uz ģimenes dzīves aizsardzību saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8.pantu, jāņem vērā sociālā realitāte. Ja ir acīmredzama nesaskaņa starp realitāti un tiesībām, tad tas ir būtisks faktors, izsverot, vai valsts ir izpildījusi no Konvencijas 8.panta izrietošos pienākumus⁶⁷. No minētā izriet, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa prasa arī funkcionālu (*de facto*) ģimenes dzīves atzīšanu un aizsardzību, ne tikai formālo (*de jure*).

Tādējādi pašlaik Latvijai saistošie starptautiskie līgumi, konkrēti Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, uzliek par pienākumu nodrošināt partnerattiecību, kas pastāv ārpus laulības, tiesisko atzīšanu un aizsardzību.

⁶⁴Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK Dokumenti attiecas uz EEZ, *Īpašais izdevums latviešu valodā: Nodaļa 05 Sējums 005 Lpp. 46 - 61.*

⁶⁵Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijā Republikā, Latvijas Vēstnesis Nr.141, 07.09.2011.

⁶⁶Pieteikuma Nr.18766/11 un 36030/11.

⁶⁷Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Oliari un citi pret Itāliju (Pieteikuma Nr.18766/11 un 36030/11), 161.parágrāfs.

6.1.2. Latvijas nacionāla tiesiskā regulējuma problemātika

Latvijas nacionālais tiesiskais regulējums personu tiesības ģimenes dzīves kontekstā aizsargā tikai formāli definētu attiecību ietvarā. Ģimenes definīcija ir sniegta Civillikuma⁶⁸ 214.pantā, kas nosaka: „*Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā*”.

Tai pašā laikā Satversmes⁶⁹ 110.pants uzliek par pienākumu aizsargāt ne tikai laulību, bet arī ģimeni. Turklāt saskaņā ar Satversmes 89.pantu šāds pienākums nodrošināms saskaņā ar Latvijai saistošiem starptautiskajiem tiesību aktiem.

Tā Satversmes tiesa lietā Nr.2005–19–01 norādīja, ka Satversmes 110.pantā ir “*lakoniski noteiktas konstitucionālās vērtības, ko iespēju robežās valstij jāaizsargā, taču nav paredzēti konkrēti pasākumi, kas valstij jāveic. Šos pasākumu valsts ir tiesīga brīvi izvēlēties, taču tiem jābūt tādiem, kas atbilstu Satversmei. Interpretējot Satversmes 110.pantā noteiktās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse*”⁷⁰.

Gan starptautiskie, gan citu valstu tiesiskie regulējumi pamatā personu tiesības ģimenes dzīves kontekstā aizsargā funkcionāli definētu attiecību ietvarā, t.i., starptautiskajās tiesībās un citu Eiropas valstu nacionālajās tiesībās orientējas uz bioloģiskās un sociālās realitātes pārākuma atzīšanas pār formāli definētām attiecībām (likumisko pieņēmumu). Uz to ir norādījusi ne tikai Eiropas Cilvēktiesību tiesa, bet arī Satversmes tiesa⁷¹.

Arī Olga Beinaroviča savā promocijas darbā norāda: “*Autore vēš uzmanību, ka Latvijas Civillikuma 214.pantā noteikts, ka šaurākā nozīmē pie ģimenes pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā. Ņemot vērā ECT judikatūras atziņas, dzīves realitāti, kā arī sabiedrības pausto nostāju, šāda ģimenes definīcija ir uzskatāma par neprecīzu*”⁷².

Līdz ar to starptautiskajā praksē tiek atzīts, ka efektīva indivīdu tiesību aizsardzība ir iespējama tikai gadījumā, ja likums „atpazīst” faktisko, nevis formālo situāciju (likumisko pieņēmumu). Faktiskās partnerattiecības eksistē, bet tās neatzīst likums, kas rada virkni problēmu, uz ko norāda gan nacionālās, gan starptautiskās institūcijas, gan arī pētījumi.

Līdz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumam lietā „Oliari un citi pret Itāliju” Eiropas Cilvēktiesību tiesa virknē spriedumu bija lēmusi, ka, neskatoties uz to, ka nacionālās tiesības neatzīst partnerības esamību, valstīm ir pienākums šiem partneriem atsevišķas tiesības piešķirt, piemēram, tiesības neliecināt pret sev

⁶⁸Latvijas Vēstnesis Nr.41, 20.02.1937.

⁶⁹Latvijas Vēstnesis Nr.43, 31.03.1994.

⁷⁰ Skatīt arī „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs. 2014. 114.lpp.

⁷¹ Spriedums lietā Nr.2004–02–0106, 14.punkts, atsaucoties uz ECT 27.10.1994 spriedumu lietā Kroon un citi pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91), 40.punkts. Skatīt arī Autoru kolektīvs (zin.vad.prof.R.Balodis), LR Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības, Latvijas Vēstnesis, 2011, 573.lpp.

⁷² „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs. 2014. 118.lpp.

sociāli tuviem cilvēkiem⁷³ vai imigrācijas tiesību jomā⁷⁴, kas attiecīgi nostiprināts Latvijas normatīvajos aktos (skatīt 6.1.1.nodaļu). Tomēr pašlaik saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā „Oliari un citi pret Itāliju” valsts pienākumu apjoms attiecībā uz *de facto* attiecību tiesisko aizsardzību ir būtiski paplašināts.

Šāda situācijas attīstība, ņemot vērā ģimenes modeļu un attiecību maiņu sabiedrībā, bija paredzama un par to, ka pastāv nepieciešamība pilnveidot tiesisko regulējumu *de facto* partnerattiecību tiesiskajai atzīšanai un aizsardzībai, laicīgi signalizēja Latvijas institūcijas un Latvijā veiktie pētījumi.

Minētajai problemātikai ir veltīts jau iepriekš citētais Olgas Beinarovičas promocijas darbs, kurš apskata tikai un vienīgi neregistrēto partnerattiecību tiesisko attiecību problēmjautājumu izpēti, tādējādi pierādot to, ka problēmas apjoms ir tik nozīmīgs, ka ļauj veikt atsevišķu pētījumu promocijas nolūkā⁷⁵. Promocijas darba autore norāda: *“Kopdzīve ir visai izplatīta parādība arī Latvijā, taču ar to saistītā regulējuma attīstība patlaban nenodrošina kopdzīves partneru tiesību vispusīgu aizsardzību. Pagaidām likumdevējs ir izšķīries noregulēt kopdzīves partneru tiesisko statusu tikai atsevišķās tiesību normās, nepielīdzinot to laulības jēdzienam. Turklāt ir novērojama tendence paredzēt ar kopdzīvi saistīto regulējumu publiskajās tiesībās, nevis civiltiesībās, nosakot tiesības kopdzīves partneru statusa gadījumos, ja tas uzliek ierobežojumus. Izņēmums ir attiecināms uz kriminālprocesuālajām un administratīvā procesa normām, kad tiek nodrošināta kopdzīves partneru tiesību aizsardzība”*⁷⁶.

Tā Augstākās tiesas Senāts savā spriedumā attiecībā uz situāciju, kurā persona pēc sava neregistrētā partnera nāves prasīja tiesības pārslēgt dzīvojamo telpu īres līgumu viņa vietā, norādīja:

*„Senāts uzskata, ka ir nepieciešama likumdevēja nepārprotama izšķiršanās par jautājumu, vai tiesiski ir atzīstamas partnerattiecības, citiem vārdiem sakot, vai divu personu faktiskai kopdzīvei ir tādas pašas tiesiskās sekas, kādas ir, noslēdzot laulību”*⁷⁷.

Šajā sakarā Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā „Oliari un citi pret Itāliju” uzsvēra, ka likumdevējs nevar attaisnot savu bezdarbību sabiedrībai svarīgu jautājumu tiesiskā noregulēšana ar sabiedrības interesi, ja uz šādu nepieciešamību ir norādījusi tiesu vara (savos spriedumos)⁷⁸. Latvijas Augstākās tiesas Senāts uz nepieciešamību tiesiski noregulēt *de facto* partnerattiecības ir norādījis jau 2012.gadā, tomēr nekādas likumdevēja darbības tam nav sekojušas. Eiropas Cilvēktiesību tiesa attiecībā uz šādu situāciju, proti, ka likumdevējs ignorē tiesu varas norādīto, ir atzinusi, ka tas potenciāli var iedragāt tiesu varas autoritāti⁷⁹.

⁷³Piemēram, skatīt ECT 03.04.2012. spriedumu lietā Van der Heijden pret Nīderlandi (pieteikuma Nr.42857/05).

⁷⁴Piemēram, skatīt ECT 28.05.1985 spriedumu lietā Abdulaziz, Cabales un Balkandi pret Apvienoto Karalisti (pieteikuma Nr.9214/80, 9473/81; 9474/81).

⁷⁵ „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs, 2014.

⁷⁶Turpat, 135.lpp

⁷⁷Augstākā tiesas Senāta 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SKC-4/2012.

⁷⁸Skatīt sprieduma 184.pagrāfu.

⁷⁹Turpat.

Tāpat virkni nopietnu juridisku problēmu, kuras praksē rodas likumiski neregulētu neregistrētu partnerattiecību dēļ, identificē pēc Tieslietu ministrijas pasūtījuma zvērinātu advokātu veiktais pētījums „Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”⁸⁰, kā arī uz šo jautājumu aktualitāti norāda zvērināti notāri⁸¹.

Pirmkārt un galvenokārt, zvērināti advokāti un notāri praksē saskaras ar **mantisko tiesību problēmām**, proti, kopdzīves laikā iegūtās mantas sadali šķiršanās gadījumā⁸².

Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja Sandra Jakušenoka⁸³ norāda:

„[...] ja kopdzīves laikā iegūti kopīgi īpašumi, nāk pasaulē kopīgi bērni, tad gan šādas attiecības var radīt problēmas. Kamēr viss ir labi, nekādu sarežģījumu patiešām nav. Dzīvojam satīcīgi, nopelnīto liekam "kopējā katlā" vai rīkojamies citādi, audzinām bērnus un šķiet, ka viss ir labākajā kārtībā. Taču, ja attiecības kādā brīdī tiek izbeigtas, tikai tad izgaismojas, ka kopdzīves laikā tomēr ir iegūta kopīga manta, kas, iespējams, reģistrēta uz viena partnera vārda, ir radušās kopīgas kredītsaistības. Iespējams, ka viens no partneriem ir maksājis aizdevumu bankā, bet otrs ir par ģimeni rūpējies citādi – ieguldot nopelnīto mājsaimniecībā un uzturā. Vienkārši sakot, šī nauda ir "apēsta". Tas var radīt ļoti lielas problēmas, jo iznāk, ka šis viens partneris ir pilnīgi bez jebkādām tiesībām pret otru: viņš nekādi nevar pierādīt savu finansiālo līdzdalību kopīgos tēriņos.

Kā to pierādīt? Tas ir pretstats laulāto attiecībām, kur pirmais pieņēmums ir tāds – viss, ko laulātie iegūst kopīgi par kopīgiem līdzekļiem vai ar otra laulātā darbības palīdzību, ir laulāto kopīgā manta, kas šaubu gadījumā dalāma uz pusi. Ja panākama vienošanās – tad vienam var būt divas trešdaļas vai trīs ceturtdaļas. Pastāvot neregistrētām attiecībām, nav, ko dalīt, jo nav bijis laulības. Partneris var mēģināt pierādīt savus ieguldījumus svešā mantā, bet tas ir ārkārtīgi smags tiesas process. Cilvēkam, piemēram, ir čeki par pārtikas precēm vai sadzīves tehniku, bet kā pierādīt, ka viss iegādātais izmantots tieši šīs kopdzīves vajadzībām? Tiesāsimies, tērēsim laiku, naudu un nervus, bet rezultāts nav zināms. Valsts nekādu aizsardzību šādām neregistrētām attiecībām nedod.”⁸⁴

Tāpat problemātiska situācija ir **mantojuma tiesību jomā**, kur, ja vien nav sastādīts testaments, pārdzīvojušais partneris saskaņā ar likumu nav tiesīgs mantot neko.

„Ja neregistrētās attiecībās iestājas viena partnera nāve, tad iestājas situācija, ka otrs dzīvesbiedrs nevar neko mantot. Ja ir uzrakstīts testaments, tad partneris var mantot uz tā pamata. Taču likuma izpratnē šis partneris tik un tā ir svešs cilvēks; tikpat labi testamentu var uztaisīt kaimiņš, jūs samaksāsi par notāra atlīdzību 7,5 procentu un valsts nodevu 7,5 procentu (kopā tātad 15 procenti) apmērā un novēlēto mantu dabūsi. Neregistrētajam partnerim ir tieši tas pats: arī viņam ir jānomaksā 15 procenti”⁸⁵

⁸⁰Zvērinātu advokātu birojs Eversheds, Bitāns, 2008.gads, pieejams Tieslietu ministrijas mājas lapā (aplūkots 20.06.2015).

⁸¹Sandra Jakušenoka, Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja, Neregistrētu attiecību neapjaustie riski, 04.03.2014., Latvijas Vēstneša portāls <http://www.lvportals.lv/print.php?id=261306> (aplūkots 20.06.2015.)

⁸²Turpat.

⁸³Bijusī priekšsēdētāja līdz 2014.gada 31.oktobrim.

⁸⁴Sandra Jakušenoka, Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja, Neregistrētu attiecību neapjaustie riski, 04.03.2014., Latvijas Vēstneša portāls <http://www.lvportals.lv/print.php?id=261306> (aplūkots 20.06.2015.)

⁸⁵Turpat.

Bez minētā, neregistrētajiem partneriem ir liegtas tiesības daudzās citās dzīves jomās, piemēram, **ārstniecības, dzīvojamo telpu īres, nodokļu un imigrācijas tiesību jomā.**

Piemēram, saskaņā ar Pacientu tiesību likumu⁸⁶, gadījumā, ja pacients pats nav spējīgs pieņemt lēmumu par ārstniecību, tad to viņa vietā drīkst izdarīt tikai laulātais vai cits tuvs radnieks. Savukārt Ārstniecības likumā⁸⁷ noteiktās citu valstu pilsoņu tiesības saņemt atsevišķus valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus, piemēram, grūtniecības un dzemdniecības jomā, ir ierobežotas ar gadījumiem, kad šīs personas ir Latvijas Republikas pilsoņu vai nepilsoņu laulātie. Ja trešās valsts pilsonis vai ekonomiski neaktīvs ES pilsonis ir partnerattiecībās, bet nav laulāts ar LR pilsoni vai nepilsoni, tad viņām grūtniecības un dzemdniecības valsts apmaksāti pakalpojumi nepienākas.

Tāpat, piemēram, imigrācijas tiesību jomā veidojas apgrieztā diskriminācija pret Latvijas pilsoņiem, kuri nav izmantojuši savas brīvas pārvietošanās tiesības Eiropas Savienībā kā tās pilsoņi. Ja Latvijā ieradīsies Lietuvas pilsonis ar savu neregistrēto partneri, tad attiecīgi partnerim būs piešķiramas uzturēšanās tiesības Latvijā saskaņā ar Eiropas Savienības Direktīvu 2004/38/EK (Ministru kabineta Noteikumi Nr.675), savukārt Latvijas pilsoņa neregistrētajam partnerim uzturēšanās tiesības kā ģimenes loceklim nepienāktos, jo Imigrācijas likums⁸⁸ par ģimenes locekļi atzīst tikai laulāto⁸⁹.

Tāpat fakts, ka faktiskā kopdzīve tiesiski netiek „atpazīta”, neļauj nodrošināt pietiekami efektīvu tiesisko regulējumu, kurš ir vērsts uz interešu konfliktu un korupcijas apkarošanu. Piemēram, Publisko iepirkumu likums⁹⁰, likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”⁹¹ neatpazīst nekādu citu attiecību formu kā tikai laulību.

Līdz ar to tiesiskais noregulējums neregistrētā kopdzīvē dzīvojošām personām ir nepieciešams ne tikai šo personu pašu attiecību nokārtošanai, bet arī šādu ģimeņu attiecību ar sabiedrību un valsti noregulēšanai.

Bieži izmantotais arguments, proti, ka pretējā dzimuma personas var noslēgt laulību un tādejādi iegūt tiesisko aizsardzību, no juridiskā viedokļa nav uzskatāms par derīgu, jo, kā uzsvērusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, valsts pozitīvie pienākumi, kas izriet no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas, uzliek par pienākumu nodrošināt, lai tiesiskais regulējums nodrošinātu tādu tiesisko regulējumu, kurš atbilst sociālajai realitātei⁹². Šis pētījums norāda uz to, ka pašreizējais ierobežotais tiesiskais regulējums, kurš tiesiski regulē attiecības tikai attiecībā uz laulībā esošām personām, neatbilst sabiedrībā eksistējošai realitātei. Līdz ar to tas ir uzskatāms par neatbilstošu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas prasībām.

⁸⁶Latvijas Vēstnesis Nr.205, 30.12.2009.

⁸⁷Latvijas Vēstnesis Nr.167/168, 01.07.1997.

⁸⁸Latvijas Vēstnesis Nr.169, 20.11.2002.

⁸⁹Stikāk skatīt P.Minderhoud, N.Trimikliniotis, Rethinking the free movement of workers: the European challenges ahead, H.Verschuere, Reverse Discrimination: An Unsolvable Problem?, Wolf legal Publishers, 2009.

⁹⁰Latvijas Vēstnesis Nr.65, 25.04.2006.

⁹¹Latvijas Vēstnesis Nr.69, 09.05.2002.

⁹²Skatīt spriedumu lietā Oliari un citi pret Itāliju, 2015.gada 21.oktobra spriedums, pieteikuma nr.18766/11 un 36030/11, 161.parágrāfs

Arī otrs bieži lietotais arguments, proti, ka partneri, kuri nevēlas doties laulībā, savas attiecības var noregulēt ar civiltiesiskiem līgumiem, nav paties. Kā uzsvērusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa – ar civiltiesiskiem līgumiem nav iespējams noregulēt visus jautājumus, kas rodas *de facto* kopdzīves laikā⁹³. Līdz ar to tiesiskais regulējums ir absolūti nepieciešams.

Bez minētā Latvijai ir jāseko līdzi tiesiskā regulējuma attīstībai citās valstīs, jo Eiropas Cilvēktiesību tiesa savos spriedumos attiecībā uz jaunām valstu saistībām, kuras izriet no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas, ņemot vērā sabiedrības attīstības rezultātā radušās vajadzības, vadās no konsensusa jeb attīstības tendencēm Eiropas Padomes dalībvalstīs. Tā savā spriedumā „Oliari un citi pret Itāliju” Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka valstīm ir pienākums nodrošināt tiesisko aizsardzību viendzimuma pāriem, tieši tamdēļ, ka vairākums no Eiropas Padomes dalībvalstīm jau nosaka šāda veida aizsardzību. Šajā kontekstā ir nozīmīgi minēt, ka *de facto* partnerattiecību tiesiskā aizsardzība ir noteikta 18 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm un 15 no 28 Eiropas Savienības dalībvalstīm⁹⁴. Tas ir nozīmīgi tamdēļ, ka saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru ir noteikts princips, ka, ja kādas tiesības ir paredzētas pretējā dzimuma pāriem ārpus laulības, tad tādas pašas tiesības ir nodrošināmas viendzimuma pāriem⁹⁵. Līdz ar to minētā statistika, proti, ka *de facto* partnerattiecības tiek tiesiski aizsargātas 18 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm un 15 no 28 Eiropas Savienības dalībvalstīm, norāda, ka minētais vienlīdz attiecas uz pretējā dzimuma personu *de facto* partnerattiecību tiesisko atzīšanu un aizsardzību.

Līdz ar to Latvijas tiesiskais regulējums attiecībā uz partnerattiecību ārpus laulības institūta neatbilst Latvijas starptautiskajām saistībām, kuras izriet no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un neatspoguļo kopējās tendences Eiropā.

6.1.3. *De facto* partneriem piešķiramais tiesību apjoms un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas veids

De facto partneriem piešķiramais tiesību apjoms ir atkarīgs no tiesībpolitiska lēmuma jeb likumdevēja lēmuma. Kā norādīts 6.1.1.sadaļā, konkrētās starptautiskās saistības (piemēram, krimināltiesību jomā) kopumā Latvijas normatīvajos aktos ir ieviestas. Tai pašā laikā no Latvijai saistošā starptautiskā tiesiskā regulējuma nepieciešamība tiesiski noregulēt ar *de facto* partnerattiecībām saistītās tiesības un pienākumus izriet tikai netieši un vispārīgi. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka ģimenes dzīves aizsardzībai valsts var lietot plašu konkrētu pasākumu klāstu, līdz ar to atzīstot, ka tā ir valsts kompetence izvēlēties līdzekļus, to veidus un saturu minēto tiesību nodrošināšanai⁹⁶. Tāpēc šī pētījuma ietvaros nav iespējams izvērtēt *de facto* partnerattiecības dzīvojošām personām piešķiramo tiesību un pienākumu

⁹³ Skatīt, spriedumu lietā Oliari un citi pret Itāliju, 2015.gada 21.oktobra spriedums, pieteikuma nr.18766/11 un 36030/11., 169.paragrāfs.

⁹⁴ Skatīt ILGA Europe Index 2015, pieejams http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/side_b-rainbow_eurpe_index_may_2015_no_crops.pdf (aplūkots 27.11.2015.)

⁹⁵ Piemēram, skatīt 2013.gada 7.novembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā Vallianatos un citi pret Grieķiju, (iesiegumu Nr.29381/09 un 32684/09). <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294>

⁹⁶ Turpat, 84.paragrāfs.

apjomu, jo attiecīgi nepastāv nekādi objektīvi tiesību kritēriji, pamatojoties uz kuriem, būtu iespējams veikt zinātniski pamatotu izvērtējumu.

Minēto pamato arī fakts, ka nevienā no līdz šim veiktajiem pētījumiem, nav veikts konkrēts izvērtējums attiecībā uz konkrētu tiesību apjomu, kas būtu piešķirams *de facto* partneriem. Pētījumos ir tikai identificēti problēmjautājumi, vadoties pēc reālajā dzīvē esošajām situācijām⁹⁷.

Tai pašā laikā ir lietderīgi norādīt uz vispārējo iespējami piešķiramo tiesību apjomu.

Pašlaik laulībā esošajām personām ir piešķirtas tiesības publisko un privāttiesību jomā, t.i., publisko tiesību jomā ir noteiktas laulāto attiecības (tiesības un pienākumi) ar valsti (piemēram, likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā"), bet privāttiesību jomā – savstarpējās attiecības (piemēram, Civillikumā attiecībā uz savstarpējām mantiskajām tiesībām un pienākumiem vai Pacientu tiesību likumā attiecībā uz laulātā tiesībām pieņemt lēmumu par ārstēšanu), kā arī no tām izrietošās attiecības ar trešajām personām (piemēram, Civillikumā attiecībā uz mantošanu un neatraidāmo mantinieku tiesībām).

Neatkarīgi no tā, vai laulāto tiesības un pienākumi tiek regulēti publisko vai privāttiesību jomā, pamatā normatīvie akti paredz konkrētas tiesības un pienākumus, piemēram, Pacientu tiesību likumā attiecībā uz laulātā tiesībām pieņemt lēmumu par ārstēšanu. Attiecīgi, ja normatīvais akts paredz konkrētas tiesības un pienākumus, tad šo tiesību daļēja piešķiršana būtībā nav iespējama, līdz ar to šādos gadījumos tas ir likumdevēja izvēles jautājums, vai attiecīgās tiesības būtu piešķiramas *de facto* partneriem. Būtībā vienīgais izvērstais tiesiskais regulējums, kurš gan no tā jēdzieniskā viedokļa, gan tehniski pieļauj ierobežota apjoma tiesību un pienākumu piešķiršanu *de facto* partneriem, ir Civillikumā noteiktais personisko un mantisko tiesību (tai skaitā mantošanas tiesību) regulējums. Attiecīgi attiecībā uz Civillikumā noteikto tiesību un pienākumu apjomu pastāv iespēja tiesības un pienākumus *de facto* partneriem piešķirt ierobežotākā apjomā, nekā laulātajiem.

Arī Olga Beinaroviča savā promocijas darbā norāda, ka "*nepieciešams veikt grozījumus atsevišķos tiesību aktos, lai novērstu tiesību normu nevienādu interpretāciju no tiesību piemērotāju puses, piemēram, veselības aprūpes un mantisko jautājumu jomā, bet atsevišķos gadījumos pievērstos tiesību normām, kas skar kopdzīves partneru personiskās attiecības*"⁹⁸.

Tomēr, kā norādīts iepriekš, tas ir likumdevēja kompetences jautājums.

Attiecībā uz to, kā tehniski būtu veicamas izmaiņas Latvijas tiesiskajā regulējumā, lai nodrošinātu *de factopartnerības* tiesisko aizsardzību, tiek norādīts:

⁹⁷Skatīt: „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs, 2014; „Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”. Zvērinātu advokātu birojs Eversheds, Bitāns, 2008.gads.

⁹⁸„Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs. 2014. 117.lpp.

„Tomēr atzīstot izmaiņu kopdzīves regulējumā nepieciešamību, judikatūras, zinātniskajā un izpildvaras līmenī, rodas likumsakarīgs jautājums, vai tam jāizstrādā speciālu tiesību aktu vai jāveic grozījumus jau esošajos normatīvajos aktos. Daudzās valstīs likumdevējs ir izšķīries par labu speciālā kopdzīves reglamentējošā akta pieņemšanai, tāpēc arī Latvijā būtu svarīgi izlemt, kāds regulējuma attīstības virziens būtu vēlams, izvēloties starp vairākiem modeļiem, bet pamatā – izlemjot, vai ir nepieciešams atsevišķs likums. No vienas puses, tiek atzīts, ka atsevišķa likuma vietā jāveic grozījumus Latvijas Civillikumā un citos normatīvajos aktos, neietekmējot Satversmē ietvertā ģimenes tiesību institūta izpratni”⁹⁹.

Vadoties pēc minētā, Olga Beinaroviča savā darbā secina, ka „nav nepieciešams normas, kuras nodrošinātu kopdzīvei tiesiskā institūta statusu un tā saturu, apvienot vienā tiesību aktā, bet būtu pietiekoši veikt grozījumus vairākos jau patlaban spēkā esošajos normatīvajos aktos horizontālā līmenī, sākot ar ģimenes definīciju Latvijas Civillikumā”¹⁰⁰.

Līdz ar to ir secināms, ka, pirmkārt, nav iespējams izvērtēt *de facto* partneriem nosakāmo tiesību apjomu, jo tā ir likumdevēja kompetence, un līdz ar to pašlaik nepastāv nekādu konkrētu tiesību kritēriju, kas varētu būt par pamatu šāda izvērtējuma objektīvai veikšanai. Uz minēto norāda Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra¹⁰¹ un iepriekšminētie pētījumi¹⁰², kuri tikai sniedz norādes uz problēmjautājumiem, bet nesniedz nekādu konkrētu izvērtējumu par piešķiramo tiesību apjomu. Otrkārt, minētie pētījumi attiecībā uz tiesību aktu pilnveidošanas tehniku *de facto* partnerattiecību tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai, iesaka nevis vienota jauna tiesību akta izstādi, bet jau esošo normatīvo aktu grozīšanu.

6.2. NEREĢISTRĒTA KOPDZĪVE UN ĢIMENES ATBALSTA POLITIKA

Latvijas ģimenes politika neregistrētas kopdzīves jautājumiem ir pievērsusies tikai 2015. gadā. Politikas dokumentos attiecībā pret kopdzīves formām dominē politiski konservatīva nostāja, kas kļūst jūtama kopš 2011. gada un izpaužas atsauču atlasē un statistikas datu interpretācijā. Šajā jomā ir salīdzinoši maz pierādījumus balstītu rīcībpolitikas aktivitāšu, un to īstenošana ir smagnēja.

Citas ģimenes un bērna politikas jomas – finansiālais atbalsts pabalstu un nodokļu atvieglojumu veidā – ir labāk sakņotas pierādījumos un faktiskajās ģimeņu vajadzībās un veido secīgu un pārdomātu aktivitāšu kopumu. Šīs jomas rīcībpolitikas aktivitātes nediskriminē ģimenes pēc to tipa. Neregistrētā kopdzīvē balstītas ģimenes tiek iekļautas vardarbības novēršanas politikas fokusā, faktiski paplašinot ģimenes definīciju un aptverot arī esošos un bijušos kopdzīves partnerus. Līdz ar to nerisināta paliek tikai viena joma – neregistrētā kopdzīvē dzīvojošu pāru mantiskās saistības un citu attiecību regulējums, kas līdz 2015. gadam bijusi tabu tēma.

⁹⁹Turpat, 116.–117.lpp.

¹⁰⁰Turpat, 136.lpp.

¹⁰¹Piemēram, skatīt 2013.gada 7.novembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā Vallianos un citi pret Grieķiju, (iesniegumu Nr.29381/09 un 32684/09), 84.paragrāfs.

¹⁰²Piemēram, „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā”. Olgas Beinarovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs. 2014.116.–117.lpp.

Analizējot politikas procesu – visus publiski pieejamos Demogrāfijas lietu padomes sēžu materiālus – vērojams, ka uzsvāru uz laulības popularizēšanu un laulību kā vienīgo neregistrētas kopdzīves problemātikas risinājumu izvirza viena nevalstiskā organizācija – „Asociācija Ģimene”, kamēr ekspertu viedoklis šim viedoklim nav bijis viennozīmīgi atbalstošs. Politikas dokumentu aktuālajā versijā līdzās konservatīvam viedoklim pastāv arī viedoklis, ka ģimenes statuss nedrīkst kalpot par diskriminācijas iemeslu.

Kopumā secināms, ka ģimenes politikas kvalitāte uzlabojas, un tā arvien vairāk balstās pierādījumos, ģimeņu vajadzībās un kļūst efektīvāka un stabilāka. Neregistrētās kopdzīves jautājums savukārt ir viens no visvairāk politizētajiem jautājumiem. Tas maz balstās pierādījumos, tādējādi identificējama politiskās vides un ideoloģijas ietekme uz rīcībpolitiku.

6.2.1. Ģimenes politikas sākotnējais posms (2004.–2011.gads)

Latvijā ģimenes politika sākās ar koncepcijas "**Valsts ģimenes politika**" izstrādi 2002. gadā. Tajā tiek atzīta ģimenes funkciju nepieciešamība un deklarēts, ka tās mērķis ir „noteikt no vajadzībām izrietošu pakalpojumu loku, kas nepieciešami ģimenēm ar bērniem”¹⁰³. Turpat lasāms, ka „demogrāfiskā krīze, nabadzības padziļināšanās, alkoholisma un narkomānijas izplatība, šķiršanās īpatsvara, **neregistrētā laulībā un ārpus laulības dzimušo bērnu skaita pieaugums**[*autoru izcēlums*], bez vecāku gādības palikušo un bērnu aprūpes institūcijās ievietoto bērnu skaita pieaugums u.c. – tās ir sekas nepietiekamajam atbalstam un mērķtiecības trūcumam ģimeņu problēmu risināšanā”.

Tādējādi neregistrēta kopdzīve pašā politikas sākuma punktā tiek definēta kā sociāla problēma līdzās alkoholismam un narkomānijai, nevis kā sabiedrībā notiekoša ģimenes modeļa maiņa. Neregistrēta kopdzīve kā termins netiek vēl lietota. Tā tiek minēta kā neregistrēta laulība tikai dokumenta problēmu diagnozes daļā, bet tiek ignorēta prognozes jeb risinājumu daļā.

Tiesa, neregistrēta kopdzīve (laulība) tiek minēta sadaļā 3.3.3.¹⁰⁴, saistot to ar atkārtotu laulību slēgšanu un „apvienoto” ģimeņu izveidi, norādot, ka tā „bērniem un vecākiem rada psiholoģiskas un savstarpējo attiecību problēmas”, kuras paredzēts risināt ar konsultāciju un terapijas palīdzību. Netieši ar kopdzīves problemātiku var tikt saistīts aizliegums bērnu diskriminēt atkarībā no vecāku ģimenes stāvokļa¹⁰⁵.

Neskatoties uz problēmu identifikāciju, **Rīcības plāns koncepcijas "Valsts ģimenes politika" īstenošanai 2004.–2013. gadam**¹⁰⁶ neuzskaita nevienu pasākumu, kas būtu vērsts uz neregistrētas kopdzīves problemātiku.

¹⁰³Koncepcija „Par atbalstu ģimenēm ar bērniem (Valsts ģimenes politika)”, 2004, 1.lpp.

<http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36511.doc>

¹⁰⁴Turpat, 7.lpp.

¹⁰⁵Turpat, 5.lpp.

¹⁰⁶Rīcības plāns koncepcijas "Valsts ģimenes politika" īstenošanai 2004.–2013. gadam, 2004.

<http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file42210.doc>

Atsevišķos gadījumos valsts ģimenes politikā vērojama atkāpe no konservatīvās pozīcijas, piemēram, tādā jomā kā vardarbība ģimenē. **Valsts programmu vardarbības ģimenē mazināšanai 2008. – 2011.gadam**¹⁰⁷kā problēmu skata vardarbībā ģimenē cietušo diskrimināciju atkarībā no viņu ģimenes modeļa. Krimināllikuma 48.pants tika papildināts ar pirmās daļas 15.punktu, kurā noteikts jauns atbildību pastiprinošs apstāklis, papildinot personu loku, uz kuru attiecas vardarbība ģimenē, ar "personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis neregistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība".

6.2.2. Ģimenes politika 2011.–2013.gadā

"**Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam**", kas ir secīgi nākamais politikas dokuments pēc sadaļā 6.2.2. apskatītajiem, lieto cita veida terminoloģiju un balstās izteikti konservatīvā nostājā, piemēram, pozīcijas izstrādē atsaucoties uz *Heritage* fonda finansētu pētījumu, kas nav akadēmiski publicēts un izvērtēts. Pētījums nav korekti aprakstīts un atspoguļo dažu ASV veiktu aptauju analīzi, salīdzinot laulībā un ārpus laulības dzīvojošu personu datus. Līdz ar to politikas dokuments par pamatu pieņem akadēmiskos pētījumos nebalstītus datus par to, ka ģimenes, kas nav balstītas laulībā, piedzīvo augstāku alkohola, narkotiku, nabadzības un vardarbības risku¹⁰⁸, nevis Latvijas faktisko situāciju.

Latvijas situācija raksturota ar laulību kā vēlamāko ģimenes formu, izmantojot normatīvu pieeju, pamatojot to ar Satversmē noteikto, nevis balstoties socioloģiskos datus. Vienlaikus norādīts¹⁰⁹, ka „tomēr svarīgi atzīmēt arī to, ka mūsdienu sabiedrībā neregistrēta sievietes un vīrieša kopdzīve kā fenomens ir plaši sociāli akceptēta, neraugoties uz to, ka cilvēkiem, kuri dzīvo neregistrētā kopdzīvē, nevajadzētu būt šķēršļiem savas attiecības nostiprināt juridiski, uzņemoties laulāto pienākumu „būt savstarpēji uzticīgiem, kopā dzīvot, vienam par otru gādāt un kopīgi rūpēties par ģimenes labklājību” (Latvijas Republikas Civillikuma 84.pants)”.

Neregistrētas kopdzīves problemātika līdz ar koncentrēšanos uz laulātības pieaugumu pazūd no politiskās dienas kārtības, reducējot to uz laulības popularizēšanu, lai arī dokumentā analizētie aptaujas un statistikas dati parāda neviennozīmīgu sabiedrības attieksmi pret laulību noslēgšanu un faktisku laulātības kritumu. Politikas dokuments pieņem, ka laulības nozīme krīt, balstoties noslēgto laulību skaita kritumā, skatot ģimenes ārpus laulības kā risku, un uzmanību koncentrē uz šī riska novēršanu, nevis skatot riskus, kādus pārim un bērnam rada vecāku neregistrēta kopdzīve.

¹⁰⁷Programma vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.–2011.gadam, <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file17994.doc>

¹⁰⁸Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam,

11.lpp.http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/gimpamatpreciz.doc

¹⁰⁹Turpat.

Vesela sadaļa Rīcības plāna „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2012. –2014.gadam¹¹⁰veltīta laulību popularizēšanai, aptverot šādas mērķgrupas:

1. bērnus;
2. vidusskolniekus;
3. saderinātos;
4. 18–25 gadu vecas personas, kuras dzīvo neregistrētā kopdzīvē.

Galvenie aktivitāšu sasniegšanas instrumenti ir aptaujas un informatīvo materiālu, kā arī programmu izstrāde, kuriem nav paredzēti papildus līdzekļi. Tāpat politikas dokuments nepiedāvā indikatorus, kas ļautu mērīt politikas efektivitāti un ieguldīto līdzekļu atdevi, izpildi mērot notikušajās aktivitātēs, ne to rezultātos. Vērtējot plāna izpildi¹¹¹, šī sadaļa vērtēta kā izpildīta. Skolotāju sagatavošana ir aptvērusi plašāku tēmu loku un nav norādīts, cik stundu no kopējās pedagogu apmācības programmas veltīts laulību popularizēšanai, līdzīgi kā „Draudzīga skola” aktivitātēm. Savukārt ar informatīvo materiālu un programmu sagatavošanu saistītās aktivitātes vērtētas kā daļēji izpildītas, lai arī materiāli LM mājas lapā joprojām nav pieejami.

Neskatoties uz dokumenta kopējo konservatīvu pieeju, plānotais atbalsts ģimenēm ar bērniem nav atkarīgs no vecāku laulātības un labvēlīgi ietekmēs visas ģimenes ar bērniem.

Informatīvais ziņojums „Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017. gadam īstenošanas vidusposma (2012.–2014.gadā) novērtējums”, kas liek pamatu rīcības plānam pamatnostādņu pēdējā posmā, vēlreiz norāda, ka „aizsargājot un sniedzot atbalstu un tiesisko aizsardzību ģimenēm vai indivīdiem, nav pieļaujama nekāda diskriminācija pēc ģimenes modeļa”¹¹². Izvērtējot politikas rezultātus, tiek pieņemts, ka laulību skaita pieaugums ir saistīts ar valsts ģimenes politiku, taču tieši „laulību popularizēšanas” sadaļa rīcības plānā ir visvājāk pildīta. Nav datu par laulību skaita pieauguma cēloņiem, taču pētījums „Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze” (2015) rāda, ka laulību noslēgšana ir saistīta ar emocionālo un ekonomisko stabilitāti un dzimumu līdztiesību pāra attiecībās, līdz ar to valsts atbalsta politika ģimenēm ar bērniem varētu ietekmēt laulātību. No otras puses, ārpus laulības dzimušo bērnu īpatsvara nemazināšanās un īpaši augstais ārpus laulības dzimušo pirmo bērnu īpatsvars liecina, ka pārmaiņas nav ietekmējušas galveno politikas mērķa grupu – jaunās ģimenes.

¹¹⁰Rīcības plāns pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2012. – 2014.gadam, http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/apstr_plans_11032013.pdf

¹¹¹Informācija par Rīcības plāna pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2012. – 2014.gadam izpildi. [http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/6784db05ab3691dec2257c43002c9e44/\\$FILE/LMpl_161213_%20GVPP_izpilde.doc](http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/6784db05ab3691dec2257c43002c9e44/$FILE/LMpl_161213_%20GVPP_izpilde.doc)

¹¹²Informatīvais ziņojums „Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017. gadam īstenošanas vidusposma (2012.–2014.gadā) novērtējums”, 7.lpp. http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/vidusposma_izvertejums_300315.pdf

6.2.3. Jaunākā posma valsts ģimenes politika 2015

Rīcības plāns pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2015. – 2017.gadam pirmo reizi pievēršas neregistrētas kopdzīves problemātikai un paredz veikt pētījumu par ierobežojumiem neregistrētā kopdzīvē dzīvojošiem partneriem, lai atklātu problēmas, ar kurām sastopas neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri¹¹³. Tiesa, saskaņā ar programmu, pētījuma rezultātiem ir paredzēts šaurs pielietojums – to izmantošana informatīva materiāla izstrādē neregistrētā kopdzīvē dzīvojošiem pāriem, lai tie apzinātos savas rīcības riskus un šādi veicinātu laulību noslēgšanu.

Tāpat programma paredz turpināt darbu pie apmācību programmas personām, kuras gatavojas reģistrēt laulību dzimtsarakstu nodaļā, un mācību un metodisko līdzekļu izstrādi, lai veicinātu izglītojamo izpratni par ģimeni un laulībām kā vērtību un atbildīga lēmuma pieņemšanu, nākotnē veidojot savu ģimeni. Kopumā šīs sadaļas izpilde ir iekavējusies kopš pamatnostādņu pieņemšanas, lai arī izglītības aktivitātes vērtētas kā izpildītas jau iepriekšējā pamatnostādņu darbības posmā.

Tas ļauj secināt, ka neregistrētas kopdzīves problemātikai šajā politikas dokumentā pievērsts visvairāk uzmanības, taču šīs uzmanības mērķis balstās vēlmē kāpināt dzimstības rādītājus (pamatojoties uz faktu, ka neregistrētā kopdzīvē pāriem dzimstības rādītāji ir zemāki), nevis pāra kopdzīves kvalitātes un drošības veicināšanā.

6.2.4. Politikas veidošanas process

2011. gadā dibināta **Demogrāfisko lietu padome**, kas koordinē demogrāfijas politikas veidošanu Latvijā. Tā kā ģimenes politika ir būtiska demogrāfiskās politikas daļa, tad padome regulāri skata arī ģimenes politikas aktualitātes. Laulību nepietiekamu popularizēšanu pārmet galvenokārt viens padomes loceklis – asociācija „Ģimene”, kamēr citi padomes dalībnieki – eksperti – aicina pievērsties atbalstam ģimenei, skatot strīdus par šiem jautājumiem kā jau programmā atrunātus vai neproduktīvus¹¹⁴.

6.3. PIEEJA KOPDZĪVES ATBALSTA POLITIKAI

Analizējot Latvijas nacionālo tiesību un politikas praksi, vērojama konservatīva attieksme pret faktisko ģimenes formu dažādību. Arī speciālistu intervijās tiek norādīts uz lielo politiku ietekmi ar ģimeni saistītu jautājumu risināšanā, kas ietekmē valsts galveno politikas dokumentu formulējumu. Lielākā daļa intervēto

¹¹³Rīcības plāns pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2015. – 2017.gadam, http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/plans_2015-17_300315.pdf

¹¹⁴Piemēram, 06.06.2012. sēdes protokols, 7.lpp.:

http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/protokols_060612_pilnais.pdf

vai 07.04.2015. asociācijas „Ģimene” Atzinums par “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam” vidusposma novērtējumu, rīcības plāna 2012. – 2014.gadam izpildi un rīcības plānu 2015.–2017.gadam:

http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/atz_ag_gim_polit_07.04.2015..pdf

speciālistu paši bija precējušies un atbalstīja laulību kā pietiekamu valstisku regulējumu pāra attiecībās. Pretējs viedoklis bija speciālistam, kurš strādāja ar sievietēm, kuras pēc neregistrētu attiecību šķiršanas piedzīvoja 5. nodaļā uzskaitītos riskus. Kopumā intervēto valsts institūcijās strādājošu speciālistu viedoklis par neregistrētu kopdzīvi bija neizpratne, kāpēc pāri neizmanto jau pastāvošo tiesisko regulējumu un iespējas, saskatot to kā pašu partneru individuālu atbildību, neuzņēmību vai pat nodoma īstenošanu.

Šāda politizēta pieeja ģimeņu atbalstam neļauj balstīt rīcībpolitiku un ģimenes attiecību tiesisko regulējumu Latvijas ģimeņu faktiskajās vajadzībās. Šādi cieš arī laulībā balstītas ģimenes, kurās attiecības ir konfliktējošas un kuras nonākušas krīzes situācijā un piedzīvo vardarbību¹¹⁵. Pētījuma dati rāda, ka tradicionālās dzimtes lomas būtiski ietekmē arī mantisko ieguldījumu un tā sadali pēc šķiršanās, liekot šķiršanās gadījumā nelabvēlīgākā situācijā nonākt sievietēm ar bērniem, ja tādi pārim ir bijuši.

¹¹⁵Salīdzinājumam skatīt:Acs, Gregory. Can We Promote Child Well-Being by Promoting Marriage? / Journal of Marriage and Family.Vol. 69, No.5 (Dec., 2007).

SECINĀJUMI

ĢIMENES MODEĻA MAIŅA

1. Statistikas dati norāda uz pārliecinošu ģimenes modeļa maiņu Latvijā, neregistrētai kopdzīvei kļūstot par populāru un atzītu ģimenes organizācijas formu un uzņemoties līdzīgas funkcijas kā laulībā balstīta ģimene (emocionāla un materiāla atbalsta sniegšana, veselības un izglītības izdevumu apmaksa). Ir vērojamas atšķirības dzimuma un tautības griezumā. Vīrieši, salīdzinot ar sievietēm un latvieši, salīdzinot ar krievvalodīgajiem, retāk atbalsta laulību kā kopdzīves un ģimenes izveides priekšnoteikumu.
2. Laulību skaita pieaugums Latvijā kopš 2011. gada saistīts vispirmām kārtām ar atkārtotām laulībām. Kopumā pirmās laulības tiek noslēgtas arvien vēlākā dzīves posmā, paildzinot neregistrētas kopdzīves posmu jaunības laikā.
3. Neregistrēta kopdzīve nav pretstats, alternatīva laulībai vai apzināta izvēle. Attiecību statusu nosaka dažādi pāra attiecību dinamikas aspekti –pašu vērtību sistēma, vīrieša attieksme pret laulībām (tiek sagaidīts, ka bīdinājumu izsaka vīrietis), iepriekšējā attiecību pieredze (šķirtie cilvēki ir skeptiskāki pret laulību institūciju), attieksme pret valsti un valstisku ģimenes dzīves regulāciju. Visbiežākā aptaujā minētā atbilde (73%) iemeslam, kāpēc pāris neslēdz laulību, ir tāda, ka tas neko attiecībās nemainītu.
4. Būtiski atzīmēt, ka neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri aptver nosacīti divas atšķirīgas mērķgrupas. Vienu grupu veido pilnvērtīgi funkcionējošas ģimenes ar noturīgām attiecībām. Otru grupu veido ģimenes, kur attiecību nestabilitāte un ģimenes nefunkcionēšana ir primāra problēma attiecību neregistrēšanai. Šo ģimeņu pāri var būt arī laulāti, bet laulību statuss neatbilst faktiskajai personu kopdzīvei.
5. Starptautiski pētījumi rāda, ka laulātību var veicināt ar materiālā atbalsta politiku. Taču laulātības veicināšana nav pašmērķis – ir efektīvāki veidi, kā uzlabot ģimeņu stabilitāti un dzīves kvalitāti, attiecinot to arī uz ģimenēm, kur partneri dzīvo neregistrētā kopdzīvē – iekļaujoša un kvalitatīva izglītība, nabadzības likvidēšana, ģimenes atbalsta centru izveide utt.
6. Pētījums rāda, ka visām ģimenēm neatkarīgi no statusa ir jaunas problēmas un izaicinājumi, kurus neļauj risināt valsts esošās atbalsta politikas centrēšanās uz vienu ģimenes modeli¹¹⁶, kā pamatā ir monogāma laulība mūža garumā. Cilvēki mūža laikā piedzīvo vairākas kopdzīves, kurās ienāk bērni no iepriekšējām attiecībām. Ir sarežģīti iepriekš paredzēt dažādās ģimenes variācijas. Komplicētie attiecību veidošanas modeļi ietekmē tālāku izvēli par attiecību reģistrēšanu nākotnē. Jaunie ģimenes modeļi pieļauj situācijas, kad bērnu no partnera iepriekšējām attiecībām faktiski audzina dzīvesbiedrs(ne bioloģiskais bērna vecāks), tomēr pašlaik nav īstenojamas nekādas tiesības attiecībā uz izaudzināto bērnu.

¹¹⁶Skatīt: Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam.

http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/gimpamatpreciz.doc

7. Sabiedrības attieksmēs ģimenes modeļa maiņa vēl nav nostiprinājusies un viedokļu aptaujā vienlīdz tiek akceptētas abas kopdzīves formas. Pētījuma dati norāda uz vērtību maiņu, kas saistīta ne tikai ar skatījumu uz laulību, bet arī atsvešinātām attiecībām ar valsti un radnieku mazāku lomu pāra dzīvē. Pāra attiecības kļuvušas individuālākas un ir mazāk atkarīgas no citu personu un valsts klātbūtnes.
8. Neskatoties uz ģimenes modeļa maiņu, atšķirīgas dzimtes lomas un attieksmes ir noturīgas un tiek atražotas arī jaunajā paaudzē. Tradicionāls lomu dalījums kombinācijā ar liberālu ģimenes modeli noliek sievietes nevienlīdzīgā pozīcijā attiecībā pret vīriešiem, kas kļūst aktuāli šķiršanās gadījumos, kad vienošanās par mantu un bērnu aizgādību notiek, ņemot vērā abu dzimumu atšķirīgo ieguldījumu kopējā māsaimniecībā. Šis tradicionālais lomu modelis definē arī taisnīguma izpratni. Neregistrētas kopdzīves gadījumā sieviete tiek skatīta kā vairāk ieinteresētā puse attiecību reģistrēšanai un potenciāli lielākā zaudētāja, neregistrētām attiecībām izjūkot. Iepriekš veikto pētījumu analīze rāda, ka sieviete biežāk kļūst par vientuļo vecāku, kas ir viena no grupām ar lielāko nabadzības risku.
9. Tradicionālais dzimumu lomu modelis neļauj apšaubīt un kritiski izvērtēt neregistrētas kopdzīves riskus, jo saskaņā ar šo modeli labs vīrietis apgādā ģimeni, bet sieviete rūpējas par pāra attiecību komfortu. Vienošanās par risku novēršanu liktu apšaubīt arī tradicionālos lomu modeļus, kuri izbeidzas līdz ar attiecību izjukšanu un netiek izmantoti, risinot mantiskos un bērna aizgādības jautājumus šķiršanās laikā.

IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMAS

10. Neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri subjektīvi jūtas nedrošāki, nekā laulībā dzīvojošie. Nav tiešas korelācijas starp laulību un drošību, nedrošība ir saistīta ar pāra attiecību kvalitāti¹¹⁷ vai subjektīvu un partneru individuālu interesi (labumu) no attiecībām¹¹⁸.
11. Neregistrētā kopdzīvē dzīvojošiem partneriem nav pieejamas daudzas uz ģimeņu atbalstu vērstas tiesības: (1) atvieglojumi par faktiski apgādībā esošām personām (piemēram, dzīvesbiedru/i, dzīvesbiedra/es bērniem); (2) pabalsti tuvinieka, dzīvesbiedra slimības/nāves gadījumā; (3) slimības kopšanas atvaļinājumi dzīvesbiedra vai viņa/s bērna kopšanai; (4) prezumpcija, ka kopdzīves laikā iegūtā manta ir partneru kopīpašums, jo iegūts ar kopīgām pūlēm. Gan laulāti, gan nelaulāti pētījuma dalībnieki šajā un KFA pētījumā nepārzināja šīs ģimenes atbalsta formas un neatzina kā valsts atbalsta formas. Vienlaikus gan aptauja, gan intervijas rāda, ka šādam atbalstam kvalificētos ievērojama daļa neregistrētā kopdzīvē dzīvojošu ģimeņu.
12. Pašlaik tiesību aktos nav nostiprinātas faktiskās kopdzīves (ārpus laulības) laikā izveidotās mantiskās saistības. Regulējums iekļauj neregistrētās kopdzīves partnerus attiecībā uz aizsardzību pret vardarbību un attiecībās pret bērnu. Nopietni riski, ko paši neregistrētās kopdzīves partneri neapzinās, ir saistīti ar trešo personu prasījumiem, t.i., privāttiesiskajās attiecībās ar citām privātpersonām (piemēram, neatraidāmie mantinieki) un tiesībām publisko tiesību jomā, piemēram, attiecībā uz sociālo drošību – tiesībām uz valsts kompensāciju bojāejas gadījumā, pildot dienesta pienākumus. Pētījums rāda, ka neregistrētas kopdzīves gadījumā dzīvesbiedrs vispār nav pasargāts attiecībā pret trešajām personām – dzīvesbiedra radiniekiem (bērniem, brāļiem, māsām, vecākiem). Arī tajos gadījumos, ja tiek rakstīts testaments, mantošanas tiesības ļauj to apstrīdēt.
13. Tāpat kopdzīves laikā uzkrātā mantas sadale būtiski ietekmē bērnu situāciju, kuriem gan ir garantēti uzturlīdzekļi, vecākiem abu veidu kopdzīvi šķirot, bet nevienādā lomu sadalījumu dēļ ģimenē, sievietes biežāk zaudē neregistrētās kopdzīves laikā uzkrāto mantu, kas netieši pasliktina arī bērna/–u situāciju, ja bērni paliek mātes aizgādībā.
14. Faktiski jau tagad personas cenšas caur tiesu kopdzīves faktu pierādīt – ar skaidrākiem kritērijiem un tiesiskām sekām tas būtu vienkāršāk izdarāms un nodrošinātu piekļuvi strīdu risināšanai tiesā ievērojamai iedzīvotāju daļai, kam tā patlaban liegta. Taču jāņem vērā bažas, ka kopdzīves faktu varētu izmantot savtīgos nolūkos. Tāpat LM pārstāve intervijā norādīja uz iespējamu pārmērīgu tiesu noslogotību ar jaunajiem uzdevumiem, ja nāktos skatīt neregistrētās kopdzīves jautājumus nākotnē.

¹¹⁷Furstenberg Frank F. Should Government Promote Marriage? / Journal of Policy Analysis and Management.Vol. 26, No.4 (Autumn, 2007).

Frimmel, Wolfgang. Halla, Martin. Winter–Ebmer, Rudolf. Can Pro–Marriage Policies Work? An Analysis of Marginal Marriages. IZA Discussion Paper No. 6704, July, 2012.

¹¹⁸Giddens, Anthony. The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies. Cambridge: Polity Press, 1992.

15. Šī un KFA pētījuma intervijas rāda, ka galvenā problēma gan laulātiem, gan neregistrētiem pāriem ir atbalsta trūkums krīzes situācijās. Ģimenēm trūkst iekšēju resursu, lai grūtības pārvarētu, un šķiršanās kļūst par risinājumu tādām attiecību problēmām, kuras, iespējams, varētu risināt citādāk. Tāpat abu statusu pāriem trūkst atbalsta šķiršanās situācijās. Intervijas rāda, ka valsts nodrošināta mediācija, risinot vecāku un bērnu attiecības pie šķiršanās, palīdz sakārtot arī citas pāra attiecības, bet maksas mediācijas pakalpojumi ierobežo piekļuvi pakalpojumam. Speciālisti un pāri ar šķirtu attiecību pieredzi norāda, ka šķiršanās procesā cieš ne tikai abi partneri, bet arī bērni.
16. Analizējot speciālistu viedokli, redzams, ka no faktiskās kopdzīves regulējuma drošību un aizsardzību gūs tās ģimenes, kas ir ilgstoši noturīgas, bet kādu iemeslu dēļ neslēdz vai nevēlas slēgt laulību. Kā rāda KFA pētījums, kas vērsts uz problēmām tieši attiecību iziršanas posmā, patlaban iztrūkstošais regulējums galvenokārt skar pāra mantisko attiecību regulējumu, aizsardzību pret trešajām personām un veselības aprūpes jomu kopdzīves partnera pilnīgas vai daļējas rīcībspējas zuduma gadījumā.
17. 2015.gada 21.oktobrī Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieņemtais spriedums lietā „Oliari un citi pret Itāliju” ir nopietns signāls Latvijas likumdevējam attiecībā uz pienākumu sekot tam, lai tiesiskais regulējums ģimenes dzīves aizsardzības jomā atbilstu sabiedrības vajadzībām. Līdz šim Latvijas likumdevēja paustie argumenti, kamdēļ nav nepieciešams partnerattiecību ārpus laulības tiesiskais regulējums, minētajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā tika skaidri noraidīti. Līdz ar to, ņemot vērā šo pēdējo attīstību starptautisko tiesību jomā, Latvijai ir pienākums nodrošināt tiesisko aizsardzību kopdzīves partneriem ārpus laulības, tāpat tajā skaitā arī heteroseksuāliem pāriem.

IETEIKUMI

Attiecībā uz kopdzīves regulējumu pētījuma ietvaros tika apsvērti trīs risinājumi:

1. **Paralēls kopdzīves regulējums laulībai (reģistrētās partnerattiecības)**

Šo risinājumu gan pāri, gan speciālisti skatīja galvenokārt viendzimuma pāru attiecību kontekstā, veidojot viendzimuma un abu dzimumu pāriem vienotu regulējumu.

Šāds risinājums heteroseksuāliem pāriem varētu būt interesants, ja tas ietvertu pieeju nodokļu atvieglojumu saņemšanai par dzīvesbiedru vai/un tā bērniem. Saņemot atvieglojumus par faktiskajiem ģimenes locekļiem, kurus persona ir apgādājusi vai apgādā, tiktu deklarēta arī radniecība un kopdzīve, kā arī ļautu sakārtot mantiskās attiecības, vienam no pāra nomirstot vai attiecības šķirot.

2. **Nereģistrētas kopdzīves statusa atzīšana**

Nereģistrētas kopdzīves regulējuma mērķa grupas noteikšana. Nereģistrētā kopdzīvē dzīvojošu pāru attiecību ilgums un organizācija nav vienveidīga. Tāpēc vajadzētu noteikt skaidru sliksni – attiecību ilgumu un ģimenes funkcijas (kopīga saimniecība, kopīgi bērni utt.) – kas šos pārus ļautu atšķirt, piemēram, no sociālā riska ģimenēm, kurās attiecību nenoturība pati kļuvusi par riska faktoru.

Partneru mantiskās un mantošanas attiecības varētu regulēt ar jau pašlaik pastāvošo Civillikuma tiesisko regulējumu, attiecīgi Civillikumā nosakot, ka neregistrēto partneru mantiskās attiecības un mantošanas tiesības tiek noregulētas līdzīgi vai tāda pašā veidā kā laulātajiem¹¹⁹.

Lai to izdarītu, Civillikums būtu grozāms, tajā iekļaut ne tikai augstākminētās tiesības, bet arī neregistrēto partnerattiecību definīciju. Minētā definīcija nosauktu pazīmes, pēc kurām konstatējamas neregistrētās partnerattiecības.

Pazīmes, pēc kurām konstatējamas neregistrētās partnerattiecības jau pašlaik ir pietiekami precīzi formulētas Kriminālprocesa likumā, Krimināllikumā, Civilprocesa likumā un Ministru Kabineta Noteikumos Nr.675.¹²⁰ Tās ir:

1. kopdzīve;
2. nedalīta (kopīga) saimniecība;
3. tuvas personiskās un intīmas attiecības;
4. minētie indikatori ir pastāvējuši noteiktu laika posmu (piemēram, 2 gadus) vai arī laika posms nav svarīgs, ja partneriem ir kopīgs bērns.

Pārējos normatīvajos aktos, kuri regulē personu tiesības un pienākumus citās jomās, attiecīgi starp citām nosauktajām personām (piemēram, laulātais, brālis, māsa) būtu pievienojams arī neregistrētais partneris.

Izvēloties aprakstīto tiesiskā noregulējuma modeli nebūtu nepieciešama mainīt pastāvošā normatīvā noregulējuma struktūru. Protī, nebūtu nepieciešams izstrādāt jaunu atsevišķu normatīvo

¹¹⁹Skatīt arī Zvērinātu advokātu birojs Eversheds, Bitāns pētījumu „Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”2008.gads, pieejams Tieslietu ministrijas mājas lapā (aplūkots 20.06.2015.).

¹²⁰Skatīt sadaļu „Pārskats par tiesisko regulējumu. Starptautiskās saistības”.

aktu, kurš šo jautājumu noregulētu, jo tajā būtu problemātiski iekļaut visas dzīves jomas, kurās faktiskām partnerattiecībām ir nepieciešama tiesiskā aizsardzība. Būtībā tas nozīmētu nepieciešamību atsaukties uz citiem normatīvajiem aktiem. Tai pašā laikā citi normatīvie akti var tikt grozīti, tie var zaudēt spēku, to vietā var tikt pieņemti citi normatīvie akti. Tas nozīmētu, ka ikreiz nāktos mainīt arī šo vienu tiesību aktu, kurš regulētu neregistrētās partnerattiecības.

Piedāvātais tiesiskais noregulējums paredz:

1. strukturēti iekļaut vienā normatīvajā aktā (Civillikumā), kurš jau pašlaik regulē ģimenes tiesības, neregistrētās kopdzīves (partneru) definīciju;
2. grozīt citus normatīvos aktus, kuri piešķir tiesības ģimenes locekļiem, pievienojot tiem tādu ģimenes locekļa veidu kā partneris, balstoties uz šo Civillikumā ietverto definīciju.

3. **Laulībā balstīta ģimenes modeļa popularizēšana**

Laulības pieejamību veicinātu laulību reģistrēšana pie notāra. Tai ir vairākas priekšrocības ģimenes mantisko attiecību organizēšanā, jo labāk tiktu izskaidrotas pāra tiesiskās attiecības, kā arī to būtu iespējams veikt bez lieciniekiem. Tomēr šķiršanās skaita pieaugums, kad to bija iespējams veikt pie notāra neļauj izslēgt, ka būtu cilvēki, kas labprāt izvēlētos šādu iespēju. Šis ieteikums un grozījumi attiecīgajos likumos un citos tiesību aktos patlaban tiek izskatīti kā daļa no politikas laulības veicināšanai.

Mazāk veiksmīgas varētu būt pašlaik esošās ieceres popularizēt laulību caur apmācību, jo lai arī pētījuma dalībnieki piekrita, ka valstij nepieciešams izglītēt sabiedrību par riskiem, kas rodas attiecības neregistrējot, tomēr neregistrētie pāri, kas ir aktivitātes mērķa grupa, atzina, ka paši tādās nevēlētos piedalīties.

Paralēli neregistrētas kopdzīves statusa jautājumam, identificēta praktiska problēma, kuru var novērst bez kopdzīves statusa izmaiņām:

Valsts atzīta iespēja nozīmēt kontaktpersonas, ļaujot likumiski iegūt informāciju un piekļuvi savam faktiskajam dzīvesbiedram vai citai uzticības personai arī slimības gadījumā, tādā veidā sniedzot atbalstu dažādām ģimenēm, kas nonākušas krīzes situācijā, un mazinot atbildību veselības aprūpes speciālistiem.

Līdzīgi kontaktpersonu/ labuma guvēju nozīmēšanu vajadzētu ieviest arī valsts veiktas apdrošināšanas un cita atbalsta gadījumos tādās augsta riska profesijās kā ugunsdzēsējs, policists, militārists utt.

Izvērtējot Latvijas ģimeņu atbalsta politiku, tika konstatēts atbalsta trūkums visām ģimenēm – gan tām, kur partnerus saista laulība, gan tām, kas dzīvo bez laulības reģistrācijas, tāpēc zemāk uzskaitīti ieteikumi valsts ģimenes politikai:

1. Izveidojot atbalsta politiku un tiesisko regulējumu Latvijas ģimenēm, **jāņem vērā ģimeņu daudzveidīgie modeļi** (laulātie, neregistrēta kopdzīve, viena vecāka ģimene) **un to dažādās vajadzības**, kas ir balstītas empīriskos pierādījumos. Jāveic regulārs rīcībpolitikas aktivitāšu izvērtējums par ietekmi uz specifiskiem mērķa grupas rādītājiem/indikatoriem.
2. Jāpilnveido **atbalsts ģimeņu stiprināšanai** neatkarīgi no statusa, īpaši krīzes situācijās. Galveno problēmu pāriem patlaban rada nevis neregistrēta kopdzīve, bet gan nepietiekams atbalsts attiecību stiprināšanā un krīzes situācijās ģimenēs (pie attiecību sarežģīšanās, šķiršanās, partnera slimības un nāves).

3. **Mērķtiecīga sabiedrības informēšana par katra attiecību statusa riskiem un iespējām.** Svarīgi ir informēt arī pārus, kas dzīvo neregistrētā kopdzīvē, runājot par katra statusa **priekšrocībām un riskiem**, nevis moralizēt un/vai atsaukties uz tradicionālām vērtībām, kā tas plānots darīt, piemēram, projektā par pirmslaulību apmācību. Kā informēšanas kanālus var izmantot medijus vai informācijas izvietošanu publiskās vietās, piemēram, ginekologu, ģimenes ārstu prakses vietās. Laba prakse ir pāru informēšana dzimtsarakstu nodaļās. Tas jau tiek darīts mērķtiecīgi un profesionāli, reģistrējot bērnus, kas dzimuši šādās attiecībās.
4. Būtiska informēšanas joma, kur abu attiecību statusu pāriem trūkst zināšanu, ir **īpašuma tiesības un iespējas reģistrēt kopmantu, kā arī kopēji kredīti un galvojumi**, kuri tiek slēgti pārim savstarpēji uzticoties, un uzliek saistības, kas turpinās, kad uzticēšanās vairs nav (LM pārstāve ieteica uzlikt par pienākumu standarta vienošanās formās galvojumam un kredītam izveidot papildus ailes, kas aizpildāmas otram līdzīpašniekam, šādi klientus informējot par tiesiskajām sekām noslēgtajam līgumam un to, ka pastāv iespēja iegādāties īpašumu kopīgi). Tāpat abu attiecību statusu pāri nav atbrīvoti no pienākuma pierādīt savu ieguldījumu attiecīgi kopmantā vai partnera īpašumā, attiecības šķirot. Šie aspekti pāriem faktiskās kopdzīves laikā nešķiet būtiski.
5. **Atbalsts sociālā un ekonomiskā riska ģimenēm.** Ārvalstu pētījumi rāda, ka augstāka izglītība, prasmes veidot kvalitatīvas attiecības biežāk ļauj veidot stabilas attiecības un paaugstina bērnu labklājību. Sniedzot atbalstu sociālā un ekonomiskā riska ģimeņu bērniem, piemēram, paaugstinot izglītības kvalitāti un pieejamību, tiktu veicināta arī bērnu dzīves kvalitāte un ieguldīts nākotnes attiecību kvalitātē. Tomēr šajā gadījumā partnerattiecību regulējuma ieviešana nebūtu risinājums šīs grupas vajadzībām. Šajā pētījumā sociālā riska ģimenes tika iezīmētas kā potenciāla grupa, uz kuru vērst valsts un pašvaldību līmeņa politiku, kur viens no instrumentiem ir mērķtiecīga nabadzības mazināšana, atbalsts ārstēšanai no atkarībām. Būtiska ir atbalsta sniegšana arī vientuļajiem vecākiem, jo šai grupai ir augsts nabadzības un sociālās izdegšanas risks. Sociālā riska ģimeņu un vientuļo vecāku vajadzības nepieciešams padziļināti pētīt arī nākotnē, lai precīzāk identificētu viņiem specifiskas vajadzības.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

JURIDISKĀ LITERATŪRA

1. LR Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs (zinātniskais vadītājs profesors R.Balodis), Latvijas Vēstnesis, 2011.
2. P.Minderhoud, N.Trimikliniotis, Rethinking the free movement of workers: the European challenges ahead, H.Verschueren, Reverse Discrimination: An Unsolvable Problem?, Wolf legal Publishers, 2009.
3. Zvērinātu advokātu birojs Eversheds Bitāns, pētījums „Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”, 2008.gads.
<https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi>
4. Sandra Jakušenoka, Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja. Neregistrētu attiecību neapjaustie riski, 04.03.2014., Latvijas Vēstneša portāls
<http://www.lvportals.lv/print.php?id=261306>
5. Saeimas likumprojekta Nr.616/Lp11 anotācija.
<http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/7B8AEA1CC9C8588EC2257B35002E8BCE?OpenDocument#b>

TIESĪBU AVOTI

6. Latvijas Republikas Satversme Latvijas Vēstnesis Nr.43, 31.03.1994.
<http://likumi.lv/doc.php?id=57980>
7. Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Latvijas Vēstnesis Nr.143/144, 27.06.1997.
<http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>
8. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr.1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK Dokuments attiecas uz EEZ, *Īpašais izdevums latviešu valodā: Nodaļa 05 Sējums 005 Lpp. 46 - 61*
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=URISERV:I33152>
9. Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievieti un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas Konvencijas).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/about_en.asp
10. Kriminālprocesa likums, Latvijas Vēstnesis Nr.74, 11.05.2005.
<http://likumi.lv/doc.php?id=107820>
11. Krimināllikums, Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.
<http://likumi.lv/doc.php?id=88966>
12. Civilprocesa likums, Latvijas Vēstnesis Nr.326/330, 03.11.1998.
<http://likumi.lv/doc.php?id=50500>

13. Civillikums, Latvijas Vēstnesis Nr.41, 20.02.1937.
<http://likumi.lv/doc.php?id=225418>
14. Publisko iepirkumu likums, Latvijas Vēstnesis Nr.65, 25.04.2006.
<http://likumi.lv/doc.php?id=133536>
15. Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” Latvijas Vēstnesis Nr.69, 09.05.2002.
<http://likumi.lv/doc.php?id=61913>
16. Imigrācijas likums, Latvijas Vēstnesis Nr.169, 20.11.2002.
<http://likumi.lv/doc.php?id=68522>
17. Ārstniecības likums, Latvijas Vēstnesis Nr.167/168, 01.07.1997.
<http://likumi.lv/doc.php?id=44108>
18. Pacientu tiesību likums, Latvijas Vēstnesis Nr.205, 30.12.2009.
<http://likumi.lv/doc.php?id=203008>
19. Ministru Kabineta Noteikumi Nr.675 „Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā”, Latvijas Vēstnesis Nr.141, 07.09.2011.
<http://likumi.lv/doc.php?id=235499>
20. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 21.10.2015 spriedums lietā Oliari un citi pret Itāliju (iesnieguma Nr. 18766/11 un 36030/11).
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156265>
21. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 07.11.2013spriedums lietā Vallianatos un citi pret Grieķiju, (iesniegumu Nr.29381/09 un 32684/09).
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294>
22. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 03.04.2012 spriedums lietā Van der Heijden pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 42857/05).
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110188>
23. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 27.10.1994 spriedums lietā Kroon un citi pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91).
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57904>
24. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 28.05.1985 spriedums lietā Abdulaziz, Cabales un Balkandi pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 9214/80, 9473/81; 9474/81).
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57416>
25. Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2004-02-0106.
http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2004-02-0106.htm
26. Augstākā tiesas Senāta 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SK-4/2012.
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2012/4-sk-2012.doc>

PLĀNOŠANAS DOKUMENTI

27. Konceptija „Par atbalstu ģimenēm ar bērniem (Valsts ģimenes politika)”, 2004.
<http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36511.doc>
28. Rīcības plāns koncepcijas "Valsts ģimenes politika" īstenošanai 2004.–2013. gadam, 2004.
<http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file42210.doc>

29. Programma vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.–2011.gadam.
<http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file17994.doc>
30. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/gimpamatpreciz.doc
31. Rīcības plāns pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas Pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2012. –2014.gadam.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/apstr_plans_11032013.pdf
32. Informācija par Rīcības plāna pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2012. – 2014.gadam izpildi.
[http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/6784db05ab3691dec2257c43002c9e44/\\$FILE/LMpl_161213_%20GVPP_izpilde.doc](http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/6784db05ab3691dec2257c43002c9e44/$FILE/LMpl_161213_%20GVPP_izpilde.doc)
33. Informatīvais ziņojums „Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017. gadam īstenošanas vidusposma (2012.–2014.gadā) novērtējums”.
http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/vidusposma_izvertejums_300315.pdf
34. Rīcības plāns pamatnostādņu „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017.gadam” īstenošanai 2015. – 2017.gadam.
http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/plans_2015-17_300315.pdf
35. Demogrāfisko lietu padomes 06.06.2012. sēdes protokols.
http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/protokols_060612_pilnais.pdf
36. Asociācijas „Ģimene” Atzinums par “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam” vidusposma novērtējumu, rīcības plāna 2012. – 2014.gadam izpildi un rīcības plānu 2015.–2017.gadam. (07.04.2015).
http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/atz_ag_gim_polit_07.04.2015.pdf

STATISTIKAS DATI

37. Eurostat.Marriage and divorce statistics 2015.http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics
38. CSP datubāze ISG11. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pēc vecuma, dzimuma un ģimenes stāvokļa gada sākumā.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0110.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
39. CSP datubāze TSG11-062. Pastāvīgie iedzīvotāju pa statistiskajiem reģioniem, republikas pilsētām un novadiem pēc tautības, dzimuma, juridiskā ģimenes stāvokļa un pa vecuma grupām 2011.gada 1.martā.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/tautassk_11/tautassk_11__tsk2011/TSG11-062.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
40. CSP datubāzē ILG01. Noslēgtās un šķirtās laulības.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__laulibas/IL0010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
41. CSP datubāzē ILG02. Noslēgto laulību skaits un vidējais laulībā stājušos vecums.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__laulibas/IL0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

42. CSP datubāzē ILG04. Iaulības noslēgušo vecuma struktūra.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__laulibas/IL0040.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
43. CSP datubāzē IDG02. Dzemdību un dzimušo skaits.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__dzimst/ID0020.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
44. CSP datubāzē IDG03. Dzīvi dzimušie pēc mātes ģimenes stāvokļa un vecuma grupas.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__dzimst/ID0030.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
45. CSP datubāzē IDG05. Mātes vidējais vecums, bērnam piedzimstot.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__dzimst/ID0050.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
46. Dati par sieviešu vecumu, stājoties pirmajā laulībā, par laika posmu no 1965.līdz 1989.gadam saņemti no CSP, noformējot atbilstošu pieprasījumu.

ĀRVALSTĪS VEIKTIE PĒTĪJUMI

47. Acs, Gregory. Can We Promote Child Well-Being by Promoting Marriage? / Journal of Marriage and Family.Vol. 69, No. 5 (Dec., 2007), pp. 1326–1344.
48. Cherlin, Andrew J. Should the government promote marriage? / Contexts, Vol. 2, No. 4 (Fall, 2003), pp. 22–29.
49. Furstenberg Frank F. Should Government Promote Marriage? / Journal of Policy Analysis and Management.Vol. 26, No. 4 (Autumn, 2007), pp. 956–963.
50. Giddens, Anthony. The transformation of intimacy : sexuality, love and eroticism in modern societies. Cambridge: Polity Press, 1992.
51. Goody, Jack. The Development of the Family and Marriage. Europe Cambridge University Press, 1983.
52. European Commission.Demographic Report 2015.<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6917833/KE-BM-15-003-EN-N.pdf/76dac490-9176-47bc-80d9-029e1d967af6>
53. Frimmel, Wolfgang. Halla, Martin. Winter-Ebmer, Rudolf. Can Pro-Marriage Policies Work? An Analysis of Marginal Marriages IZA Discussion Paper No. 6704, July 2012.
54. McFarlane, Alan. Marriage and Love in England: Modes of Reproduction 1300–1840. Blackwell publications, 1986.
55. McFarlane, Alan. Mating patterns – an historical perspective. / Human Mating Patterns, eds. C. G. N. Mascie-Taylor and A.J. Boyce. Cambridge University Press, 1988.
56. McGinnis Sandra L. Cohabiting, Dating, and Perceived Costs of Marriage: A Model of Marriage Entry. / Journal of Marriage and Family, Vol. 65, No. 1 (Feb., 2003), pp. 105–116.
57. McLanahan, Sara. Should Government Promote Marriage? / Journal of Policy Analysis and Management, Vol. 26, No. 4 (Autumn, 2007).

LATVIJĀ VEIKTIE PĒTĪJUMI

58. Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2008. Projekta vadītāja Ieva Strode.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf
59. Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru analīze. Projektu un kvalitātes vadība, 2013. Projekta vadītāja Pārsla Eglīte.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf
60. Sākotnējais izvērtējums „Trūcīgo mājsaimniecību ar bērniem raksturojums”. GFK, 2013.
http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/izvertejums_trucigas.pdf
61. Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011. Papardes Zieds, 2011. Projekta vadītāja Aivita Putniņa.
<http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivā-veselība-Pārskats-par-situāciju-2003-2011#scribd>
62. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Zvērinātu advokātu birojs Eversheds Bitāns, 2008.
https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_Viriesa_un_sievietes_nereg_partneratt.doc
63. Neregistrēto laulību ģimeņu, kurās ir bērni, skaita pieauguma cēloņi un sekas, Rīgas Stradiņa universitāte, Eiropas Integrācijas institūta Socioloģijas katedra. Projekta vadītājas Ritma Rungule un Taņa Lāce
Publiski pieejams tikai pētījuma kopsavilkums izdevumā „Labklājības ministrijas sociālās politikas pētījumu rezultāti 2000.gadā”.
http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/lm_soc_polit_petijums2000g.pdf
64. Dzimumlomu sadalījums Jauniešu kopdzīvē. Laura Šeina, LU bakalaura darbs Sociālo zinātņu fakultātē, 2012.
Pilns teksts pieejams reģistrētiem lietotājiem LU nobeigumu darbu datu bāzē.
65. Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā. Olgas Beinārovičas LU Juridiskās fakultātes promocijas darbs, 2014.
Pilns teksts pieejams reģistrētiem lietotājiem LU promocijas darbu datu bāzē.
66. Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte, Bērnu un ģimenes lietu sekretariāts un Centrs pret vardarbību “Dardedze”, 2004. Autori: Sandra Sebre, Laura Ļebedeva, Ilze Trapenciere.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/petijums_veicinosi_faktori.pdf
67. Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte. LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija un Latvijas Ģimenes terapeitu biedrība, 2005. Autori: Guna Berga, Inta Tiltiņa, Ilona Buša, Sandis Dūšelis.
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/petijums_lauliba.pdf
68. Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze, Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs, 2015. Projekta vadītāja: Aivita Putniņa.
http://www.antropologija.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/antropologija/zinas/Petijums_kopdzive-2015.pdf
69. Drošības radīšanas mehānismi jauniešu ģimenēs, Rutas Beināres bakalaura darbs LU HZF kultūras un sociālās antropoloģijas studiju programma, 2015.
Pilns teksts pieejams reģistrētiem lietotājiem LU nobeigumu darbu datu bāzē.